

ROTTERDAM

Creative Footprint
Onderzoeksrapport 2024

**Creative Footprint Rotterdam is in 2024
uitgevoerd door VibeLab in opdracht van
N8W8 R'dam en financieel ondersteund
door de gemeente Rotterdam.**

www.creative-footprint.org

**N8W8
R'DAM**

N8W8 R'dam
Aert van Nesstraat 45
3012CA Rotterdam
Nederland

www.n8w8rdam.nl

**Gemeente
Rotterdam**

Gemeente Rotterdam
Coolsingel 40
3011 AD Rotterdam
Nederland

www.rotterdam.nl

vibelab

VibeLab
Rapenburg 97-2
Amsterdam 1011 TW
Nederland

www.vibe-lab.org

INHOUD

Managementsamenvatting	4
Projectpartner	7
Deel I: Inleiding	10
1.0 Inleiding	11
1.1 Stadsprofiel	13
Deel II: Methodologie	19
2.0 Het begrijpen van de Creative Footprint onderzoeksmethode	20
2.1 Onderzoeksproces	21
2.2 Waarom locaties voor muziek en nachtleven?	22
2.3 Hoe komt de Creative Footprint score tot stand	25
2.4 Samenvatting van onderzoeksbenaderingen, deelnemers en bereik	27
Deel III: Presentatie van de Creative Footprint-scores van Rotterdam	30
3.0 Introductie van de onderzoeksresultaten van Creative Footprint	31
3.1 Creative Footprint-score Rotterdam	33
3.2 Rotterdam in vergelijking met andere Creative Footprint-steden	35
3.3 De creatieve en culturele nachtinfrastuctuur van Rotterdam in beeld gebracht	36
3.4 De stad en locaties in Rotterdam	42
Deel IV: De onderzoeksresultaten van Creative Footprint Rotterdam	44
4.0 Bevindingen onderzochte locaties	45
4.1 Bevindingen Community en Programmering	51
4.2 Bevindingen Beleidskader	58
Deel V: Aanbevelingen van Creative Footprint	67
5.0 Aanbevelingen	68
Deel VI: Conclusie	84
6.0 Conclusie	85
Referenties	88
Bijzondere Dankbetuigingen	91
Team van Creative Footprint	92

MANAGE- MENTSAMEN- VATTING

Over Creative Footprint: Creative Footprint (CFP) is een onderzoeksproject van VibeLab en PennPraxis, dat verbonden is aan de Universiteit van Pennsylvania. Het project onderzoekt creatieve ruimtes en community's om te bekijken wat de culturele kracht en impact is van het muziek- en nachtleven van een stad. Op het moment van schrijven is het onderzoek uitgevoerd in Berlijn, New York, Tokio, Stockholm, Montreal, en Sydney; en nu ook in Rotterdam.

Over CFP Rotterdam: Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van N8W8 R'dam, de Rotterdamse belangenorganisatie voor het nachtleven, en financieel ondersteund door de gemeente Rotterdam. Het onderzoek is van maart t/m augustus 2024 uitgevoerd door VibeLab, in samenwerking met PennPraxis. Het onderzoek bestaat uit twee delen: een gedetailleerde ruimtelijke analyse van de uitgaansgelegenheden in de stad en een reeks focusgroepen en interviews met stakeholders die nauw betrokken zijn bij het Rotterdamse nachtleven. Doel van dit onderzoek is om beter zicht te krijgen op de huidige problemen, uitdagingen en kansen.

Wat staat er in het rapport? Het rapport begint met een kort overzicht van de geschiedenis van het nachtleven in Rotterdam en de ontwikkeling van het beleid (Deel I). Daarna volgt een uitleg van het onderzoeksproces van CFP (Deel II) en worden de resultaten van de analyse besproken (Deel III). Vervolgens wordt dieper ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen en kwesties die naar voren kwamen in het onderzoek, met speciale aandacht voor de uitgaanscommunity's, toonaangevende locaties en creatieve clusters (Deel IV). Het rapport sluit af met aanbevelingen en een actieplan voor de eerste 100 dagen (Deel V).

Belangrijkste bevindingen:

De totale CFP-score voor Rotterdam is 6,10/10. De stad scoort opvallend hoog op het onderdeel *Plekken*, wat het lagere resultaat op *Community en Programmering* en *Beleidskader* compenseert.

Rotterdamse uitgaanslocaties zijn sterk geconcentreerd in het centrum. Hoewel de mix van locatiegroottes redelijk evenwichtig is, blijft het gebrek aan kleine locaties voor opkomend talent een probleem. Dit maakt het voor deze locaties steeds moeilijker om ruimte te bieden aan vernieuwende concepten.

De CFP-analyse bevat 71 locaties verspreid over 8 van de 19 Rotterdamse stadsdelen. De locaties zijn sterk geconcentreerd in het stadscentrum, waar 44 van de 71 te vinden zijn. Rotterdam onderscheidt zich van andere onderzochte steden door zijn unieke stedelijke indeling: het centrum is goed bereikbaar met het openbaar vervoer, maar veel verder gelegen stadsdelen hebben slechts een paar locaties. Deze zijn slecht bereikbaar met het openbaar vervoer. Vijf westelijke stadsdelen bestaan grotendeels uit industrie- en havengebieden.

Ondanks een divers aanbod aan locaties, is er in Rotterdam een tekort aan kleine locaties die essentieel zijn voor de groei van opkomend talent. Hoewel er een goede mix van locatiegroottes is, is het aantal locaties in totaal te laag, met slechts 9 kleinschalige plekken voor opkomende artiesten en vernieuwende concepten.

Meer dan driekwart van de Rotterdamse locaties is multifunctioneel, het hoogste percentage van alle CFP-steden. Het nachtleven in Rotterdam valt op door het aantal locaties dat geschikt is voor meerdere doeleinden, zoals films, concerten, clubavonden en cafés. Deze locaties bieden onderdak aan verschillende community's. Toch wordt het door de toenemende financiële druk steeds moeilijker om programma's gericht op deze community's in stand te houden, ondanks het voordeel van meerdere inkomstenstromen.

Rotterdamse locaties scoorden al laag op programmering, en de stijgende kosten maken dit alleen maar lastiger. In alle CFP-rapporten blijkt er een duidelijk verband te zijn tussen de huurprijzen en de scores voor experimenteren, creatieve output en community-gerichte programmering. Ook in Rotterdam zien we dit patroon, met name in wijken zoals Delfshaven en Feijenoord. De stijgende kosten maken het steeds moeilijker om vernieuwende en op de community gerichte programma's aan te bieden.

Hoewel de betrokkenen in het Rotterdamse nachtleven een sterke band voelen met de cultuur nachtcultuur van de stad, maken ze

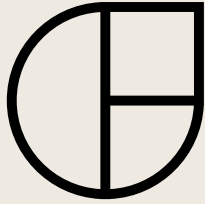

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, SOEPELTJES BIJ SUPERDISCO

zich zorgen over de toekomst. Ze hebben moeite met de wirwar van vergunningen, kosten en de gebrekkige samenwerking tussen verschillende gemeentelijke afdelingen. Jaren van sluitingen en de obstakels bij het openen van nieuwe locaties versterken het gevoel van onzekerheid over de toekomst van het Rotterdamse nachtleven. Hoewel er financiering is voor nachtelijke activiteiten en er zowel gemeentelijke als maatschappelijke structuren zijn opgezet voor het nachtleven, blijft er een gevoel van versnippering bestaan.

De aanbevelingen zijn onderverdeeld in drie thema's:

1. **Benut het creatieve potentieel van Rotterdam: Maak het makkelijker om te groeien en bloeien door procedures te versoepelen en relaties te versterken.** Dit kan door het nachtbestuur te formaliseren, samenwerking tussen de gemeente en het nachtleven te stimuleren, toegang tot financiering te verbeteren en kleine locaties meer kansen te bieden. Daarnaast kan er nagedacht worden over de rol van gemeentelijk vastgoed voor het nachtleven.
2. **Erken en waardeer de unieke waarde van de Rotterdamse nachtcultuur: Zorg ervoor dat wat er nu al is, behouden blijft.** Dit kan door de zichtbaarheid van het nachtleven te vergroten via onafhankelijke media en stadsmarketing, door financiële lasten te verlagen voor locaties die bedreigd worden door klachten over geluidsoverlast of andere stedelijke problemen, en door na te denken over aanpassingen in het bestemmingsplan die het nachtleven steviger verankeren in de stad.
3. **Versterk de infrastructuur van het Rotterdamse nachtleven:** Zorg voor meer ondersteuning en financiering, bijvoorbeeld door de *Nachtdienst* uit te breiden en meer middelen beschikbaar te stellen. Ook moet N8W8 R'dam voldoende financiële steun op langere termijn krijgen om hun huidige en toekomstige diensten te kunnen blijven leveren. Tot slot moet de veiligheid in het nachtleven worden verhoogd door de nachtelijke mobiliteit te verbeteren.

PROJECT- PARTNERS

vibelab

Creative Footprint

CFP¹ is een onderzoeksproject van het nachtadviesbureau VibeLab, gericht op het verkennen van creatieve ruimtes en community's om de culturele waarde en impact van muziek en het nachtleven in steden in kaart te brengen. De unieke methodologie, ontwikkeld door Lutz Leichsenring in samenwerking met Harvard, heeft al geleid tot onderzoeken in steden zoals Berlijn (2017)², New York (2018)³, Tokio (2019)⁴, Stockholm (2022)⁵, Montreal (2023)⁶, Sydney (2023)⁷ en nu ook Rotterdam (2024).

Onder leiding van Michael Fichman, docent aan de Universiteit van Pennsylvania, analyseert het datawetenschapsteam van CFP duizenden datapunten die de relatie tussen de stedelijke infrastructuur en deze locaties bloot legt. Door deze data te koppelen aan economische en ruimtelijke informatie uit overheidsdatabases, ontstaat een diepgaande culturele analyse van de creatieve infrastructuur van een stad. Het team werkt nauw samen met lokale experts uit de muziek- en uitgaanssector. Via focusgroepen en diepte-interviews verzamelt CFP inzichten van tientallen actoren, stakeholders en besluitvormers, om actuele kwesties, uitdagingen en kansen in de nachtelijke sectoren van de stad bloot te leggen.

VibeLab

VibeLab is een onderzoeks-, advies- en belangenbehartigingsbureau dat datagedreven werkt en zich inzet voor het behoud van nachtelijke cultuur en het ondersteunen van creatievelingen. Met meer dan tien jaar ervaring werkt VibeLab samen met lokale instellingen en overheden aan strategieën die de uitgaanssector versterken. Onze specialisatie ligt in het vertalen van complexe data naar heldere inzichten. VibeLab brengt individuen, bedrijven, overheden en instellingen samen om creativiteit en lokale economieën te stimuleren. Gedreven door de transformerende kracht van nachtcultuur en creatieve community's, bouwen we bruggen

tussen overheden, nachtelijke creatievelingen en lokale community's. Met duurzame oplossingen, ondersteund door data, helpen we het nachtleven van steden te laten bloeien.

PennPraxis: Universiteit van Pennsylvania

PennPraxis⁸ is de afdeling voor toegepast onderzoek, praktijk en maatschappelijke betrokkenheid van de *Weitzman School of Design* aan de Universiteit van Pennsylvania. Het biedt multidisciplinaire samenwerking tussen studenten en docenten door middel van betaalde projecten in stedenbouw, architectuur, landschapsarchitectuur en monumentenzorg. PennPraxis ontwikkelt open-source tools voor complexe, flexibele data-analyse die breed inzetbaar zijn in domeinen zoals stadsplanning, gezondheid, landschap en de gebouwde omgeving. Als wereldleider in nachtelijke stadsplanning en data-analyse is PennPraxis sinds 2018 een vaste partner van het CFP-project.

Projectpartner: N8W8 R'dam

De onafhankelijke Rotterdamse nachtraad, N8W8 R'dam, zet zich in voor een bruisend, veilig en toegankelijk nachtleven. Sinds de oprichting in 2019, naar aanleiding van de demonstratie 'Opstaan voor de Nacht', is N8W8 R'dam uitgegroeid tot de vertrouwde en onafhankelijke gesprekspartner voor alle stakeholders in het Rotterdamse nachtleven. N8W8 R'dam brengt experts en ervaringsdeskundigen samen, stimuleert verbindingen en pakt maatschappelijke vraagstukken aan. Zo speelt de organisatie een cruciale rol in het versterken van en pleiten voor de uitgaanssector in Rotterdam.

N8W8 R'dam is tevens bekend om haar onderzoeken en evenementen, die niet alleen inzichten bieden, maar ook de samenwerking tussen communityleden, stakeholders en experts bevorderen. Door te verbinden, prikkelen en actie te ondernemen, zorgt N8W8 R'dam ervoor dat het Rotterdamse nachtleven levendig en inclusief blijft.

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, CLOUD8 BIJ ANNABEL

DEEL I: INLEIDING

"Het is aan ons, de instellingen, artiesten, organisatoren en andere stakeholders, om betekenis te geven aan wat nachtcultuur werkelijk is. Voor mij is het veel meer dan een simpel bedrijfsmodel voor een bar. Het gaat om het vieren van nieuwe perspectieven, optimisme, plezieractivisme, en een vorm van kunst die serieus genomen moet worden. Niet alleen door politici en besluitvormers, maar ook door onze eigen sector. Samen met de gemeente dragen wij de verantwoordelijkheid voor een nachtcultuur die niet alleen veilig is, maar ook boeiend, inclusief en divers – een cultuur die onze stad verrijkt. Een nachtcultuur waar je jezelf kunt zijn, of, als je dat wilt, je alter ego."

— Teun de Boij, Business Director, WORM

Rotterdam staat als de 'tweede stad' van Nederland bekend om zijn levendige culturele diversiteit, gedurfde architectuur en design, industriële rauwheid en muziek- en uitgaanscommunity's van eigen bodem.⁹ De stad heeft een uitgesproken eigen karakter, wat deels te danken is aan het feit dat het stadscentrum tijdens de Tweede Wereldoorlog vrijwel volledig werd verwoest. De wederopbouw resulteerde in een autogerichte stad met een focus op industrialisatie en modernisering, waarbij stedelijke functies strikt gescheiden werden (zoals detailhandel, industrie en wonen).¹⁰ Tegenwoordig biedt Rotterdam een gevarieerd cultureel aanbod, waaronder meer dan 150 festivals per jaar. Bekroonde festivals zijn onder andere het *International Film Festival Rotterdam*¹¹, Zomercarnaval¹², Motel Mozaïque en het Eendracht Festival.¹³

Rotterdam heeft zich ontwikkeld tot een muziekstad, gevoed door genres en tradities van over de hele wereld. Deze invloeden hebben de stad geholpen om zijn eigen unieke geluiden te vormen. Al in de jaren twintig, toen jazz voor het eerst op de radio klonk, bloeide in Rotterdam een levendige jazzscene op.¹⁴ ¹⁵ Het legendarische jazzcafé Dizzy¹⁶ is hier nog steeds een bewijs van. In de jaren vijftig arriveerden de eerste Kaapverdische migranten om in de Rotterdamse haven te werken, waarmee Rotterdam een wereldwijd centrum werd voor Kaapverdische muziek.¹⁷ Met de komst van de eerste Surinaamse migranten in de jaren zeventig, die hun funk- en soulmuziek meebrachten, werd Rotterdam ook op dat gebied een smeltkroes van muziekstijlen.^{18 19}

In de jaren tachtig kreeg de stad een nieuwe impuls met opkomende muziekscenes.

Rotterdam verwierf de reputatie van Nederlandse hiphop-hoofdstad en werd een belangrijke plek voor de punk- en post-punkcommunity.²⁰ Onder de elektronische muziek werden onder andere techno, acid en house steeds populairder. In de jaren 90 zetten hardcore en gabber de Rotterdamse dancescene op de kaart – zowel in Nederland als wereldwijd. Gabber wordt zelfs beschouwd als de eerste echt Nederlandse elektronische muziekstijl en vormt nog altijd een prominente subcultuur.²¹

Het CFP-onderzoek komt op een cruciaal moment voor de stad. Het nachtleven heeft dringend behoefte aan analyse en investeringen. Ondanks verlichting van schulden na de COVID-19-pandemie blijven veel locaties in financieel zwaar weer verkeren, met extra obstakels die hen dwingen hun deuren definitief te sluiten. In vergelijking met de wereldberoemde festivals in Rotterdam blijft het nachtleven relatief onzichtbaar.²² Een goed voorbeeld hiervan is de grote aandacht voor festivals in de openbare ruimte, zoals bij Rotterdam Centraal Station. Stedelijke ontwikkelingen, zoals het stadsvernieuwingsproject Schiekadeblok, bedreigen daarnaast het voortbestaan van enkele van de populairste locaties en culturele instellingen van de stad (zie pagina 57 voor meer details).^{23 24}

De stad is al geruime tijd bezig met het verbeteren van de veiligheid in het uitgaansleven. Bijna 20 jaar geleden werden de eerste CCTV-camera's in de openbare ruimte geïnstalleerd, en in 2023 ging het proefinitiatief Safe'R Spot van start.^{25 26} Sinds de tragische schietpartij in Hoek van Holland in 2009 en andere gewelddadige incidenten tijdens muziek evenementen heeft de stad haar inspanningen voor veiligheid in het nachtleven en op festivals opnieuw versterkt.

Dit rapport markeert het eerste grootschalige onderzoek naar de waarde van het nachtleven in Rotterdam en geeft een duidelijk signaal af dat de gemeente zich inzet voor het ondersteunen van het nachtleven,

de nachtcultuur en de nachtelijke economie. Het brengt de verhalen van Rotterdamse uitgaanscommunity's en stakeholders naar voren, en biedt de broodnodige data, inzichten en aanbevelingen voor een sterker, duurzamer beleid. Na een stadsprofiel en een beschrijving van het Creative Footprint-onderzoeksproces volgt het rapport met kwantitatieve, ruimtelijke en kwalitatieve bevindingen. Het sluit af met concrete aanbevelingen en actiepunten voor de gemeente en andere stakeholders in het Rotterdamse nachtleven.

Geografie

Rotterdam ligt in de provincie Zuid-Holland, aan de noord- en zuidoever van de monding van de Maas. De haven- en industriegebieden van Rotterdam beslaan een groot deel van de westkant van de stad. Rotterdam en Den Haag vormen samen één metropoolregio; Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag vormen gezamenlijk de Randstad.²⁷

FIGUUR 1: KAART VAN DE 19 STADSDELEN VAN DE STAD ROTTERDAM

Korte feiten over Rotterdam:

(Opmerking: De demografische cijfers in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de Volkstelling van 2023²⁸, tenzij anders vermeld.)

Bevolking:

663.900

inwoners (3.040 per km²)

Demografie van de bevolking:

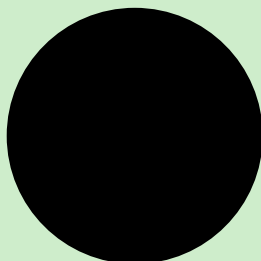
170

nationaliteiten²⁹

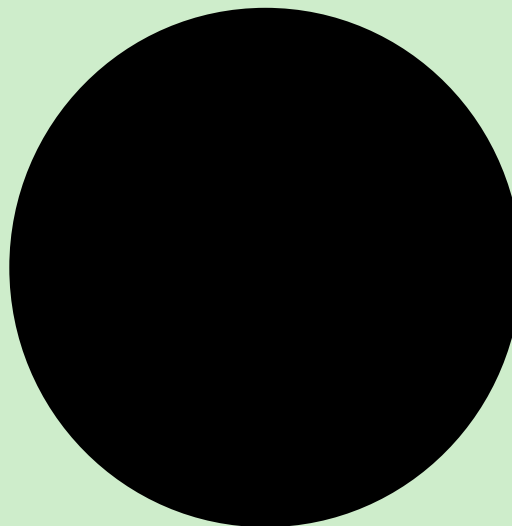
Leeftijd:

Migratie:

32.3%
eerste generatie

~50%³⁰
eerste en tweede generatie (2017)

Grootste migrantengroepen:

- Suriname
- Turkije
- Marokko
- Nederlandse Antillen: Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius, Sint Maarten

Officiële taal:

Nederlands (beheersing Engels 80%³²)

Percentage van de bevolking dat in armoede leeft (2018):

10,9%
(hoogste van Nederland)³¹

Gemiddeld vermogen huishoudens:

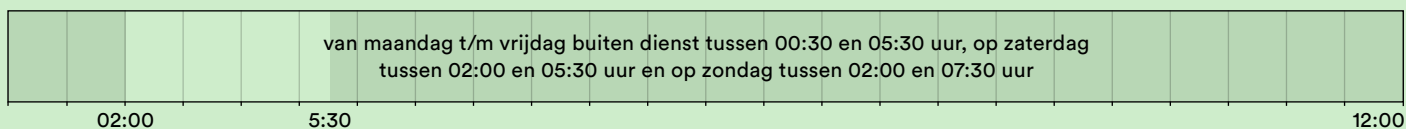
€11.800
(nationaal gemiddelde van €135.100)³³

Verandering in werkloosheidspercentage 2014-2018:

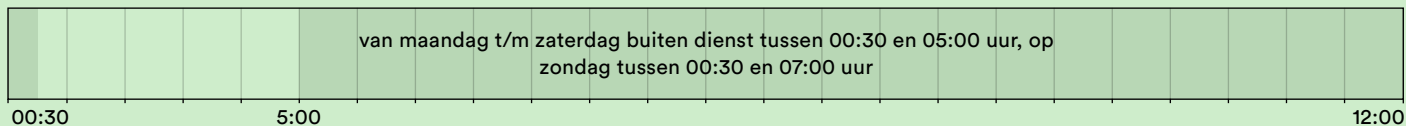
van 12,6% to 6,2%³⁴

Nachtelijk openbaar vervoer in de stad:

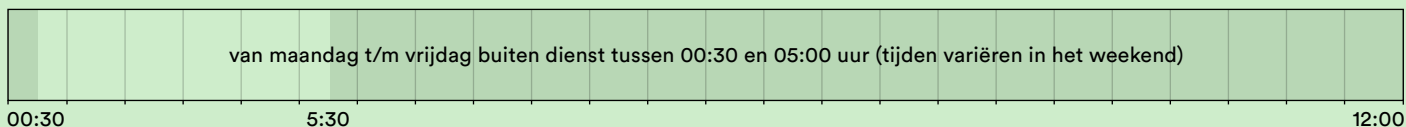
Metro in Rotterdam:

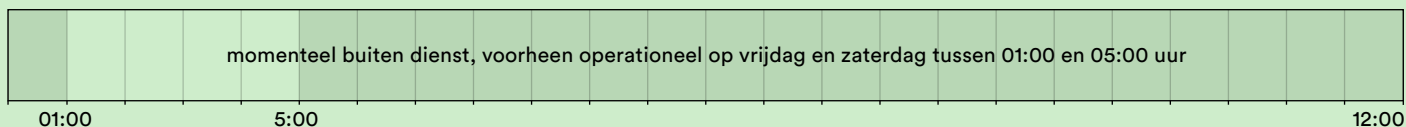
Tram in Rotterdam:

Bus in Rotterdam:

Nachtbus in Rotterdam (BOB-nachtbus):

Andere vervoerswijzen: deelfervoer (bijv. auto's of scooters)

Fietsnetwerk:

Nachtbestuur:

Bestuurlijke actor	Nachtleven-gerelateerde implementatie
Nationaal	<ul style="list-style-type: none">• Alcoholwet• Gemeentelijke wet• Milieuwet• Politiewet
Regionaal	<ul style="list-style-type: none">• Openbaar vervoer (<i>RET</i>)
Burgemeester	<ul style="list-style-type: none">• Alcoholwetvergunning• Vergunningen• Openbare orde en veiligheid (inclusief politie)
Gemeenteraad	<ul style="list-style-type: none">• Lokale regelgeving (<i>APV</i>)• Ruimtelijke ordening en planning
Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling (<i>Stadsontwikkeling</i>)	<ul style="list-style-type: none">• Ruimtelijke ordening en bouwvoorschriften• Geluidsregulering
Gemeentelijke Dienst Stedelijke Mobiliteit (<i>Mobiliteit</i>)	<ul style="list-style-type: none">• Openbaar vervoer (<i>RET</i>)
Gemeentelijke Dienst Cultuur (<i>Cultuur</i>)	<ul style="list-style-type: none">• Subsidies en financiering voor artiesten en locaties
Directie Stedelijke Veiligheid (<i>Directie Veiligheid</i>)	<ul style="list-style-type: none">• Openbare veiligheid en veiligheidsvergunningen

De legendarische DJ David Vunk draait voor de menigte bij het 'Opstaan voor de Nacht' protest (zie meer op pagina 18) op 20 februari 2019 om 17:00 PM

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, DAVID VUNK BIJ 'OPSTAAN VOOR DE NACHT'

In 2019 moest Club BAR³⁹, een nachtclub die een mix van populaire en avant-garde elektronische muziek bracht, de deuren sluiten. Dit was een van de vele aanjagers van de demonstratie “Opstaan voor de Nacht” in februari van dat jaar⁴⁰. 2.000 Rotterdammers verzamelden zich bij het stadhuis om hun ongenoegen te uiten over de huidige staat van het nachtleven, en geluid te geven aan hun angst voor de toekomst en hun behoefte aan nachtbestuur.^{41 42} Uit dit evenement is N8W8 R'dam als onafhankelijk adviesorgaan voortgekomen. N8W8 R'dam zet zich in voor de ondersteuning van het nachtleven en werkt hierin samen met de gemeente. Sinds zijn oprichting heeft N8W8 R'dam zich sterk gemaakt voor de uitgaanssector,⁴³ en Inloop Avonden⁴⁴, voor ideeënuitswisseling tussen de lokale gemeenschap en gemeente, en kennissessies, over onderwerpen als politieke betrokkenheid⁴⁵ en stedelijke ontwikkeling⁴⁶ in relatie tot het nachtleven, georganiseerd.

De gemeente Rotterdam was al bezig met het opnemen van het nachtleven in haar beleidsvorming. Het **Coalitieakkoord 2018-2022** had als doel om de creatieve industrie in de stad te stimuleren door de waarde van ondernemende cultuurmakers te benadrukken en de horeca meer flexibiliteit te geven.⁴⁷ Daarnaast gaf de **Wijkagenda 2019-2022** prioriteit aan het beheer van evenementen en horeca in de binnenstad, om zo de schaarse stedelijke ruimte en het toenemende toerisme in goede banen te leiden.⁴⁸ De **Beleidsvisie Pop 2019-2030** richtte zich op het ondersteunen van de muzieksector in de stad door artiesten meer kansen te bieden en mogelijkheden voor hun ontwikkeling te creëren.⁴⁹

In de afgelopen jaren heeft de gemeente haar beleid voor het nachtleven aangescherpt en versterkt. De **Omgevingsvisie: 'De Veranderstad'** (2021)⁵⁰ en de **Omgevingsvisie: 'Een groene en vitale binnenstad voor iedereen'** (2021)⁵¹ erkennen het belang van een bruisend nachtleven voor een leefbare, levendige en duurzame stad. Tijdens de piek van de COVID-19-pandemie, en ook daarna, nam de gemeente diverse steunmaatregelen

voor de horecasector, zoals verruimde vergunningen, ondersteuning bij het opzetten van terrassen en hulp voor andere ondernemersinitiatieven. Het **Coalitieakkoord 2022-2026: 'Eén Stad'** omvatte ook maatregelen om de veiligheid binnen de Rotterdamse nachtcultuur te waarborgen. Zo krijgen politieagenten trainingen om seksuele intimidatie op straat aan te pakken en worden er meer horecastewards ingezet om de veiligheid bij uitgaansgelegenheden te verbeteren.⁵²

Het **Uitvoeringsplan Horeca 2022** introduceerde mogelijkheden voor verruimde openingstijden. Ook werd het aantal dagen waarop horecazaken gebruik kunnen maken van ontheffingen voor later sluiten (verlaatje) en hogere geluidsnormen (geluidje) uitgebreid.⁵³ Daarnaast werd N8W8 R'dam in dit plan erkend als de officiële, onafhankelijke raad voor het nachtleven, met een jaarlijks budget van €80.000 tot 2026. In het **Cultuurplan 'Van onschatbare waarde': Uitgangspuntennota voor het Rotterdamse Cultuurbeleid 2025-2028**, werd benadrukt dat cultuur niet altijd toegankelijk genoeg is voor Rotterdammers buiten het stadscentrum, vooral in de wijken van Rotterdam-Zuid. Het plan erkent de kloof tussen noord en zuid en tussen het centrum en de buitenwijken wat betreft toegang tot cultuur, en onderstreept de noodzaak om deze verbindingen door de hele stad te versterken. Bovendien zal er geïnvesteerd worden in talentontwikkeling van nachtcultuurmakers en in plekken waar zij kunnen creëren en optreden.⁵⁴

In 2023 werd de **interdepartementale Nachtdienst** opgericht, met als doel het beleid rond het nachtleven en de nachteconomie binnen de gemeente te verankeren en de ontwikkeling van nieuwe locaties te bevorderen. De stad zal in 2024 een **Nachtplan** publiceren, dat door alle betrokken afdelingen van de *Nachtdienst* zal worden uitgevoerd.

DEEL II: METHODOLOGIE

De methodologie van Creative Footprint (CFP) werd oorspronkelijk ontwikkeld in 2017 door Lutz Leichsenring, in samenwerking met professoren van Harvard. In de daaropvolgende jaren werd deze verder verfijnd bij PennPraxis, onderdeel van de Universiteit van Pennsylvania, in samenwerking met toonaangevende academici en professionals op het gebied van stedelijke planning. Door het combineren van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden biedt CFP een diepgaand inzicht in de creatieve en culturele nachtinfrastuctuur van een stad. Daarnaast brengt het onderzoek de voornaamste problemen, uitdagingen en kansen voor het muziek- en nachtleven aan het licht.

2.1 Onderzoeksproces

Van januari tot mei 2024 onderzochten de onderzoekers van CFP en datawetenschappers van PennPraxis de belangrijkste aspecten van Rotterdam's creatieve en culturele nachtinfrastructuur, evenals de huidige problemen, uitdagingen en kansen binnen de muziek- en uitgaansscene.

2024						
februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus
Fase 1:						
Literatuuronderzoek						
Onderzoek naar journalistieke, en academische literatuur over het Rotterdamse nachtbestuur.						
Ontwikkeling van een locatiedatabase						
Samenstellen van een database met daarin muziek- en uitgaansgelegenheden verspreid over de 19 stadsdelen van de stad Rotterdam.						
Ontwikkeling van een stakeholderdatabase						
Samenstellen van een database met daarin belangrijke actoren, stakeholders en besluitvormers in de Rotterdamse muziek- en uitgaansscene.						
		Fase 2:				
		Focusgroepen voor locaties				
		Twee online focusgroepen met stakeholders en actoren uit de Rotterdamse muziek- en uitgaanssector (Sessie 1: 37 deelnemers; Sessie 2: 32 deelnemers). Hiermee worden gegevens verzameld over de Rotterdamse locaties.				
		Focusgroep voor Beleidskader				
		Een focusgroep ter plaatse, met 36 Rotterdamse actoren en stakeholders uit de muziek- en uitgaanssector, van wie sommigen ook deelnamen aan de focusgroepen voor de locaties. Hiermee wordt data verzameld over zaken die te maken hebben met de nachtelijke randvoorwaarden in Rotterdam.				
		Diepte-interviews				
		Semigestructureerde interviews met 14 actoren en stakeholders uit de Rotterdamse muziek- en uitgaanssector. Hiermee worden de belangrijkste problemen, uitdagingen en kansen voor de stad verkend.				
				Fase 3:		
				Analyseren van onderzoeksgegevens en berekenen van scores		
				Analyse van de gegevens over Rotterdamse muziek- en uitgaansgelegenheden, gekoppeld aan stedelijke, economische en demografische datasets. Hiermee worden de relaties tussen de Rotterdamse uitgaansgebieden, stedelijke omgeving en bevolking gelegd.		
				Formuleren van aanbevelingen en opstellen van het rapport		
				Compilatie van onderzoeksbevindingen uit focusgroepen en interviews; formuleren van aanbevelingen; opstellen van het rapport.		

2.2 Waarom locaties voor muziek en nachtleven?

CFP richt zich op deze locaties omdat het nachtleven fysieke ruimtes nodig heeft om te floreren. In veel steden, inclusief Rotterdam, komen deze culturele plekken steeds meer onder druk te staan. Door locaties voor het nachtleven in kaart te brengen en te analyseren, krijgen we waardevol inzicht in de gezondheid van het culturele en nachtelijke ecosysteem van de stad.

Ruimtes voor het nachtleven bieden een unieke mogelijkheid voor de uitwisseling van ideeën, overtuigingen en gewoonten tussen verschillende mensen en community's. Deze uitwisselingen hebben de kracht om de sociale, culturele en politieke verschillen te overbruggen die bestaan tussen de diverse groepen die een stad vormen. Muziek- en uitgaanslocaties zijn de fysieke plekken die van oudsher de drijvende kracht vormen achter de creatieve en culturele sector van Rotterdam. Ze fungeren als belangrijke ankerpunten van de nachteconomie en spelen een cruciale rol in het vormgeven van het nachtelijke stadsleven.

Creative Footprint (CFP) erkent dat uitgaanslocaties van nature interdisciplinair zijn; ze brengen verschillende creatieve disciplines samen en bevorderen zo culturele innovatie variërend van muziek en beeldende kunst tot mode, dans, film, design en in toenemende mate ook cultureel erfgoed. Het nachtleven is een essentiële creatieve activiteit die een sterke invloed heeft op sociale, economische en culturele processen in de stad en deze aanjaagt.

Muziek- en uitgaansgelegenheden zijn al jarenlang de plekken waar de creatieve en culturele energie van Rotterdam tot leven komt.

FIGUUR 2: GRAFISCHE WEERGAVE VAN DE INVLOED VAN KUNSTVORMEN IN HET NACHTELIJKE ECOSYSTEEM IN ALLE DE DISCIPLINES

Hoe definieert Creative Footprint een **locatie voor muziek en nachtleven**?

Volgens CFP heeft een locatie voor muziek en nachtleven een reguliere muziekprogrammering (minstens één muziekevenement per maand) waarvoor publiekelijk reclame wordt gemaakt. Ons onderzoek in Rotterdam richtte zich op speciale locaties voor livemuziek, concertzalen, arena's, nachtclubs, parken en openbare ruimtes, bars met regelmatige muziekevenementen en verhuurlocaties die vaak door evenementenorganisatoren worden gebruikt. CFP houdt geen rekening met locaties die alleen privé-evenementen organiseren, zoals verjaardagen of bruiloften.

Wat is het verschil tussen het nachtleven en de nachteconomie?

CFP definieert **nachtleven** als sociale en creatieve cultuur die traditioneel 's nachts plaatsvindt en wordt beleefd. In de Nederlandse context wordt dit vaak opgevat als **nachtcultuur**. Het wordt gecreëerd door een breed scala aan creatievelingen, ondersteunende krachten, stakeholders en consumenten. Gezamenlijk vormen zij de **nachtelijke community**. Deze mensen maken deel uit van de **nachteconomie**, die alle activiteiten, bedrijven en werknemers omvat die 's nachts actief zijn: nachtleven, horeca en vrije tijd, nachtploegen, nachttransport, detailhandel en meer.

CFP gebruikt 15 verschillende indicatoren, verdeeld over drie sets parameters, om de creatieve en culturele nachtinfrastructuur van een stad te evalueren. De parameters zijn *Ruimte*, *Community en Programming*, en *Beleidskader*. Deelnemers aan interviews en focusgroepen beantwoorden stellingen op basis van een psychometrische responschaal, de Likert-schaal, waarin ze aangeven in hoeverre ze het eens zijn met de stelling en of deze van toepassing is op Rotterdam.

Ruimte

Interne en externe fysieke omstandigheden van de creatieve en culturele nachtinfrastructuur van de stad, o.a.: de locatiegrootte, de verbondenheid van een locatie met nabijgelegen openbaar vervoer, de gemiddelde leeftijd van de locaties en hun multifunctionaliteit, reputatie en zichtbaarheid.

Community en Programming

Criteria die betrekking hebben op hoe locaties creativiteit en cultuur waarderen, o.a.: hoe locaties hun culturele aanbod promoten, in welke mate locaties interdisciplinaire en/of experimentele artistieke formats faciliteren, in welke mate locaties zich richten op specifieke community's, en of locaties de nadruk leggen op een originele, creatieve programming.

Beleidskader

Externe omstandigheden die van invloed zijn op artistieke, culturele en andere nachtelijke activiteiten, o.a.: relevante regelgeving en beleid, relaties tussen culturele actoren en burgerlijke besluitvormers, het type financiering en ondersteunende infrastructuur dat beschikbaar is, nachtelijk openbaar vervoer en toegang tot publieke en private ruimtes voor culturele programming en activiteiten.

Ruimte	Community en Programmering	Beleidskader
<p>Locatiegrootte</p> <p>Vloeroppervlak van de locatie gebruikt voor muziekevenementen en optredens, in m².</p>	<p>Reclame</p> <p>In welke mate stelt de locatie muziek en artistieke programmering centraal in zijn marketing en reclame (in vergelijking met aanbiedingen voor eten of drinken)?</p>	<p>Nachtelijk openbaar vervoer</p> <p>In welke mate is het openbaar vervoer in de stad hoogfrequent beschikbaar na middernacht? Hoe bereikbaar zijn de locaties met het openbaar vervoer en hoe betaalbaar is dit?</p>
<p>Passantenstroom</p> <p>De nabijheid van vaste knooppunten van openbaar vervoer en de toegankelijkheid voor voetgangers van de locatie.</p>	<p>Interdisciplinariteit</p> <p>In welke mate maakt de locatie een verscheidenheid aan artistieke werkwijzen en interdisciplinaire formats mogelijk?</p>	<p>Totale financiering voor muziek en nachtleven</p> <p>In welke mate is er publieke of overheidsfinanciering beschikbaar voor muziek- en uitgaansactiviteiten?</p>
<p>Aantal jaren operationeel</p> <p>Het aantal jaren dat de locatie sinds de opening in bedrijf is.</p>	<p>Focus op community</p> <p>In welke mate biedt de locatie ruimte aan specifieke scenes en community's, of die nu tot de minderheid behoren, gemarginaliseerd zijn en/of ondervertegenwoordigd zijn in de stad? Fungeert de locatie als een hub voor opkomend talent, subgenre(s) en lokale community's?</p>	<p>Algemeen beleid en regelgeving</p> <p>In welke mate ondersteunen het beleid, de vergunningen en de wetshandhaving van de stad muziek- en uitgaansactiviteiten?</p>
<p>Multifunctionaliteit van ruimtes</p> <p>Het aantal reguliere toepassingen en functies van de locatie.</p>	<p>Creative output</p> <p>In welke mate biedt de locatie een platform voor originele creatieve optredens (inclusief DJ's en elektronische muziek) via hun programmering voor muziek en nachtleven?</p>	<p>Toegang tot lokale politici en besluitvormers</p> <p>In welke mate hebben stakeholders in de muziek en het nachtleven toegang tot de politici en besluitvormers van de stad? Is er een nachtburgemeester of vertegenwoordiger die een coöperatieve aanpak stimuleert om problemen op te lossen?</p>
<p>Reputatie</p> <p>Het bereik van de locatie via sociale media.</p>	<p>Experimenteren</p> <p>In welke mate biedt de locatie een platform voor originele experimentele optredens via hun programmering voor muziek en nachtleven?</p>	<p>Openbare culturele activiteiten</p> <p>In welke mate bieden openbare ruimtes en gebouwen in de stad plaats voor muziek- en uitgaansactiviteiten? Hoe betaalbaar en toegankelijk is het verkrijgen van een vergunning voor muziek- en uitgaansactiviteiten?</p>

Kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksbenaderingen

De datawetenschappers van CFP hebben alle 71 muziek- en uitgaanslocaties in Rotterdam geëvalueerd aan de hand van 15 sleutelindicatoren, verdeeld over de parameters *Ruimte*, *Community* en *Programming*. Er werden twee online focusgroepen georganiseerd, met in totaal 69 Rotterdamse deelnemers uit de muziek- en uitgaanswereld. Op deze manier werden primaire gegevens verzameld voor een representatieve steekproef van uitgaansgelegenheden in de stad Rotterdam. Deze gegevens werden gecombineerd met economische, geografische, demografische en transportdata, en verwerkt in een speciale softwareomgeving, ontworpen door Michael Fichman van PennPraxis. Deze software bracht variabelen in kaart, identificeerde trends en vergeleek de gegevens van Rotterdam met andere CFP-steden. Op basis van deze analyse werd de CFP-score berekend, die niet alleen de economische impact meet, maar ook de culturele en sociale waarde van het nachtleven.

Daarnaast voerde CFP kwalitatief onderzoek uit, waaronder een offline focusgroep en diepte-interviews met verschillende stakeholders. Deze gesprekken brachten de belangrijkste problemen, uitdagingen en kansen in het Rotterdamse nachtleven aan het licht. Ook werden verschillende evenementen en locaties bezocht om informele gesprekken te voeren met klanten en uitbaters, wat extra context aan het onderzoek toevoegde.

Onderzoeksdeelnemers

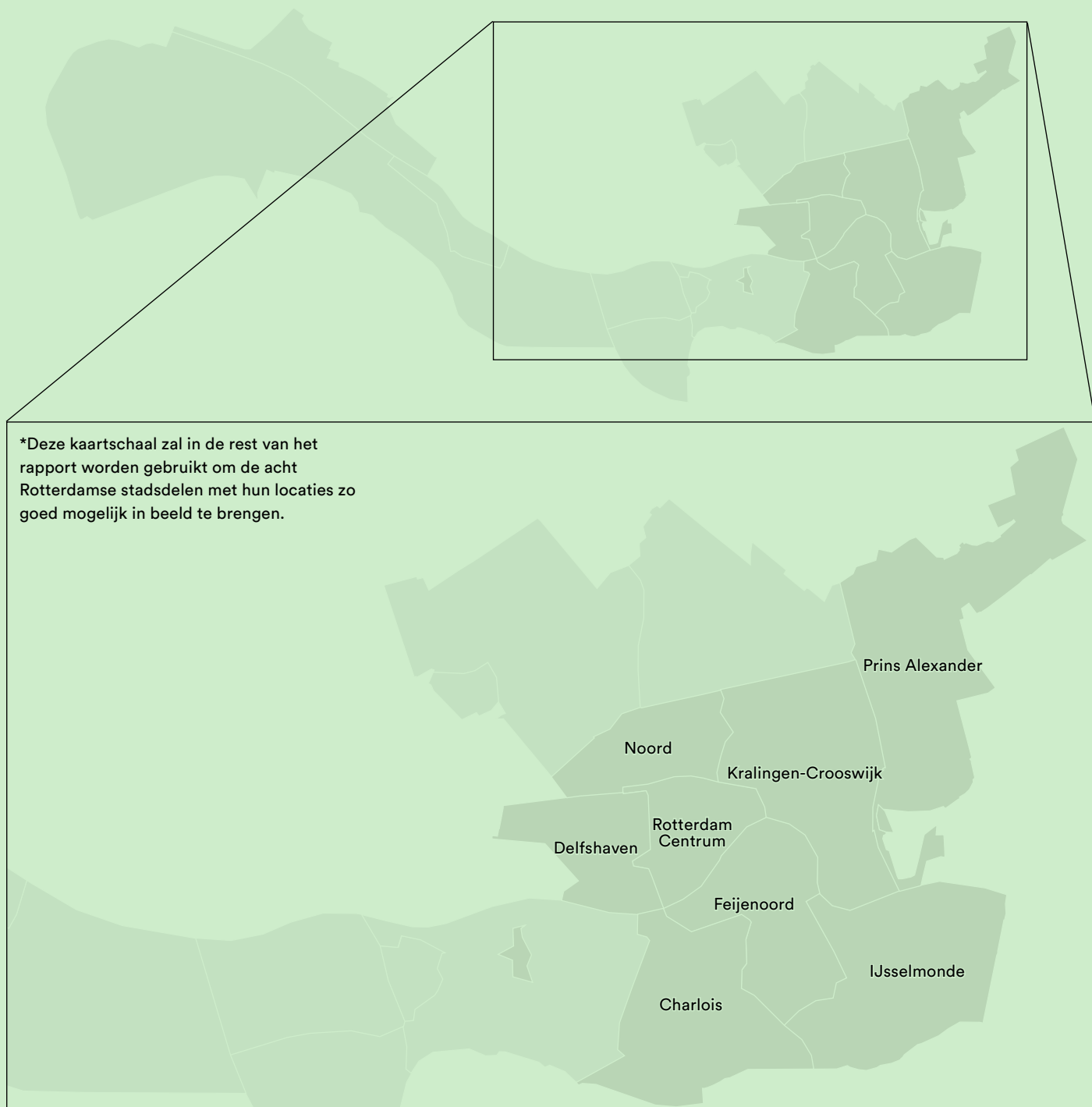
De deelnemers aan de interviews en focusgroepen waren een diverse groep van locatie-eigenaren, organisatoren, DJ's, artiesten, muzikanten, dansers, performancekunstenaars, producenten, beleidsmakers en uitbaters van kunst- en cultuurinstellingen. Velen van hen waren ook

actief als onderzoekers of activisten binnen het nachtleven. Deelnemers varieerden sterk in leeftijd, achtergrond, etniciteit, seksuele identiteit en genderidentiteit, en vertegenwoordigden een breed spectrum aan ervaring in de Rotterdamse muziek- en kunstscenes, van enkele jaren tot tientallen jaren.

Onderzoeksbereik

Het onderzoek van CFP besloeg alle 19 stadsdelen van Rotterdam. Hoewel CFP zich bewust is van de invloed van en relatie met omliggende steden en dorpen, inclusief Den Haag, richtte het onderzoek zich uitsluitend op het nachtleven binnen de grenzen van Rotterdam, omdat dit de meest relevante schaal voor analyse bleek.

FIGUUR 3: KAART MET HET VOLLEDIGE ONDERZOEKSBEREIK VAN CREATIVE FOOTPRINT ROTTERDAM EN EEN INZETKAART VAN STADSDELEN MET HUN LOCATIES

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, BLENDS BIJ MAASSILO

DEEL III:
PRESENTATIE
VAN DE
CREATIVE
FOOTPRINT-
SCORES VAN
ROTTERDAM

CFP gebruikt kwantitatieve, ruimtelijke en kwalitatieve analyses om unieke inzichten te bieden in de nachtcultuur van een stad. De totale CFP-score van Rotterdam is **6,10/10**. In dit hoofdstuk worden de ruimtelijke en kwantitatieve onderzoeksbevindingen beschreven.

De Ruimte-score van 8,58/10 voor Rotterdam is de hoogste van de drie categorieën en een van de hoogste in de CFP-dataset. De hoge scores voor leeftijd, grootte en passantenstromen duiden op een gezonde mix van locaties. De locaties in het stadscentrum zijn echter veel beter bereikbaar met de metro dan die in andere delen van de stad. Rotterdam scoort voor *Beleidskader* (**5,41/10**) en *Community en Programmering* (**5,90/10**) bijna hetzelfde, maar aanzienlijk lager dan voor *Ruimte*.

In totaal werden 71 locaties in Rotterdam onderzocht, verspreid over slechts 8 van de 19 stadsdelen. Vier van deze locaties liggen net buiten de stadsgrenzen, in Schiedam. Veel van de westelijke stadsdelen bestaan voornamelijk uit industrie- en havengebieden, wat uniek is in vergelijking met andere CFP-steden wereldwijd.

Locaties in Rotterdam concentreren zich sterk in het centrum. 44 van de 71 locaties liggen in het stadsdeel Centrum, een van de kleinste stadsdelen van Rotterdam qua omvang. Feijenoord volgt met zes locaties. Aan de stadsrand zijn locaties meer verspreid en vaak slecht bereikbaar, zonder clustering langs

belangrijke wegen of nabij openbaar vervoer.

Hoewel de locatiedichtheid in het centrum van Rotterdam vergelijkbaar is met de dichtstbevolkte gebieden in de CFP-database, is het totale cluster relatief klein. De locatiedichtheid in de stad als geheel is laag, en de gemiddelde afstand tussen locaties is groter dan in alle andere CFP-steden.

Er zijn slechts negen locaties in Rotterdam die kleiner zijn dan 100 vierkante meter, wat duidt op een gebrek aan kleinschalige plekken die cruciaal zijn voor de ontwikkeling van nieuw talent. Kleinere locaties scoren vaak beter op het aspect *Community en Programmering*. Hoewel Rotterdam een mix van locaties van verschillende groottes bevat⁵⁶, valt op dat er een gebrek is aan zowel kleine als grote locaties. Dit lage aantal (kleine locaties) beperkt de podiumkansen voor beginnende artiesten.

56. In het gehele rapport worden locaties in categorieën aangeduid. De volgende worden gebruikt: klein (<100 m²), klein-middelgroot (101-500 m²), middelgroot-groot (501-1000 m²) en groot (>1000 m²).

Rotterdam heeft een opvallend hoog percentage multifunctionele locaties: meer dan driekwart van de uitgaansgelegenheden combineert meerdere functies. Gemiddeld worden Rotterdamse locaties vaker gebruikt voor diverse programmering, zoals muziek, film en lezingen, dan in andere CFP-steden. Multifunctionele locaties scoren⁵⁷ doorgaans hoger op het gebied van programmering en zijn verspreid over het hele studiegebied.

Wat betreft programmering scoren Rotterdamse locaties over het algemeen laag. In het centrum is er een mix van scores, terwijl locaties buiten het centrum doorgaans hoger scoren.

Rotterdam vertoont een sterke correlatie tussen locatiedichtheid en openbaar vervoersnetwerken. Dit duidt op een sterk gecentreerde stedelijke structuur, vergelijkbaar met Stockholm, in tegenstelling tot meer wijdvertakte steden zoals Sydney en Montreal, waar autovervoer de boventoon voert. Het stadsdeel Centrum is het meest beloopbare gebied, met de hoogste OV-dichtheid. Andere delen van de stad met nachtleven zijn minder toegankelijk en kennen een lagere OV-dichtheid, waardoor het creatieve nachtleven buiten het centrum moeilijker te bereiken is.

Stadsdelen zoals Centrum, Delfshaven en Feijenoord, belangrijke gebieden voor nachtcultuur, worden momenteel sterk beïnvloed door gentrificatie en een stijgende woningdichtheid. Dit verhoogt de vastgoedwaarde en leidt tot conflicten tussen het nachtleven, de stad en haar bewoners, vooral in betaalbare wijken zoals Feijenoord en Charlois.

Stakeholders in het Rotterdamse nachtleven voelen een sterke verbondenheid met de locaties en community's in de stad, maar maken zich zorgen over de toekomst. Ze ervaren het als steeds moeilijker om een authentiek, innovatief nachtleven te behouden. Hoewel sommige stakeholders zich vertegenwoordigd voelen door bepaalde beleidsmakers, heerst er angst voor de sluiting

van locaties en de risico's bij het openen van nieuwe plekken. Desondanks staan veel deelnemers klaar om samen met de stad en andere stakeholders te werken aan concrete oplossingen.

57. In het kader van dit onderzoek is een ruimte voor meervoudig gebruik een locatie met meer dan één reguliere bestemming en/of functie.

3.1 Creative Footprint-score Rotterdam

FIGURE 4: OVERALL CREATIVE FOOTPRINT SCORE FOR ROTTERDAM

Ruimte	Community en Programmering	Beleidskader
Locatiegrootte	Reclame	Nachtelijk openbaar vervoer
9,30	3,80	4,81
Passantenstroom	Interdisciplinariteit	Totale financiering voor muziek en nachtleven
8,70	6,87	6,42
Aantal jaren operationeel	Focus op community	Algemeen beleid en regelgeving
8,09	5,18	4,53
Multifunctionaliteit van ruimtes	Creatieve output	Toegang tot lokale politici en besluitvormers
8,24	5,66	6,72
Reputatie	Experimenteren	Openbare culturele activiteiten
7,47	4,70	4,53
Overall	Overall	Overall
8,58	5,90	5,41

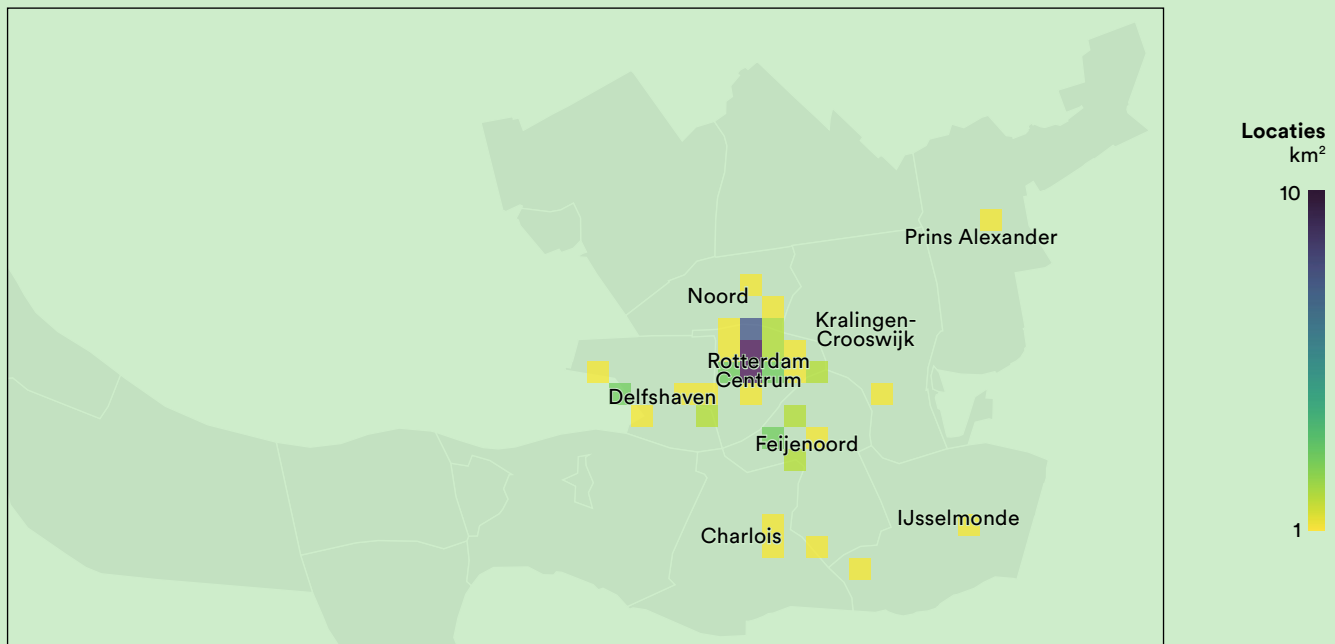
3.2 Rotterdam in vergelijking met andere Creative Footprint-steden

De totale CFP-score van Rotterdam is **6,10/10**. De stad scoort het hoogst voor *Ruimte* en het laagst voor *Beleidskader* en *Community en Programmering*. Rotterdam heeft een van de hoogste scores uit de CFP-dataset voor *Ruimte*, maar ook een van de laagste scores van alle CFP-steden op het gebied van *Beleidskader* en *Community en Programmering*.

	Beleidskader	Community en Programmering	Ruimte	Overall Score
 Berlijn 2017	8,82	6,75	8,49	8,02
 New York City 2018	6,35	6,92	8,59	7,29
 Tokio 2019	4,48	6,96	8,08	6,51
 Stockholm 2021	5,06	6,27	8,40	6,58
 Montréal 2022	4,18	7,15	8,38	6,57
 Sydney 2023	5,37	7,08	8,38	6,94
 Rotterdam 2024	5,41	5,90	8,58	6,10

3.3 De creatieve en culturele nachtinfrastructuur van Rotterdam in beeld gebracht

Locatiedichtheid en geografische spreiding

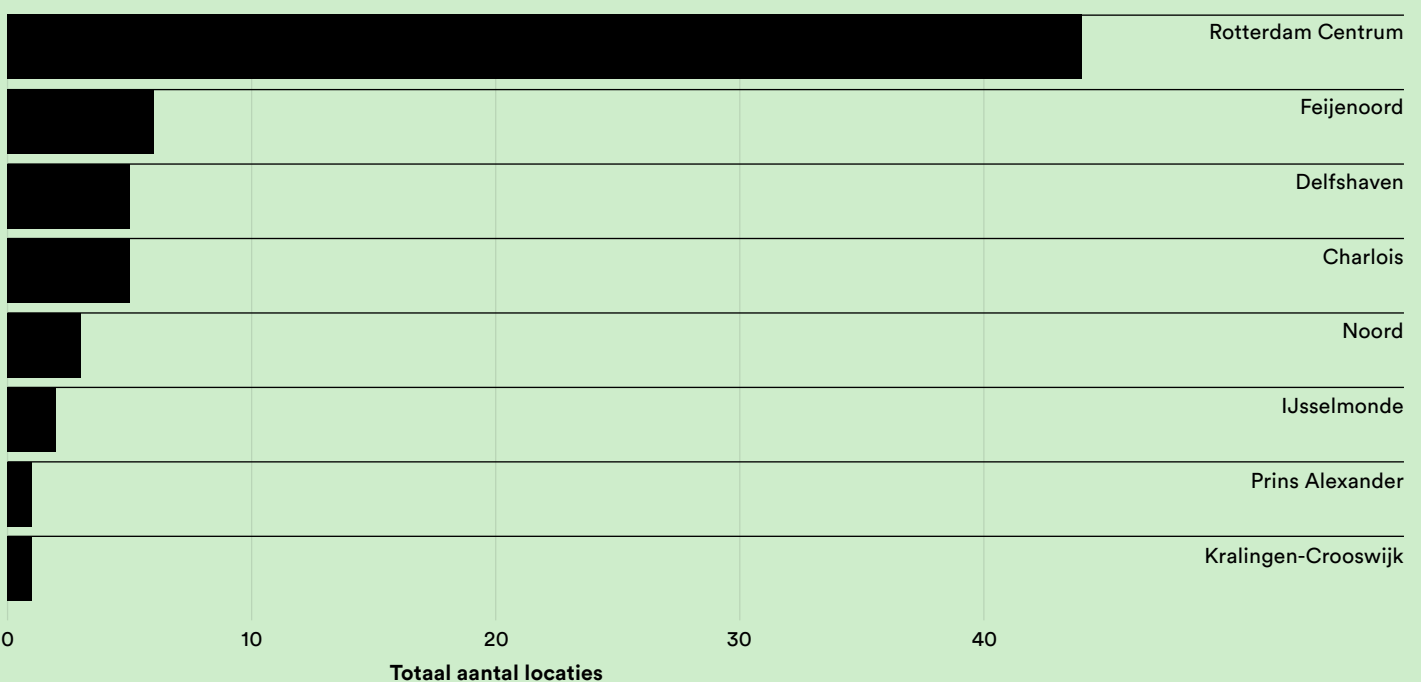
FIGUUR 5: HEATMAP VAN DE LOCATIEDICHTHEID

De locaties in Rotterdam zijn sterk geconcentreerd in het stadscentrum. Van de 71 locaties bevinden zich 44 (62%) in het stadsdeel Centrum, zoals weergegeven in Figuur 5. In de directe omgeving van het centrum zijn er aanzienlijk minder

locaties; geen enkel ander stadsdeel heeft meer dan 10 locaties. Sommige stadsdelen hebben zelfs maar één uitgaansgelegenheid (zie Figuur 6). De wijken met de meeste locaties buiten het centrum zijn Delfshaven, Feijenoord en Charlois, in

het westen en zuiden van de stad. De noordelijke stadsdelen, die voornamelijk woonwijken zijn, hebben weinig tot geen uitgaansgelegenheden.

Locaties per stadsdeel

FIGUUR 6: AANTAL LOCATIES IN ROTTERDAM PER STADSDEEL

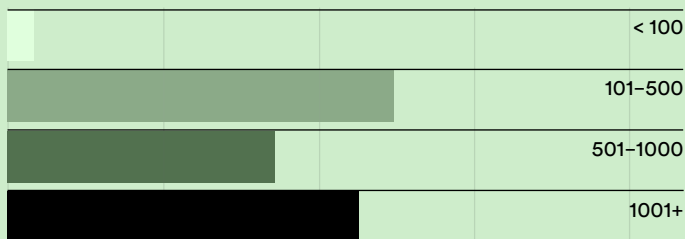
Let op: Stadsdelen zonder locaties zijn niet meegenomen in deze grafiek.

Spreiding van locatiegroottes

Grootte (vierkante meters)

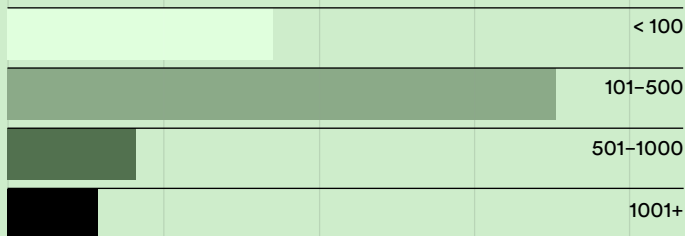
● New York City
2018

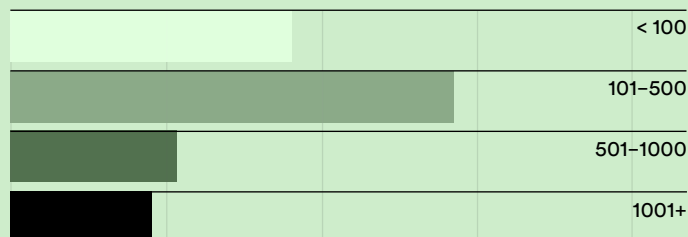
● Stockholm
2021

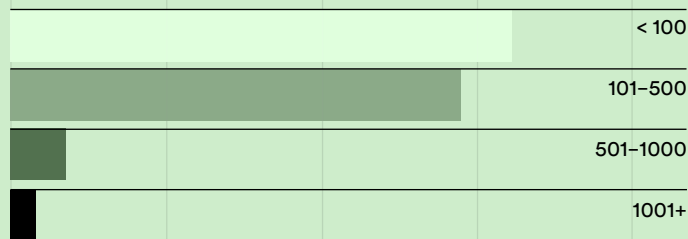
● Sydney
2023

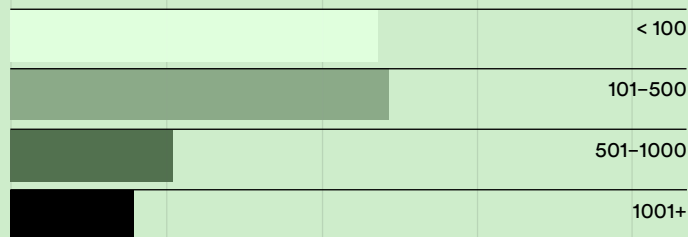
● Berlin
2017

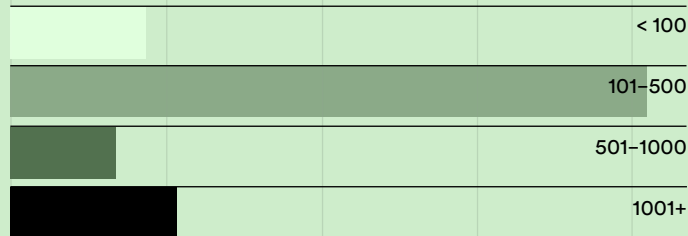
● Tokyo
2019

● Montréal
2022

● Rotterdam
2024

FIGUUR 7: VERGELIJKING VAN LOCATIEGROOTTES IN BERLIJN, NEW YORK, TOKIO, STOCKHOLM, MONTREAL, SYDNEY EN ROTTERDAM

Op de Rotterdamse locatieladder ontbreekt⁵⁸

het aan kleine locaties: slechts negen (12%) van de Rotterdamse locaties zijn kleiner dan 100 m². Bijna twee derde van de Rotterdamse locaties valt in de categorieën klein-middelgroot en middelgroot-groot (respectievelijk 101-500 en 501-1000 m²). Grote locaties (meer dan 1000 m²) vormen 26% van de steekproef. Zoals te zien in Figuur 7, lijkt deze verdeling op die van Stockholm. Wat betreft *experimenteren* laat Rotterdam weinig verschil zien tussen locaties van verschillende groottes.

58. Een locatieladder beschrijft de mix van ruimtes, van kleine lokale gelegenheden tot stadions of arena's die aanwezig moeten zijn in een stad, zodat een artiest zich erlangs omhoog kan bewegen naarmate zijn of haar carrière momentum en populariteit ontwikkelt. Opkomende artiesten hebben kleine ruimtes nodig om te experimenteren en een publiek op te bouwen; naarmate artiesten bekender worden, zijn er steeds grotere ruimtes nodig. Het is essentieel dat deze mix van ruimtes aanwezig is, zodat artiesten de mogelijkheid hebben dit traject af te leggen.

Locatiegebruik en interdisciplinariteit

Rotterdamse locaties bieden gemiddeld meer functies dan die in andere CFP-steden. Meer dan driekwart van de locaties combineert twee of meer functies, zoals club, bioscoop, of galerie, en sommige worden ook overdag gebruikt, bijvoorbeeld als café. Multifunctionele locaties scoren over het algemeen hoger op programmering dan plekken met slechts één functie. Dit geldt voor locaties van alle groottes, ook in het stadscentrum. De score voor *interdisciplinariteit* was met **6.87/10** opvallend hoog, vooral in Delfshaven en Charlois, waar vaak locaties zijn met drie of meer functies. In *Deel IV: Community en Programmering* worden multifunctionele locaties verder toegelicht.

Programmeringskenmerken

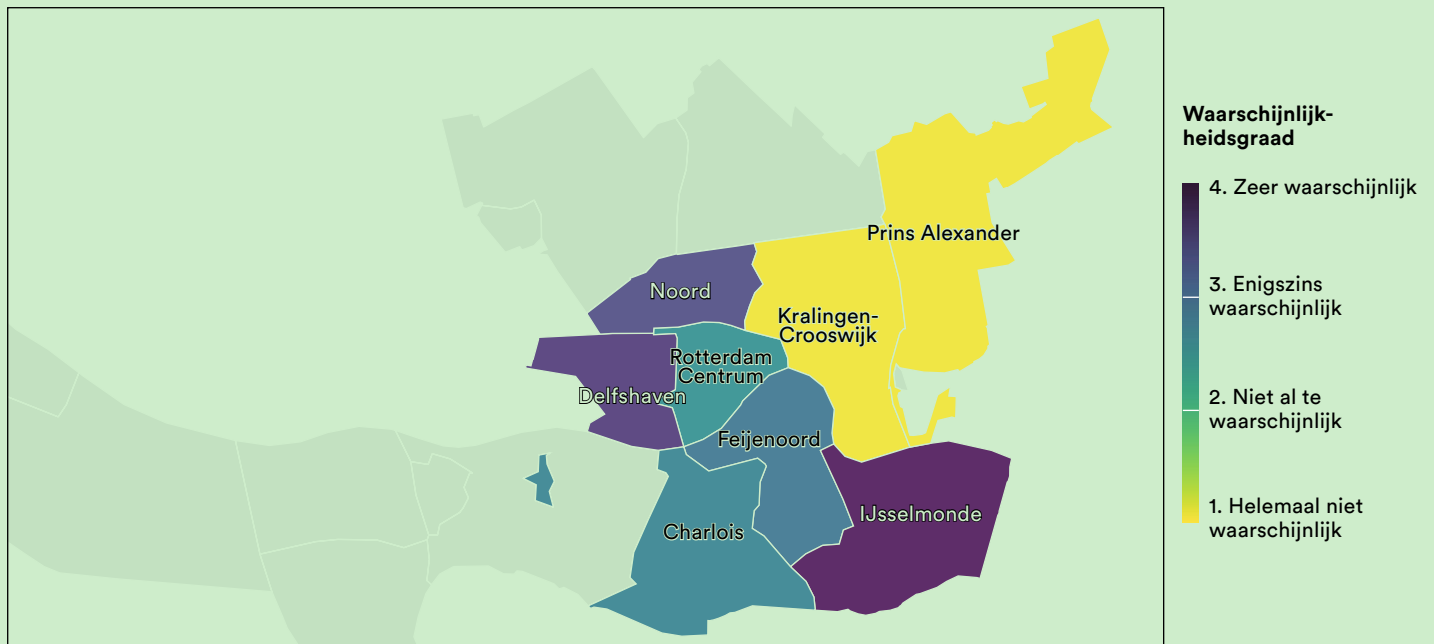
Rotterdamse locaties kregen over het algemeen lage scores van deskundigenpanels en focusgroepen op de meeste programmeringsindicatoren, met uitzondering van *interdisciplinariteit*. Slechts enkele locaties scoorden hoog op alle indicatoren, zoals *focus op community*, *creatieve output*, *experimenteren* en *interdisciplinariteit*. Vooral op het gebied van experimenteren en promotie waren de scores laag. Promotie richtte zich meestal op culinaire deals of drankjes in plaats van artistieke programmering.

De stadsdelen rond het centrum scoorden bovengemiddeld op programmering, terwijl de beoordelingen voor het stadscentrum zelf gemiddeld waren. In Figuur 8 en 9 is te zien dat Feijenoord, IJsselmonde en Charlois bijzonder sterk presteren, ondanks het lage aantal locaties in deze wijken.

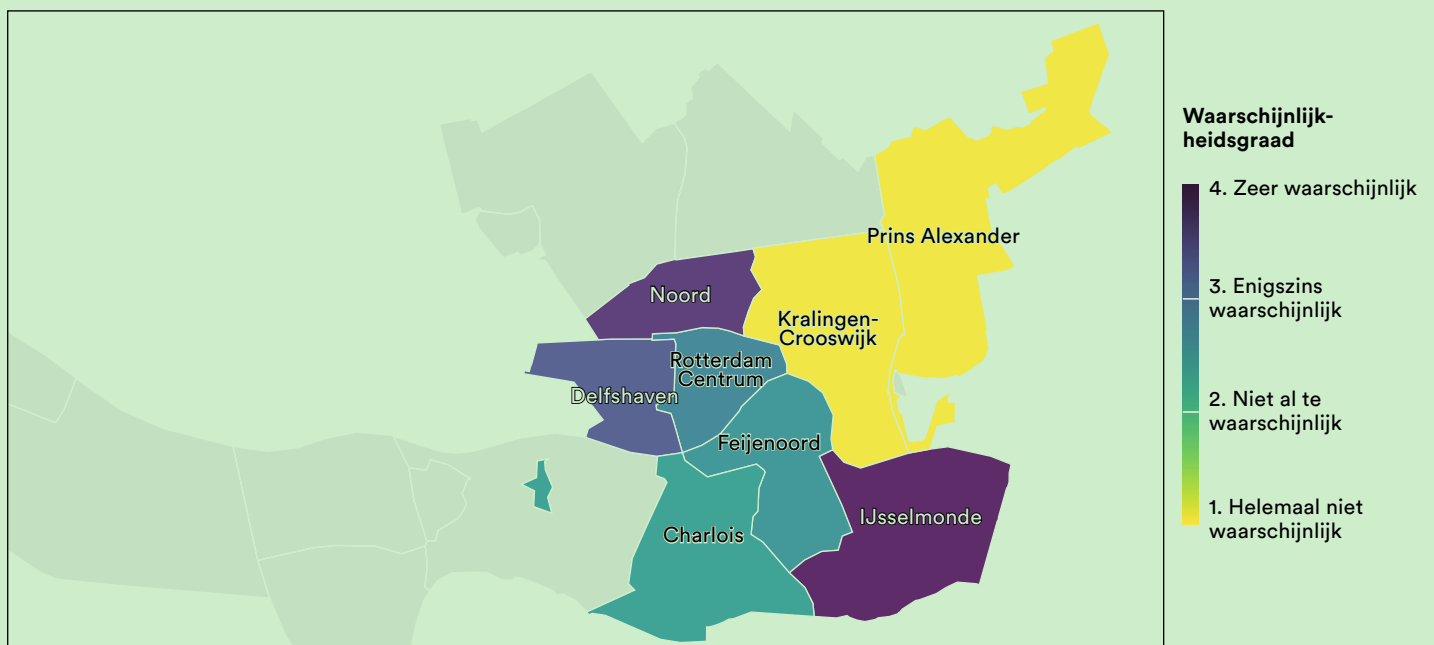

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, CLOUD8 BIJ ANNABEL

Score voor experimentele programmering en focus op specifieke community's (per stadsdeel)

FIGUUR 8: HOE GROOT IS DE KANS DAT EEN LOCATIE RUIMTE BIJDT VOOR ORIGINELE EN EXPERIMENTELE PROGRAMMERING?

FIGUUR 9: HOE WAARSCHIJNLIJK IS HET DAT EEN LOCATIE PLEK BIJDT AAN VERSCHILLENDE ONDERVERTEGENWOORDIGDE EN GEMARGINALISEERDE COMMUNITY'S, EN ZO FUNGEERT ALS EEN HUB VOOR OPKOMEND TALENT?

Programmeringsclusters in Rotterdam

Hoe kunnen we inzicht krijgen in het Rotterdamse nachtleven met zoveel datapunten? Het onderzoeksteam heeft hiervoor het K-Means Clustering-algoritme gebruikt, een machine learning-techniek. Dit algoritme vereenvoudigt de vele variabelen in de CFP-dataset en maakt specifieke "types" locaties zichtbaar. Het identificeerde drie thematische locatietypes, elk met zijn eigen kenmerken:

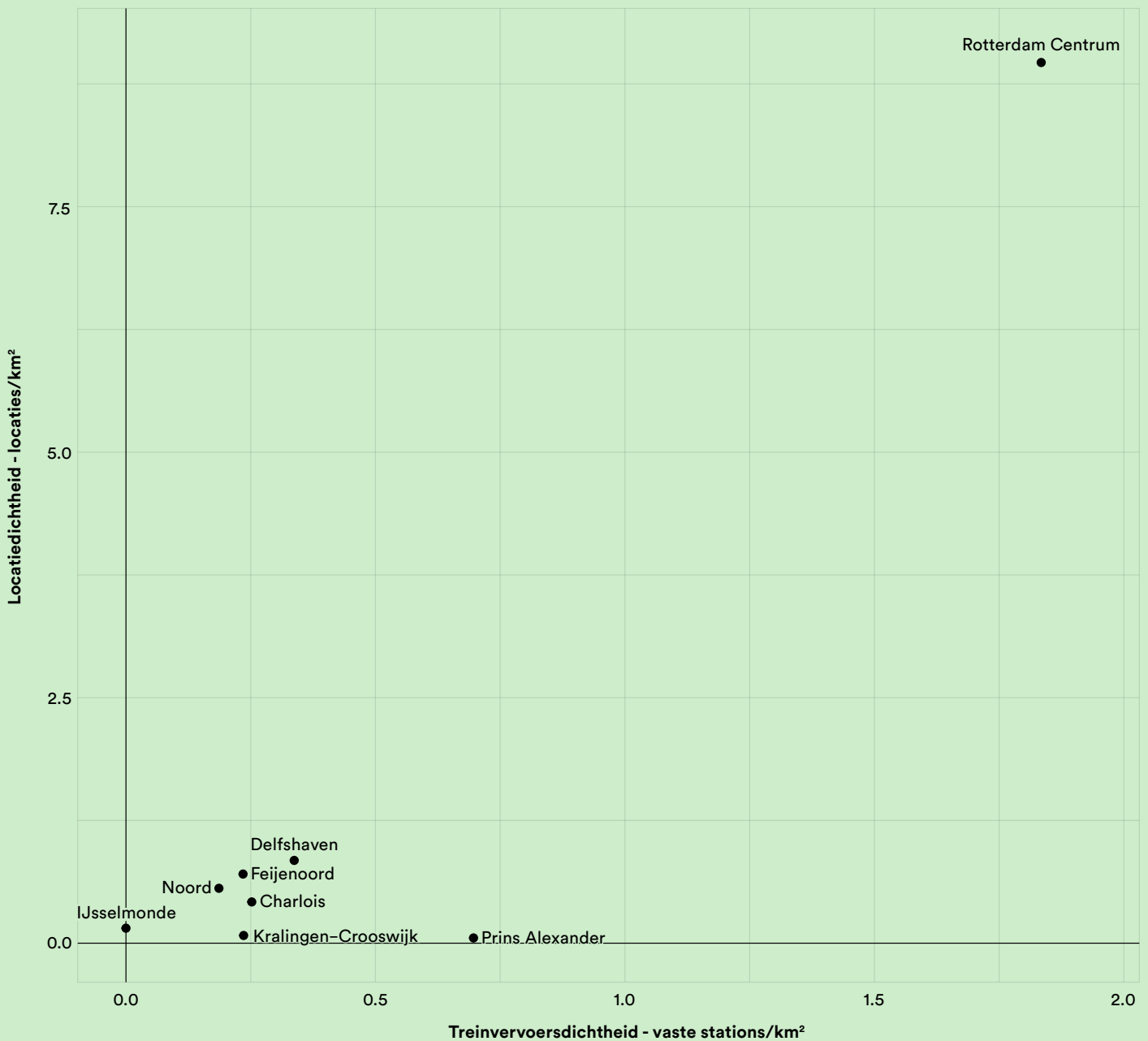
Gevestigde orde: Grotere, oudere locaties met een ondergemiddelde programmeringsscore (15 locaties).

Opkomende plekken: Middelgrote, jongere locaties met bovengemiddelde programmeringsscores (meer dan 30 locaties).

Middenmoot: Middelgrote, jongere locaties met een lagere dan gemiddelde programmeringsscore (25 locaties).

Uit de analyse blijkt een patroon dat vaker in CFP-steden te zien is: **nieuwere locaties met hogere programmeringsbeoordelingen (Opkomende plekken) bevinden zich meestal in de buitenwijken.** Hoewel in het centrum nieuwe locaties uit alle drie de categorieën worden ontwikkeld, is het opvallend dat hier vooral locaties met lagere scores (Gevestigde orde en Middenmoot) te vinden zijn.

Locatiedichtheid en Openbaar vervoersdichtheid

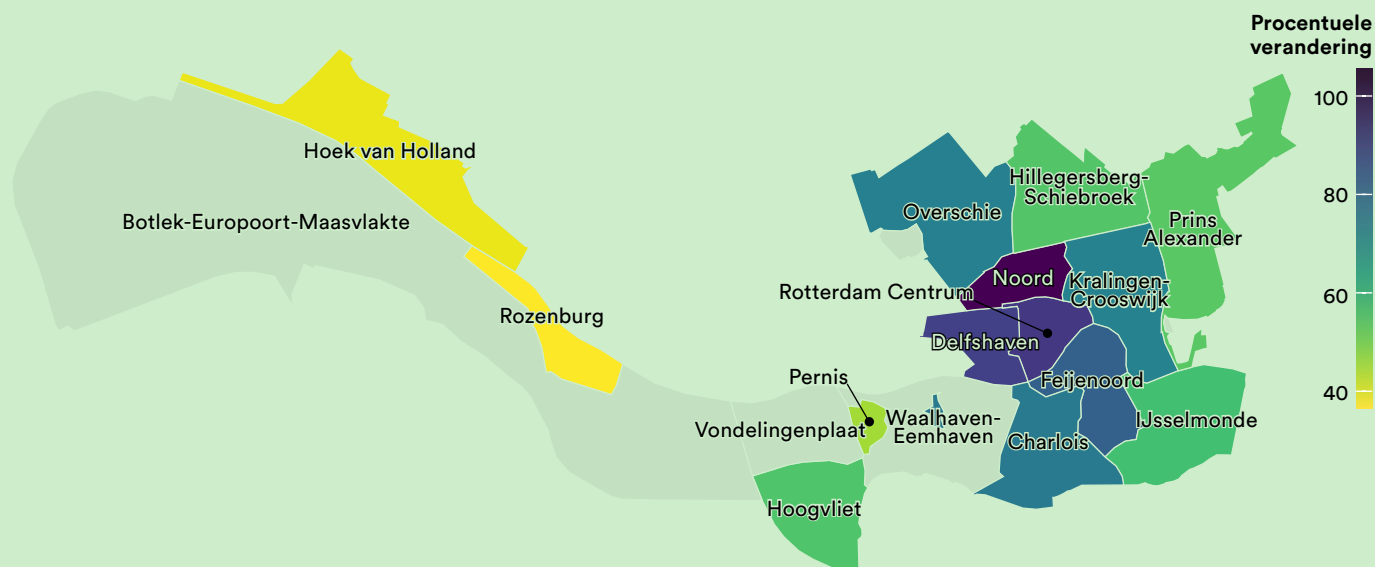

FIGUUR 10: SCATTERPLOT MET DE LOCATIEDICHTHEID ALS FUNCTIE VAN DE TREINVERVOERSDICHTHEID

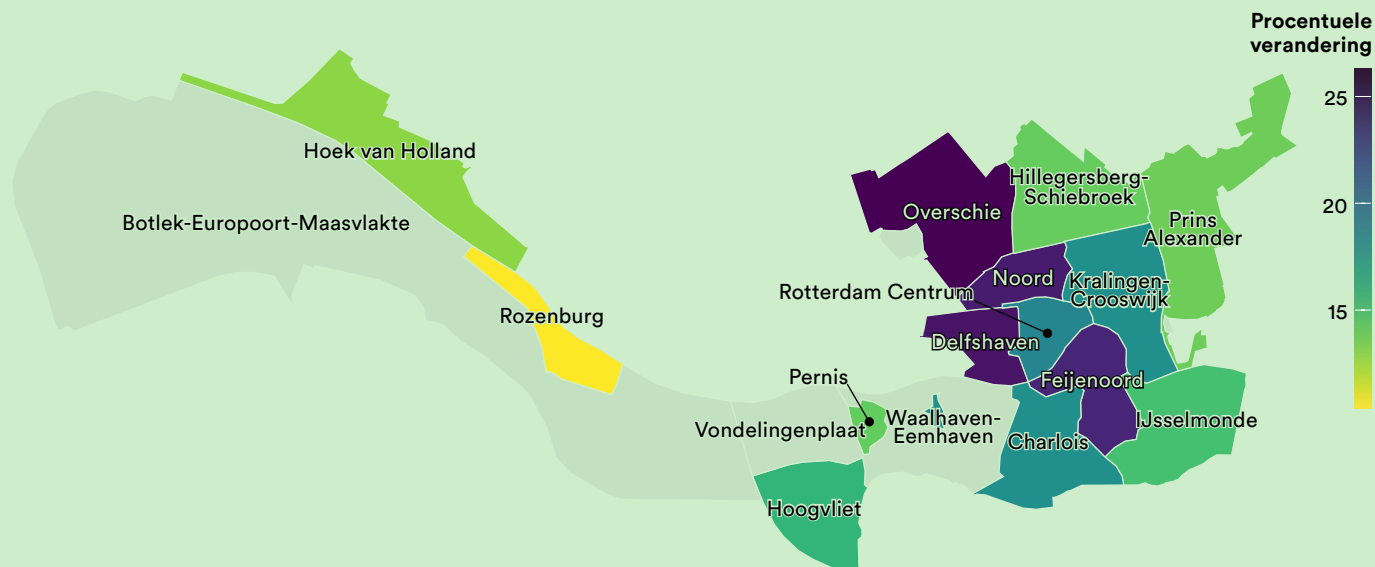
In Rotterdam is er een sterke positieve samenhang tussen de dichtheid van uitgaanslocaties en de beschikbaarheid van openbaar vervoer. Dit patroon is sterker dan in andere CFP-steden waar OV een belangrijke rol speelt. Het stadsdeel Centrum heeft de hoogste concentratie van zowel OV-voorzieningen als uitgaanslocaties.

Figuur 10 laat echter zien dat andere wijken, zoals Delfshaven, Feijenoord en Noord, relatief weinig OV-verbindingen hebben in verhouding tot het aantal uitgaanslocaties. Deelnemers aan de focusgroepen gaven aan dat locaties met sterke programmering in de buitenwijken vaak moeilijk te bereiken zijn met het OV of de fiets.

Veranderingen in huur en inkomen

FIGUUR 11: VERANDERING IN GEMIDDELDE BELASTBARE WONINGWAARDE PER STADSDEEL (2016-2021)

FIGUUR 12: VERANDERING IN GEMIDDELD PERSOONLIJK JAARINKOMEN PER STADSDEEL (2016-2021)

Rotterdam ondergaat een periode van snelle stedelijke ontwikkeling, met gevolgen voor zowel de stad als het nachtleven. De huurprijzen stijgen het snelst in Centrum en Noord (zie Figuur 11), maar ook in zuidelijke wijken als Feijenoord en Charlois, die eerder relatief betaalbaar waren. Daarnaast groeien de inkomens in deze wijken, zelfs in gebieden met traditioneel lagere inkomens (zie Figuur 12). Door deze veranderingen worden voordeligere gebieden steeds duurder, wat niet alleen impact heeft op de bewoners, maar ook op het nachtleven.

Ingezoomd: het Rotterdamse nachtleven

In dit hoofdstuk worden enkele belangrijke Rotterdamse uitgaansbuurten belicht. Het stadscentrum, een dichtbevolkt gebied met goed OV, veel voetgangers en een jong publiek, biedt veel uitgaanslocaties, maar scoort laag op programmering. Daartegenover staan stadsdelen zoals Feijenoord, Delfshaven en IJsselmonde, die weliswaar minder bereikbaar en minder centraal zijn, maar juist locaties met de beste programmering bieden. Deze wijken hebben lagere huurprijzen en inkomens, wat gunstige omstandigheden creëert voor verdere investeringen in het nachtleven.

Rotterdam Centrum 44 locaties

Het centrum is het bruisende hart van de stad, met culturele instellingen, commerciële gebieden en iconische bezienswaardigheden zoals de Erasmusbrug en de Markthal. Met 44 locaties heeft dit stadsdeel de hoogste locatiedichtheid, maar het scoort relatief laag op programmering. Hoewel het een aantrekkelijke plek is voor uitgaansgelegenheden, zijn de hoge kosten een belemmering.

Feijenoord 6 locaties

Feijenoord staat bekend om zijn diversiteit en betaalbaarheid. De waterkant van dit stadsdeel ondergaat momenteel grootschalige stedelijke ontwikkeling. Het heeft een relatief jong publiek (45% tussen de 15-44 jaar), licht verhoogde huurprijzen (gemiddeld 5%) en iets lagere inkomens dan gemiddeld. Locaties in Feijenoord scoren goed op programmering, vooral in industriële herontwikkelingsgebieden langs de rivier. In het gemeentelijke Coalitieakkoord van 2022-2026 is Feijenoord aangewezen als focusgebied voor herontwikkeling en behoud van betaalbare woningen, comfortabele woonomgeving, culturele plekken en openbare veiligheid. De prestigieuze ontwikkeling van "Cultuur & Campus" is tijdelijk stopgezet⁵⁹ vanwege oplopende kosten.

Delfshaven

5 locaties

Delfshaven herbergt de westelijke havengebieden, historische wijken, artistieke gemeenschappen, ambachtelijke brouwerijen en levendige straatkunst. Ondanks de beperkte OV-verbindingen biedt het een uniek aanbod van cultuur en nachtleven. Locaties zoals Maaspodium en Weelde staan bekend om hun innovatieve programmering. Met een jonge bevolking (50% tussen de 15 en 44 jaar) en de snelst stijgende huurprijzen van Rotterdam, wordt het stadsdeel ook geconfronteerd met gentrificatie. De gemeente erkent de noodzaak om betaalbare werkplekken en culturele ruimtes te behouden, zoals beschreven in het Cultuurplan 2025-2028.

IJsselmonde

2 locaties

Dit stadsdeel in het zuidoosten van Rotterdam is een buitenwijk die met name functioneert als woongebied voor gezinnen. Er zijn veel parken en recreatiegebieden aanwezig. Het stadsdeel heeft een lagere bevolkingsdichtheid, er heerst een sterk gemeenschapsgevoel en de prijzen zijn nog relatief betaalbaar. Hier is sprake van een gemiddeld persoonlijk inkomen (€29.500) en lagere huurprijzen. Hoewel er slechts twee locaties zijn, worden deze wel hoog gewaardeerd vanwege hun experimentele karakter.

**DEEL IV: DE
ONDERZOEKS-
RESULTATEN
VAN CREATIVE
FOOTPRINT
ROTTERDAM**

Rotterdam scoort met **8,58/10** in *Ruimte* het hoogst van de drie onderzochte categorieën en behoort tot de besten in de CFP-dataset. Deze hoge score is deels te danken aan het grote aantal locaties in het stadscentrum, waar het openbaar vervoer goed is.

(Meer hierover in Sectie III: Visualisatie van de creatieve en culturele nachtinfrastructuur van Rotterdam, waarin de relatie tussen OV-dichtheid en locatiedichtheid verder wordt uitgewerkt.)

CFP definieert *Ruimte* als de samenhang van interne en externe fysieke omstandigheden rond de creatieve en culturele nachtinfrastuctuur van een stad. Dit omvat zaken als de grootte van de locaties, hun verbinding met nabijgelegen openbaar vervoer, de gemiddelde leeftijd van de locaties, multifunctionaliteit, reputatie en zichtbaarheid.

Ondanks deze positieve score beschrijven Rotterdammers hun uitgaansscene als fragiel, mede door een geschiedenis van sluitingen en de beperkte toegankelijkheid van locaties, vooral voor gemarginaliseerde en minderheidsgroepen. Dit omvat onder andere vrouwen, LHBTQIA+ (lesbisch, homo, biseksueel, transgender, intersekse, queer/onbepaald, aseksueel) en QTBCPOC (queer, trans, mensen van kleur). In dit deel van het onderzoek wordt ingegaan op de obstakels voor een inclusiever en dynamischer nachtleven in Rotterdam, zoals het tekort aan kleine locaties, de sluiting van bestaande plekken en de uitdagingen bij het openen van nieuwe locaties. Door dit gebrek aan locaties ontstaat het gevoel dat Rotterdam zijn uitgaansidentiteit verliest. Waar het vroeger bekend stond om zijn experimentele, innovatieve nachtleven, lijkt de stad steeds minder ruimte te bieden voor creatieve en diverse community's. Wethouder van Sport, Onderwijs en Cultuur, Said Kasmi, benadrukte het belang van uitgaansplekken in de stad:

"Voor veel jongeren, vooral in hun vormende jaren, is het [nachtleven] een cruciale plek. Deze locaties zijn vaak de plek waar mensen zichzelf ontdekken, inspiratie opdoen, contacten leggen en zelfs verliefd worden. Het gaat om veel meer dan alleen feestjes."

Het tekort aan kleine locaties in Rotterdam betekent dat opkomende artiesten in het nachtleven belangrijke middelen missen om hun carrière en publiek te ontwikkelen.

Hoewel Rotterdam een breed scala aan locaties kent qua grootte, laat het onderzoek zien dat slechts 9 van de 71 locaties kleiner zijn dan 100 m². Deze kleine locaties zijn cruciaal, vooral omdat ze vaak in het centrum liggen.

Voor artiesten die aan het begin van hun carrière staan, zijn er in Rotterdam weinig plekken om op te treden. Tegelijkertijd zorgen verschillende soorten locaties voor diversiteit in de beleving van het nachtleven, met uiteenlopende sferen, publiek en entertainment. DJ en multidisciplinair artiest

Franky Sticks benadrukt het belang van kleine locaties en community-netwerken voor zijn carrière:

"Het begin van de reis was zwaar. Ik had een underground-geluid dat niet in de grote clubs paste. De eerste paar jaar deed ik vooral kleinere gigs buiten Rotterdam. Het HipHopHuis-netwerk was belangrijk voor me, omdat het voor nieuwe gigs zorgde. Ik werd geïnspireerd door de optredens van andere lokale DJ's en door de meer eclectische geluiden. Rotterdam is net een dorp. Het voelt als een lichtschakelaar: eerst speel je kleine optredens en ineens wil iedereen je boeken."

Wanneer goed gewaardeerde locaties met sterke programmering sluiten, worden jonge en experimentele artiesten het hardst geraakt. Voor community's zonder vaste thuisbasis heeft dit onevenredige gevolgen.

Veel deelnemers benadrukten dat multifunctionele locaties essentieel zijn voor specifieke community's. Ze bieden ruimte aan jonge artiesten en hun publiek. Multidisciplinair artiest Amara van der Elst beschrijft hoe Maaspodium⁶⁰ haar een belangrijke kans bood:

"Ze verwelkomen je als familie, vooral jonge mensen. Ik vond mijn plekje daar. Ze moedigen me aan om nieuwe dingen te proberen, zowel op persoonlijk als op artistiek vlak. Ik vond Maaspodium via een programma voor de ontwikkeling van jonge kunstenaars. Ze gaven me de ruimte om mijn eigen show te maken met daarin verschillende disciplines."

Ondanks de risico's blijven sommige Rotterdamse locaties zich inzetten voor nieuwe en experimentele artiesten uit gemarginaliseerde en minderheidsgroepen. Een goed voorbeeld hiervan is MONO, dat wekelijks gratis toegankelijke 'open booth'-avonden organiseert, waar opkomende DJ's hun talent kunnen tonen. De deelnemers gaven aan dat dit soort kleinere locaties belangrijke ruimte bieden, en een gerichtere steun nodig hebben dan de meer gevestigde, grotere locaties.

Een duidelijk voorbeeld van de impact van het verlies van een community-plek is de sluiting van POING, een multidisciplinaire en inclusieve uitgaanslocatie. POING was een "veilige(re) ontmoetingsplaats voor zelfexpressie, opkomend talent en samenwerking".⁶² In februari 2024 kondigde POING aan zijn thuisbasis in het Schiekadeblok te moeten verlaten vanwege onhoudbare onderhouds- en operationele kosten, schulden en andere financiële problemen.⁶³ (Zie meer over het Schiekadeblok op pagina 57.) Sindsdien organiseert POING eenmalige evenementen op verschillende locaties in de stad, wat de continuïteit van hun community (vooral LHBTQIA+ personen) belemmert. (Deel IV: Community en Programmering gaat dieper in op het belang van continuïteit voor locaties met een programmering voor LHBTQIA+ en andere community's, waarmee vertrouwen ontwikkeld kan worden en toegang gegeven wordt tot veilige en ondersteunende uitgaansplekken.) Medeoprichter van POING, Eef de Wit, vertelde hoe de onzekerheid van deze locaties Rotterdamers zelfs doet overwegen de stad te verlaten:

"Iedereen vertrekt naar Amsterdam...veel van de mensen die bij POING werkten zijn nu op zoek naar huizen in Amsterdam omdat er hier letterlijk niets te doen is."

DJ en multidisciplinair artiest Franky Sticks benadrukt de noodzaak van directe steun om het verdwijnen van locaties te voorkomen:

"De POING's, de MONO's, de Weeldes; al deze plekken brengen veel creatieve energie naar de stad, maar ze zijn altijd gevestigd op tijdelijke locaties. Ze kunnen niet verder gaan en meer dingen ontwikkelen omdat ze er over twee maanden misschien weer uitgezet worden. Deze gelegenheden hebben permanente plekken nodig... erkenning en bescherming als cultureel erfgoed. Het probleem is dat ze hun plekken niet in eigendom hebben, maar huren. Misschien kan een plek voor de helft door de stad worden gefinancierd."

Ondervertegenwoordigde groepen in Rotterdam ondervinden grote obstakels bij het openen van nieuwe, kleine locaties. Vaak lopen ze tegen onhoudbare bedrijfsmodellen aan en missen ze de kennis om de financiële en juridische hobbels rondom het vinden van een geschikte plek te nemen.

Een duidelijk voorbeeld hiervan is de Rotterdamse Ballroom-community. Elly Vineyard, medeoprichtster van het QTBPOC gerichte *House of Vineyard*,^{64 65} verteld over de veranderingen in het queer uitgaansleven van Rotterdam in de afgelopen tien jaar en de problemen waar bepaalde groepen tegenaan lopen bij het beheren van uitgaanslocaties. Ze legt ook uit wat de sluiting van locaties voor gevolgen heeft gehad:

"Toen ik in 2010 naar Rotterdam verhuisde, waren er gevestigde plekken waar mijn community kon samenzijn. Tegenwoordig zijn die er niet meer. In mijn wereld, Ballroom, blijft de vraag naar ruimte groeien. We moeten nu onze eigen plekken creëren. De stad ziet de noodzaak van de clubcultuur niet in. Dit leidt tot minder geld voor promotors om deze evenementen te organiseren en veel minder financiering voor clubs om deuren te openen voor specifieke groepen mensen, in het bijzonder queers."

Dit verhaal weerspiegelt de situatie voor veel uitgaanscommunity's in Rotterdam. Ze hebben geen vaste locaties en hun bedrijfsmodellen genereren vaak niet genoeg inkomsten om deze plekken zelfstandig te behouden. Uit het onderzoek blijkt dat veel gemarginaliseerde en minderheidsondernemers in het nachtleven pleiten voor bredere gemeentelijke steun. (Zie meer over de unieke behoeften en uitdagingen van House of Vineyard om een thuis te vinden in de sectie Uitgelicht hieronder.) Naast vergunningen en subsidies hopen ze op meer begeleiding bij het ontwikkelen van duurzame bedrijfsmodellen en bij het vinden van toegankelijke en geschikte locaties. Dit zou de stad helpen een gezonde, diverse mix van uitgaansgelegenheden te ondersteunen.

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, CLOUD 8 BIJ ANNABEL

UITGELICHT: HOUSE OF VINEYARD

CFP zet het Rotterdamse House of Vineyard⁶⁶ in de schijnwerpers, het eerste Ballroom house in Nederland. House of Vineyard is een voorbeeld van een van de vele gemarginaliseerde en achtergestelde uitgaanscommunity's in de stad die worstelen met de uitval van plekken voor cultuur en nachtleven die in dit onderzoek is geïdentificeerd. Ballroom is een subcultuur die in de Verenigde Staten is ontstaan uit de zelfexpressie van QTBPoC en LGBTQIA+ mensen. Zij werden gemarginaliseerd in het reguliere nachtleven, kunst, muziek, en in de maatschappij als geheel, en worden dat nog steeds. Tijdens ballroomevenementen zijn er optredens die gender- en andere sociale constructies bekritisieren, imiteren en er de draak mee steken. Ze bieden een plek om unieke kunstvormen zoals 'voguing' onder de aandacht brengen.⁶⁷ The House of Vineyard werd opgericht in 2014 door 'moeder' Amber Vineyard⁶⁸. Elly (Elejandro Martinez) Vineyard werd in 2017 de 'vader'.⁶⁹ Binnen de Ballroom-cultuur bestaan 'huizen'. Dit zijn groepen van gekozen families die een veilig toevluchtsoord bieden voor de uitsluiting en discriminatie waarmee mensen in de reguliere samenleving worden geconfronteerd.⁷⁰

Hoewel *House of Vineyard* een groeiende community heeft, beschikt het niet over een vaste locatie in Rotterdam, wat zorgt voor veel uitdagingen. In het begin werden evenementen georganiseerd in BIRD, maar de populariteit van de bals is zo toegenomen dat er nu grotere locaties nodig zijn. Het vinden van een betaalbare en vaste plek is moeilijk, wat vaak leidt tot problemen met toegankelijkheid en soms zelfs dwingt tot reizen naar andere steden. Daarnaast is veiligheid een groot probleem voor de queer community. Elly geeft aan: "*De eerste plek waar het misgaat voor queer mensen in het nachtleven, is bij de beveiliging.*" Ze benadrukt dat beveiligingsteams speciaal getraind moeten worden in de behoeften van gemarginaliseerde groepen zoals de Ballroom-community.

Ondanks deze uitdagingen wil *House of Vineyard* diep geworteld blijven in Rotterdam.

A woman in a black outfit is lying on her back on a dark floor, surrounded by a crowd of people. She has her arms outstretched and is looking up. The background shows a dimly lit room with many people, some of whom are clapping. The overall atmosphere is that of a social event or ball.

Ballroom-huizen zijn meer dan alleen groepen artiesten; ze bieden ook workshops, danslessen en sociale bijeenkomsten. Daarom hebben ze meer nodig dan een gewone uitgaansplek. Elly's ideale locatie voor *House of Vineyard* zou een multifunctioneel gebouw zijn, met ruimte voor evenementen, bijeenkomsten, studio's, workshops en zelfs overnachtingsmogelijkheden. Een plek die publiek eigendom is en zonder winstoogmerk, zodat het echt een thuisbasis kan zijn voor de community: "Dit zou een plek zijn waar we de vrijheid hebben om alles te doen wat we willen. Dat is onze droom." Door dit soort initiatieven te ondersteunen, kan de gemeente niet alleen een veilige haven bieden voor deze community's, maar ook bijdragen aan het levendige netwerk van multifunctionele locaties die Rotterdam zo uniek maken. (zie pagina 52-53 voor meer informatie over multifunctionele plekken).

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, DE HOUSE OF VINEYARD ASYLUM BALL

Rotterdam scoort met een **5,90/10** in *Community en Programming* relatief laag op deze een van de laagste scores van alle CFP-steden. De spreiding binnen deze score is echter groot. Zo scoort de stad het laagst op *promotie (3,80/10)*, wat mogelijk wordt veroorzaakt doordat veel deelnemers aangeven dat Rotterdam moeite heeft met het definiëren en trots zijn op zijn huidige nachtleven. Daarentegen scoort Rotterdam juist hoog op *interdisciplinariteit (6,87/10)*, waarmee het zich onderscheidt van andere steden.

CFP definieert *Community en Programming* als de mate waarin locaties creativiteit en cultuur omarmen. Dit omvat hoe locaties hun culturele aanbod promoten, in hoeverre ze interdisciplinaire of experimentele artistieke formats ondersteunen, en in welke mate ze gericht zijn op specifieke gemeenschappen en zich onderscheiden door originele, creatieve programmering.

In dit deel van het rapport worden de interdisciplinaire, gemeenschapsgerichte en multifunctionele locaties in Rotterdam onderzocht. We kijken naar de uitdagingen die deze locaties ervaren, de nieuwe bedrijfsmodellen die ze toepassen om te overleven, en de impact van hun verdwijnen op artiesten en publiek.

Rotterdamse multifunctionele uitgaansplekken hebben een sterke reputatie, zowel vanwege hun diverse programmering als vanwege hun vermogen om meerdere gemeenschappen en opkomend talent te bedienen.

Deze locaties combineren twee of meer functies binnen één ruimte. Denk aan een plek waar je een concert, clubavond en filmvertoning kunt bijwonen, of een muziekcafé dat ook fungeert als galerie en restaurant. Het fenomeen van multifunctionele locaties is in Rotterdam veel sterker aanwezig dan in andere CFP-steden.

Met meerdere gebruiksmogelijkheden kan een locatie binnen één ruimte verschillende community's bedienen en naast nachtelijk entertainment ook workshops, residenties en andere functies die kunst en community's ontwikkelen aanbieden. Onderzoek bevestigde het voordeel van interdisciplinariteit. De programmering van Rotterdamse multifunctionele plekken scoort namelijk hoger dan die van plekken met één functie. De feedback van deelnemers over bekende multifunctionele plekken zoals Roodkapje, Weelde en Time is the New Space bevestigde hun sterke reputatie en waarde in het landschap van uitgaanslocaties. Uit de reacties blijkt ook dat deze locaties in Rotterdam worden gezien als multidisciplinaire culturele plekken, met het nachtleven als één enkel aspect van de totale programmering. Een deelnemer aan de focusgroep beschreef WORM, een goed aangeschreven multifunctionele plek, als volgt:

"WORM is een van de meest interdisciplinaire plekken. Ik doe hun evenementen al 20 jaar, welke variëren van technofeesten tot

lezingen en een live bioscoop. Ze hebben een kapper en filmworkshops. Dit is echt waar interdisciplinariteit om draait."

Multifunctionele locaties in Rotterdam hebben ook het zakelijke voordeel dat ze niet alleen inkomsten genereren uit een club of uitgaansconcept, maar ook uit een restaurant, bar, galerie of andere horeca- en culturele doeleinden. Door de inkomsten te diversifiëren en verschillende doelgroepen aan te spreken die op zoek zijn naar verschillende programmering qua nachtleven, kunst en cultuur, kan dit ze helpen om rond te komen. De deelnemers meldden ook dat een aantal locaties, waaronder MONO en WORM, gemeentelijke en nationale financiering ontvangen voor programmering en andere functies (zie *Deel IV: Bevindingen Beleidskader* voor meer informatie over de toegankelijkheid van financiering).

Voor creatieve locaties en plekken die zich richten op specifieke community's – vaak jongere of tijdelijke locaties – vormen de toenemende stedenbouwkundige ontwikkelingen een flink obstakel voor het aanbieden van de experimentele en innovatieve programmering waar ze om bekend staan.

Uitbaters en evenementorganisatoren zien stijgende exploitatiekosten, vastgoedontwikkelingen en stedelijke verdichting (wat regelmatig tot geluidsklachten leidt) als grote uitdagingen. Al deze factoren maken het steeds moeilijker om financieel overeind te blijven. Een deelnemer aan een focusgroep verwoordde het treffend:

"Alles wordt duurder: elektriciteitskosten, kosten voor beveiligingsdiensten... In de afgelopen 1,5-2 jaar is de prijs voor het organiseren van een evenement bijna verdubbeld. Ik zie dat als een bedreiging. Het is niet langer makkelijk om een evenement te organiseren en het risico is een stuk groter. Dit betekent dat er minder ruimte is voor experimenteren en nieuwe concepten. De kosten rijzen de pan uit en het is gekkenwerk."

Dit geldt vooral voor locaties die hun ruimte huren in plaats van bezitten, vaak op basis van tijdelijke of onzekere huurcontracten. Marloes de Vries, directeur van Roodkapje, beschreef de obstakels waarmee ondernemers in het stadscentrum worden geconfronteerd: hoge kosten, beperkte toegang tot betaalbaar vastgoed, problemen met vergunningen en geluidsoverlast. Volgens haar zijn niet de financiën het grootste probleem: *"Het is echt duur om een locatie te runnen. Toegankelijk vastgoed en vergunningen zijn een groot probleem. Het gaat niet om de financiering van de locaties."* (Zie pagina 57 over de uitdagingen rondom gemeentelijke herontwikkelingsplannen voor het Schiekadeblok.)

Hoewel de tijdelijke aard van veel van deze plekken ruimte kan bieden voor risico's en experimentele programmering, zorgt de onzekerheid van tijdelijke vergunningen en korte huurcontracten ervoor dat een locatie geen stabiele basis kan bieden voor een community. Sommige deelnemers gaven aan dat het gevoel ontbreekt dat er ruimte is om te groeien of te investeren. Een van hen betreurde het verlies van de vaste programmering in Weelde, die nu alleen nog maar per evenement open kan vanwege de onzekere situatie:

"Als je contract elke paar maanden wordt verlengd, is het niet echt de moeite waard om bepaalde investeringen te doen. Het is echt moeilijk om een organisatie te runnen met tijdelijke contracten."

Zelfs voor locaties die al langer succesvol draaien en een sterke band hebben opgebouwd met specifieke uitgaanscommunity's of niches binnen het entertainment, neemt de druk om te overleven toe. Nina Hooimeijer en Philip Powel van BIRD schetsen hoe het vandaag de dag is om een uitgaansgelegenheid te runnen in Rotterdam:

"Gasten kunnen een combinatie wensen van muziek, gesproken woord, een DJ en livemuziek. Je moet heel gespecialiseerd zijn in je programmering; het moet speciaal zijn om mensen binnen te krijgen."

"Locaties moeten nu resultaatgericht zijn. Locaties gaan nu programmeren om bier te verkopen. Wat je wilt is bier verkopen omdat je een visionaire programmering hebt. Dat zou het ideale scenario zijn."

Door financiële druk zien veel Rotterdamse locaties zich genoodzaakt hun eigen, op specifieke community's gerichte programmering op te offeren. Steeds vaker wordt de ruimte verhuurd aan externe partijen om rond te komen.

Locaties kunnen hun programmering ontwikkelen door zelf te boeken of door ruimte te verhuren aan externe promotors en programmeurs - of een combinatie van beide. Met interne programmering kan een locatie gemakkelijker een eigen identiteit creëren en zich richten op bepaalde genres en community's uit het nachtleven. Daarnaast kunnen uitgaansgelegenheden een positieve reputatie opbouwen door externe collectieven, promotors en feestjes uit te nodigen om hun ruimte regelmatig te huren. Hiermee creëert de locatie een stabiele identiteit. Deelnemers merkten op dat sommige locaties een combinatie van interne en externe programmering gebruiken, of dat locaties met meerdere podia de programmering per podium verschillend benaderen. Deze wisselende samenstellingen weerspiegelen het aanpassingsvermogen en de diversiteit van het Rotterdamse nachtleven.

Het verhuren van ruimte aan externe promotors is een bekende strategie in multifunctionele locaties en speelt een belangrijke rol in het nachtleven van de stad. Echter, wanneer financiële noodzaak deze keuze dwingt, kan het ten koste gaan van de artistieke identiteit en het gemeenschapsgevoel van de locatie. Dit brengt de toekomst van plekken die essentieel zijn voor de groei van uitgaanscommunity's in gevaar. En ook deze locaties worden geconfronteerd met urgente problemen en stedenbouwkundige bedreigingen. (Op pagina's 48-49 kun je meer lezen over de Maassilo, een van dit soort locaties in

Rotterdam.) Het verhuren van ruimte op deze manier is niet nieuw, multifunctionele locaties doen dit al een aantal jaren.

Deelnemers benadrukten dat locaties voor specifieke community's steeds vaker ruimte verhuren aan externe promotors, programmeurs en feesten. Zoals hierboven is aangetoond, is dit op zichzelf niet goed of slecht. Maar wanneer de beslissing wordt ingegeven door financiële druk, in plaats van door artistieke of community-doelen, komt het voortbestaan van de Rotterdamse locaties voor specifieke community's in gevaar.

Shirin Mirachor van (A)WAKE en voormalig creatief directeur van MONO benadrukt hoe het verhuren van ruimte aan externe partijen de identiteit van een locatie en de band met de community kan ondermijnen:

"Ik krijg energie van een vaste plek waar je een community kunt opbouwen. Het kost zoveel werk om het vertrouwen van mensen te winnen. Dat doe je door een solide programmering neer te zetten, zodat bezoekers weten wat ze kunnen verwachten. Dat is onmogelijk als je vooral verhuurt."

Ze wijst ook op de financiële uitdagingen bij het behouden van een interne programmering gericht op specifieke community's en het gebrek aan steun:

"In het begin deed MONO niet veel aan verhuur. Maar dat betekent dat je veel financiering nodig hebt. Dit is lastig te krijgen, omdat de stad het nachtleven niet rechtstreeks financiert. Het is een begin, maar niet altijd genoeg voor ons. De stad en buitenstaanders zien dat je club vol zit, waardoor ze denken dat daar veel geld wordt verdiend."

De afname van interne programmering schaadt de reputatie van locaties als veilige plekken voor uitgaanscommunity's. Het verdwijnen van deze locaties maakt het bovendien lastiger voor nieuwe artiesten om zich te ontwikkelen en hun carrière te starten.

Sommige respondenten benadrukken hoe belangrijk de reputatie van een locatie is bij het kiezen van een avondje uit. Ze baseren hun keuze vaak op hoe vertrouwd en veilig een plek aanvoelt. Door de toenemende druk om locaties te verhuren (zoals eerder in dit hoofdstuk beschreven), verliezen steeds meer uitgaansgelegenheden hun status als ontmoetingsplek voor community's. Dit leidt ertoe dat groepen zoals QTBPPOC, LHBTQIA+ en andere uit diverse scenes het gevoel hebben dat hun toegang tot veilige, ondersteunende plekken aan het verdwijnen is. DJ CyberFairy777 onderstreept het belang van specifieke locaties voor community's en merkt op dat deze in Rotterdam steeds minder worden:

"Hoe de locatie artiesten boekt en met bepaalde problemen omgaat – dat is wat een community creëert. De queer en deep rave community's moeten een plek kennen, ze moeten zich op hun gemak voelen. Je zou een nieuw initiatief kunnen starten in een willekeurige club, maar je weet dat de helft van je community niet zal komen opdagen, omdat ze niet naar een plek willen gaan waar ze mogelijk een onveilige of ongemakkelijke ervaring kunnen opdoen. Het is makkelijker om een illegale rave te organiseren dan een evenement op een locatie die niemand vertrouwt."

DJ, producer en onderzoeker Kris Fraanje legt uit wat het voor een opkomend artiest betekent om te groeien in een locatie zoals Weelde, en wat er verloren is gegaan toen de vaste programmering daar stopte:

"Daar had ik mijn eerste gig. Het was voor mij een plek om te groeien. Het bood nieuwe organisaties een plek om een programmering op te zetten en te leren hoe een boekingsproces in zijn werk gaat. Dat maakt het zo goed: dat je de rekening deelt met grotere artiesten en artiesten uit het middensegment. Je leert elkaar kennen en helpt elkaar. Mensen die dieper in de scene zitten, kunnen talenten oppikken. Het gaf mij het vermogen om nieuwe dingen te ontdekken."

"Wat is er nu verloren? Weelde is geen vaste ontmoetingsplaats meer en de community valt uit elkaar. Er zijn zoveel mensen die ik daar altijd zag en die ik nu niet meer tegenkom. Er zijn op dit moment gewoon niet veel andere plekken beschikbaar."

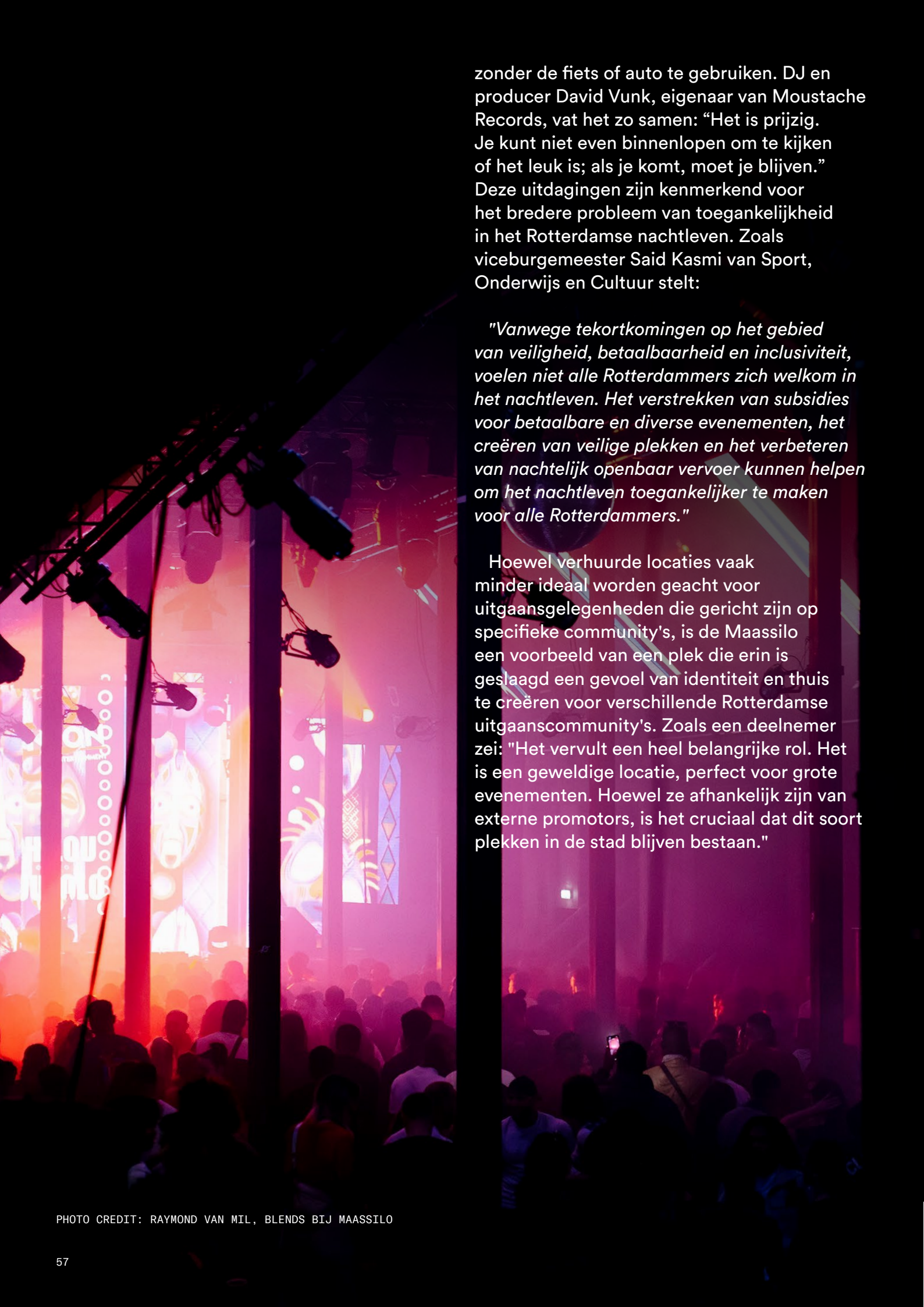
PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, JORDI/DE LIKT BIJ BILJDORP WINTER FESTIVAL BIJ VAN NELLE FABRIEK

UITGELICHT: MAASSILO

De Maassilo, een iconisch cultureel monument en populaire evenementlocatie, begon zijn leven als een graansilo. In 2003 dreigde dit 19e-eeuwse gebouw gesloopt te worden door het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR), maar de plannen werden uiteindelijk van tafel geveegd. In plaats daarvan werd de silo omgebouwd tot een enorme multifunctionele evenementenruimte.⁷¹ Dankzij de verschillende zalen van uiteenlopende groottes is de Maassilo geschikt voor allerlei culturele en uitgaansactiviteiten, waardoor het een unieke en creatieve omgeving biedt. Bezoekers van evenementen ontdekken hierdoor ook het brede scala aan cultureel aanbod van de locatie. Net als andere topattracties in wereldsteden draagt de Maassilo bij aan het stadsimago en is het een trekpleister voor toeristen.⁷²

De Maassilo heeft een sterke band opgebouwd met diverse uitgaanscommunity's. Now&Wow club, de eerste huurder, richt zich bijvoorbeeld op de gabber- en harde elektronische muzieksce­ne. Een deelnemer deelde zijn ervaring: "Ik ga naar evenementen die specifiek voor de gabbercommunity worden georganiseerd. Je zoekt echt naar feesten van een bepaalde community, omdat de Maassilo die ruimte biedt. Ze hebben geen vaste programmering, maar werken samen met promotors die de locatie huren en hun eigen evenementen organiseren. Elke week is er weer iets nieuws." Deze manier van werken, waarbij verschillende externe partijen de ruimte huren, helpt de Maassilo duurzame relaties op te bouwen met promotors en hun community's. Dit model biedt voordelen in vergelijking met vaste interne programmering, die elders in Rotterdam gebruikelijk is.

Toch zijn er uitdagingen. De kosten van kaartjes voor evenementen in de Maassilo worden als hoog ervaren, vooral in vergelijking met clubs dicht bij het stadscentrum. Daarnaast ligt de locatie geïsoleerd en is het 's nachts moeilijk bereikbaar met het openbaar vervoer. Dit verhoogt niet alleen het veiligheidsrisico, maar maakt het ook lastig om op één avond van uitgaanslocatie te wisselen

zonder de fiets of auto te gebruiken. DJ en producer David Vunk, eigenaar van Moustache Records, vat het zo samen: "Het is prijzig. Je kunt niet even binnenlopen om te kijken of het leuk is; als je komt, moet je blijven." Deze uitdagingen zijn kenmerkend voor het bredere probleem van toegankelijkheid in het Rotterdamse nachtleven. Zoals viceburgemeester Said Kasmi van Sport, Onderwijs en Cultuur stelt:

"Vanwege tekortkomingen op het gebied van veiligheid, betaalbaarheid en inclusiviteit, voelen niet alle Rotterdammers zich welkom in het nachtleven. Het verstrekken van subsidies voor betaalbare en diverse evenementen, het creëren van veilige plekken en het verbeteren van nachtelijk openbaar vervoer kunnen helpen om het nachtleven toegankelijker te maken voor alle Rotterdammers."

Hoewel verhuurde locaties vaak minder ideaal worden geacht voor uitgaansgelegenheden die gericht zijn op specifieke community's, is de Maassilo een voorbeeld van een plek die erin is geslaagd een gevoel van identiteit en thuis te creëren voor verschillende Rotterdamse uitgaanscommunity's. Zoals een deelnemer zei: "Het vervult een heel belangrijke rol. Het is een geweldige locatie, perfect voor grote evenementen. Hoewel ze afhankelijk zijn van externe promotors, is het cruciaal dat dit soort plekken in de stad blijven bestaan."

Rotterdam scoort **5,41/10** op *Beleidskader*, de laagste score van de drie onderzochte categorieën, hoewel het wel rond het gemiddelde ligt in de CFP-dataset. Ondanks de vooruitgang op het gebied van nachtbestuur, gaven deelnemers aan dat er dringend behoefte is aan meer steun voor opkomende artiesten, nieuwe locatie-uitbaters en andere betrokkenen in het nachtleven. Deze groepen worstelen met het complexe en gefragmenteerde bureaucratische systeem en hebben moeite om toegang te krijgen tot financiering en andere hulpbronnen. Verbeteringen in dit proces, en in de veiligheid en mobiliteit 's nachts, zouden hen enorm helpen en een positieve invloed hebben op het Rotterdamse nachtleven.

CFP definieert *Beleidskader* als de externe factoren die de artistieke, culturele en nachtelijke activiteiten beïnvloeden. Dit omvat regelgeving, beleidsvorming, samenwerking tussen culturele actoren en gemeentelijke besluitvormers, beschikbare financiering, nachtelijk openbaar vervoer en de toegankelijkheid van publieke en private ruimtes voor culturele programmering.

***Toegang tot besluitvormers (6,72/10):
Hoewel besluitvormers over het algemeen toegankelijk zijn, vooral sinds de oprichting van de Nachtdienst, ervaren velen het bureaucratische systeem nog steeds als onsamenhangend en verwarrend.***

Deze score is de hoogste binnen de *Beleidskader-categorie* en zelfs hoger dan in een aantal andere CFP-steden. Dit weerspiegelt de waardering van deelnemers voor de openheid van de gemeente ten opzichte van stakeholders uit het nachtleven. Toch werd benadrukt dat die toegang niet altijd even makkelijk is. De weg door de bureaucratie voelt soms als een doolhof, waarbij de uiteindelijke invloed van stakeholders op het beleid beperkt kan zijn. Een deelnemer uitte haar wens voor een duidelijke boodschap van de stad over haar visie op het nachtleven:

"Het voelt alsof je de hele tijd tegen een gesloten deur aan het trappen bent. Het lijkt hoopvol om in contact te zijn met het toegewijde nachtcultuurteam... Maar uiteindelijk voelt het alsof het nachtcultuurteam, op hun beurt, ook nog steeds tegen de gesloten deuren van de gemeente aan het trappen is. Zij vormen het bemiddelende team, bedoeld om alle ellende aan te horen van degenen die iets willen creëren binnen het nachtleven."

Veel deelnemers uitte hun tevredenheid over de oprichting van de *Nachtdienst*, en velen waardeerden de persoonlijke en professionele relaties die ze hebben opgebouwd met de teamleden. Ze prezen ook de inspanningen van bepaalde ambtenaren die zich buiten hun formele verantwoordelijkheden inzetten om te helpen, zelfs in 'grijze gebieden' waar regelgeving minder duidelijk is. Deze vertrouwensrelaties werpen vruchten af voor diegenen die ze hebben opgebouwd. Toch bleek dat nieuwkomers in het nachtleven niet altijd dezelfde toegang hebben. Deze nieuwe spelers weten vaak niet van het bestaan van steunkanalen zoals het algemene e-mailadres

(nacht@rotterdam.nl) of de horeca-adviseurs voor specifieke stadsgebieden. Dit gebrek aan informatie zorgt voor een ongelijk speelveld, waardoor opkomende ondernemers minder kansen hebben om gebruik te maken van gemeentelijke hulpbronnen.

Deelnemers waren van mening dat de toegang tot besluitvormers op hoger niveau beperkt is. De institutionele paden van ambtenaren uit de eerste lijn naar beleidsresultaten zijn onduidelijk. Bovendien meldden de deelnemers, ondanks hun overwegend positieve ervaringen in de interactie met individuele gemeentelijke afdelingen, dat de communicatie tussen de afdelingen erg beperkt leek. Voor hen hebben deze interne belemmeringen geleid tot vertragingen en het gevoel te zijn vastgelopen. Deelnemers merkten op dat gemeentelijke afdelingen in verschillende richtingen lijken te werken, vanuit andere doelstellingen. Ze hoopten op betere afstemming en meer structurele communicatie en samenwerking binnen bureaucratische en beleidsvormingsprocessen.

Deelnemers merkten op dat ervaren besluitvormers vaak geen diepgaande kennis van het nachtleven hebben en er weinig affiniteit mee lijken te hebben. Sommige deelnemers hebben in het verleden gemeentelijke beleidsmakers uitgenodigd voor nachtelijke evenementen om dit gebrek aan verbinding te overbruggen. Het uitblijven van structureel contact tussen de gemeente en de uitgaansscene wordt door velen als een serieus obstakel gezien. Dit benadrukt de kloof tussen wat de stad aan ondersteuning en infrastructuur biedt voor het nachtleven en wat er daadwerkelijk nodig is. De focusgroep over het Beleidskader werd door de deelnemers als een kans gezien om direct met de stad te communiceren. Voor sommigen was dit niet de eerste keer dat ze deelnamen aan zo'n groep. Hoewel ze deze mogelijkheid tot inspraak waardeerden, wilden ze meer duidelijkheid over hoe hun input vertaald werd naar beleid. Dit verzoek blijft bestaan, ondanks eerdere successen

zoals de verruiming van openingstijden, de introductie van extra verlaatjes en de nieuwe horecagebiedsplannen, die resulteerden in mogelijkheden voor 24-uursvergunningen.

Totale financiering voor muziek en nachtleven (6,42/10): Er is wel enige financiering beschikbaar, maar de geringe zichtbaarheid, de enorme complexiteit en het gebrek aan specifieke financieringsrichtlijnen voor het nachtleven weerhouden veel ontwikkelaars van nachtleven ervan om succesvol financiering aan te vragen en te ontvangen.

Deelnemers waren over het algemeen van mening dat de huidige financieringsstructuur niet ondersteunend genoeg is voor opkomende artiesten en experimentele, kleinschalige initiatieven. Dit probleem is niet zozeer het gevolg van een gebrek aan beschikbare middelen, maar eerder van een gebrek aan ervaring bij de gemeente en de behoefte aan meer gerichte ondersteuning. Een aantal deelnemers beschreef de steile leercurve die ze zelfstandig moesten doorlopen: *"Je moet zelf uitvogelen welke taal de overheid spreekt. De financiering is beschikbaar en toegankelijk, maar dat lost het probleem nog niet op."*

Daarnaast werd aangegeven dat er geen gerichte financiering voor het nachtleven of elektronische muziek is. Een deelnemer verwoordde het als volgt: *"Geen enkele subsidie is specifiek bedoeld voor het nachtleven of voor elektronische muziek. Het wordt nog steeds niet echt gezien als cultuur."* Dit betekent dat aanvragers vaak gedwongen zijn om meer algemene kunst- en cultuursubsidies aan te vragen, die vaak een taal gebruiken die gericht is op traditionele, meer elitaire kunstvormen.⁷³ Hierdoor voelen de nachtelijke actoren zich niet erkend binnen het huidige financieringslandschap.

Deelnemers beschreven het proces als ontmoedigend, omdat ze voortdurend moeten bewijzen dat het nachtleven waardevol is. Daarnaast moeten ze creatieve manieren

bedenken om hun aanvraag in de bestaande subsidiekaders te laten passen. Dit heeft geleid tot extra werkdruk en heeft het voor hen moeilijker gemaakt om de financiering optimaal te benutten voor hun initiatieven en doelgroepen. Een deelnemer verwoordde het treffend: "Onze grootste uitdaging was om ons te conformeren aan de hokjes die de gemeente heeft gecreëerd voor financiering."

Deelnemers waren het eens dat nieuwkomers in een minder gunstige positie verkeren dan grotere instellingen met meer middelen. Zij spraken over een oneerlijk voordeel, waarbij gesteld werd dat financiering alleen maar wordt toegekend aan instellingen die eerdere ervaring hebben met het aanvragen en ontvangen van financiering. DJ en kunstonderwijzer Janpier Brands beschreef de situatie als volgt:

"In Rotterdam ontvangt een groep grote instellingen al financiering. Wat je ziet, is het 'winner takes all'-principe. Dit is een groot risico in de culturele sector, met name voor nieuwe ontwikkelaars van cultuur. Als ze geen steun krijgen bij het aanvragen van subsidies, zullen de grote instellingen winnen en de kleine instellingen en lokale initiatieven verliezen."

Algemeen beleid en regelgeving voor het nachtleven (4,53/10): Rotterdam moet actiever en vooruitstrevender plannen voor het nachtleven binnen de stedelijke omgeving. Dit omvat het aanpakken van de moeizame en ontoegankelijke vergunningsprocedures, waardoor veel geschikte locaties voor het nachtleven onnodig leeg blijven staan.

De deelnemers wezen drie belangrijke thema's aan die het verschil illustreren tussen wat de gemeente momenteel biedt en wat de betrokkenen uit het nachtleven werkelijk nodig hebben. Deze thema's vormen tevens de grootste obstakels voor het openen van een nieuwe uitgaansgelegenheid in de stad. Het eerste thema draait om de manier waarop de vergunningsstructuren zijn opgezet, wat het moeilijk maakt om nieuwe locaties op te starten en duurzaam open te houden. Ten tweede houdt de stad in haar stedelijke planning onvoldoende rekening met het belang van het nachtleven. Het derde punt is dat bewoners en huisvesting vaak voorrang krijgen op het nachtleven, wat de ontwikkeling van nieuwe uitgaansgelegenheden belemmert.

Vergunningen: Deelnemers benadrukten dat er wel degelijk potentiële plekken zijn voor het nachtleven, die bovendien voldoen aan de eisen wat betreft locatie, reputatie en structurele kenmerken. Toch staan veel van deze plekken in Rotterdam nog steeds leeg. Een vaak genoemd voorbeeld is het voormalige pand van Waterfront aan de Boompjeskade. De grootste hindernis die deelnemers ervaren, is de complexiteit en de kosten van het verkrijgen van de juiste vergunningen en het financieren van de benodigde ruimte. Hoewel de inspanningen van de gemeente om meer 24-uursvergunningen te verlenen

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, NOW&NOW BIJ MASSILO

worden erkend, met de aankondiging van 15 locaties die in aanmerking komen voor nieuwe 24-uursvergunningen, blijft het financieel voor veel ondernemers onmogelijk om op deze plekken een uitgaansgelegenheid te openen en rendabel te exploiteren. Dit blijft een onopgelost probleem waarvoor dringend een oplossing nodig is.

Deelnemers wezen erop dat nieuwe exploitanten vaak vastlopen in een wirwar van bureaucratische procedures en hoge kosten voor de noodzakelijke renovaties. Deze obstakels ontmoedigen jonge Rotterdammers om een uitgaanslocatie te openen, zelfs wanneer zij beschikken over wat startkapitaal. Aziz Yagoub, eigenaar van meerdere uitgaansgelegenheden in Rotterdam, beschreef dit proces en de uitdagingen:

"Veel nieuwe jonge mensen hebben wat geld, een goed huurcontract voor een leegstaande ruimte of een aanbesteding gewonnen. Ze zijn onderdeel van een community en hebben een geweldig creatief en innovatief idee, dat ongetwijfeld bij zal dragen aan de creatieve scene en van toegevoegde waarde zal zijn voor het nachtleven in Rotterdam. Maar als ze eenmaal beginnen met de vergunningsaanvragen, komen ze in de problemen. Als je een locatie geschikt wilt maken, moet je voor zoveel dingen een aanvraag indienen bij zoveel verschillende afdelingen. Tegenwoordig is het omvormen van een plek tot een club één groot bureaucratisch monster."

Eef de Wit en Mark van Gogh, medeoprichters van POING, benadrukten dat het vinden van een permanente locatie wordt bemoeilijkt door een combinatie van factoren. Het grootste probleem is het gebrek aan betaalbare plekken, maar ook de onzekerheid rond vergunningen speelt een rol:

"Er zijn veel potentiële plekken voor nieuwe uitgaansgelegenheden. We kunnen gemakkelijk een evenementenvergunning aanvragen om 10 evenementen per jaar te organiseren. Maar als je echt een plek wilt openen als thuis voor

een nieuwe community, dan heb je meer nodig dan dat. Daarnaast ga je niet investeren in die [tijdelijke] ruimte. Wij jonge starters hebben nog geen ruime financiële middelen. We zijn bereid om het voor elkaar te krijgen. Alleen dan moeten we wel zeker weten dat we een vergunning hebben, voor ten minste vijf jaar."

Plannen voor het nachtleven: De deelnemers waren het erover eens dat de gemeente meer begrip zou kunnen tonen voor de voordelen en de noodzaak van het nachtleven in Rotterdam, en dit beter zou moeten integreren in de stedelijke planning. Yagoub stelde voor om bij nieuwe gebiedsontwikkeling een vast aantal vierkante meters toe te wijzen aan het nachtleven: "Het maakt niet uit hoeveel extra woningen er gebouwd moeten worden, deze ruimte moet bestemd blijven voor het nachtleven." Mark van Gogh en Eef de Wit zagen kansen in 'creatieve vrijplaatsen' in Rotterdam, waar flexibele vergunningen en zonering ruimte zouden bieden aan het nachtleven en andere culturele activiteiten. Ze benadrukten wel dat zulke plekken ook veilig en toegankelijk moeten zijn om publiek aan te trekken.

Geluidsoverlast: Verschillende locatie-eigenaren en uitbaters gaven aan dat de huidige aanpak van geluidsoverlast hen zwaar belast. Ze voelden dat de gemeente de prioriteit legt bij woningbouwontwikkeling en de behoeften van nieuwe bewoners boven die van het nachtleven. Hoewel de deelnemers begrepen dat er een balans moet zijn tussen wonen en uitgaan in een steeds drukker stad, maakten ze zich zorgen dat de toenemende woningbouw in uitgaansgebieden het nachtleven uit het stadscentrum zou verdrijven. Marloes de Vries, directeur van Roodkapje, verwoordde het als volgt:

"We hebben een huisvestingsprobleem in Rotterdam, er worden steeds meer huizen gebouwd. Er geldt: hoe meer huizen, hoe minder lawaai. Het is echt moeilijk om ruimte te claimen in de stad. Overal zullen uiteindelijk woonwijken komen. Daar wordt het onmogelijk om optredens met livemuziek te laten plaatsvinden."

Openbare culturele activiteiten (4,53/10):
Kleinschalige evenementen staan onder druk door stedelijke ontwikkeling en vinden moeilijk hun plek naast de grotere, gevestigde festivals.

Hoewel de stad jaarlijks meer dan 250 vergunningen voor kleinere festivals en evenementen uitdeeft, voelden de deelnemers die zulke evenementen organiseren zich achtergesteld in vergelijking met grotere, bekende festivals. Ze vonden de drempels voor vergunningen te hoog en het vinden van geschikte locaties te moeilijk. Dit bemoeilijkt vooral de doorgang van evenementen voor minder gevestigde artiesten en collectieven met beperkte middelen. Een van hen zei: "De gemeente investeert wel in culturele activiteiten, maar vooral in bestaande festivals en evenementen, niet in iets nieuws." Een ander merkte op dat grote festivals een monopolie lijken te hebben op openbare plekken: "Er zijn pleinen, parken en sportvelden beschikbaar, maar kleine evenementen krijgen daar geen toegang toe."

Deelnemers spraken ook hun zorgen uit over de impact van de woningbouw op het nachtleven en openbare evenementen. Hogere vastgoedprijzen en nieuwe, rijkere bewoners zouden het aantal geluidsklachten verhogen, wat het organiseren van evenementen in de stad lastiger maakt. Een deelnemer vatte het samen:

"Buren die klagen over lawaai krijgen altijd wat ze willen. Zij zijn er niet trots op dat dit soort evenementen in de stad plaatsvinden. Er zijn steeds meer mensen met geld die dure appartementen kopen in de stad en er is een toenemend aantal mensen dat klaagt over lawaai."

Een deelnemer uit de focusgroep stelde voor om geluidsnormen flexibeler toe te passen: "Elke buurt zou een aangewezen locatie kunnen krijgen waar minder regels gelden, waar nachtleven mag plaatsvinden en waar geluid geen probleem is. Zo kunnen locaties worden aangewezen die niet vlakbij klagers liggen."

Nachtelijk openbaar vervoer (4,81/10):
Beperkte vervoersmogelijkheden in de nacht, vooral naar afgelegen wijken, maken het voor veel mensen moeilijker om uit te gaan. Dit zet het voortbestaan van uitgaansgelegenheden buiten het centrum onder druk.

Hoewel het stadscentrum goed bereikbaar is met het openbaar vervoer, vonden de deelnemers dat dit tot later beschikbaar zou moeten zijn. Mensen uit andere delen van de stad of omliggende steden hebben te maken met langere reistijden, minder opties en een kortere dienstregeling om van en naar het nachtleven te komen. Dit zorgt ervoor dat mensen vaak besluiten om helemaal niet uit te gaan. De beperkte nachtelijke mobiliteit belemmert de verbinding tussen Rotterdam-Noord en Rotterdam-Zuid en remt de groei van nieuwe, creatieve nachtlevenplekken buiten het centrum, zoals in Schiedam. Volgens de deelnemers is een betere transportinfrastructuur cruciaal om de kloof tussen de delen van de stad te dichten. Een deelnemer verwoordde het als volgt:

"Het verbeteren van het nachtvervoer is een logische stap, vooral om het noorden en het zuiden beter te verbinden. Het is ongelofelijk dat er zo'n grote tweedeling in Rotterdam bestaat. Alleen al een bus tussen noord en zuid biedt zoveel mogelijkheden."

Hoewel veel deelnemers de fiets als belangrijkste vervoermiddel gebruikten, gaven sommigen aan dat dit niet voor iedereen een optie is. Factoren zoals onveiligheidsgevoelens, lange afstanden en culturele verschillen spelen hierbij een rol. Ze gaven aan dat het nachtleven vaak lastiger te bereiken is voor mensen die niet fietsen, vooral de locaties buiten het centrum.

"Mensen fietsen zoveel, maar dat komt ook omdat er niet veel alternatieve manieren zijn om thuis te komen. Zelfs als een plek niet te ver weg is, voelt het wel zo, omdat het ver van het openbaar vervoer ligt. Een plek kan dan wel op slechts 15 minuten lopen van de metro liggen, maar die gaat maar tot 2 uur 's nachts."

Zoals eerder te zien was in Figuur 8 en Figuur 9 van *Hoofdstuk III: De creatieve en culturele nachtinfrastructuur van Rotterdam in beeld gebracht*, bevatten de gebieden die moeilijker te bereiken zijn met het openbaar vaak plekken die zich richten op specifieke community's en experimentele evenementen. De deelnemers waren het erover eens dat het vergroten van de mogelijkheden voor openbaar vervoer naar deze gebieden ervoor zal zorgen dat deze locaties en evenementen genoeg bezoekers kunnen blijven aantrekken en zo kunnen blijven voortbestaan.

- **Veiligheid: Hoewel de meeste deelnemers zich over het algemeen veilig voelden tijdens het uitgaan, waren er zorgen over de beperkte nachtelijke vervoersmogelijkheden en het verschil in aanpak door ordehandhavers, wat hun veiligheidsgevoel soms negatief beïnvloedde.**

In Rotterdam en andere CFP-steden leggen deelnemers vaak een verband tussen mobiliteit en nachtelijke veiligheid. Of een deelnemer zich 's nachts veilig voelt of niet, beïnvloedt over het algemeen de beslissing om uit te gaan. Rotterdam wordt door de meeste deelnemers als relatief veilig ervaren, zelfs 's nachts. Ze gaven aan dat ze zich redelijk vrij door het stadscentrum kunnen bewegen. Toch merkten sommige deelnemers op dat vrouwen, QTBPOC en LHBTQIA+ personen zich 's nachts onveilig kunnen voelen. Veel deelnemers hoopten op een uitbreiding van de dienstregeling van het openbaar vervoer, maar wezen ook op de veiligheidsproblemen in het OV:

"Vrienden van mij vermijden de metro. Mijn ervaring is dat fietsen als de veiligste manier wordt beschouwd. Want er zijn niet veel andere opties. De weinige opties die we hebben worden door iedereen in de stad gebruikt, ook door veel mensen die je misschien een gevoel van onveiligheid geven."

CFP-deelnemers in verschillende steden legden ook vaak een verband tussen mobiliteit, het nachtleven en ordehandhaving.

Menig vrouwelijke, QTBPOC en LHBTQIA+ deelnemers meldden over het algemeen een lager veiligheidsgevoel in relatie tot de aanwezigheid van ordehandhavers in en rond het uitgaansleven. Deze en andere deelnemers meldden dat ordehandhaving over het algemeen bijdraagt aan het gevoel van veiligheid in het stadscentrum, waar speciale horecateams van de politie en nachtelijke stewards (horecastewards) aanwezig zijn. Andere deelnemers vonden dat de ordehandhaving minder aandacht heeft voor de veiligheid in het nachtleven dan voor andere openbare veiligheidskwesties, vooral buiten het stadscentrum. Voor alle deelnemers geldt dat meer reuring in de openbare ruimte, een betere mobiliteit en meer aandacht van de ordehandhavers over het algemeen gelijk staan aan een veiliger nachtleven.

UITGELICHT: SCHIEKADEBLOK

Het Schiekadeblok, strategisch gelegen tussen Rotterdam Centraal en het bruisende winkelhart, is een bekende hotspot voor het nachtleven en creatieve activiteiten.⁷⁴ De nabijheid van het openbaar vervoer, de centrale ligging en de veelzijdigheid van voorzieningen maken het een populaire bestemming voor liefhebbers van cultuur en uitgaan. Door deze aantrekkelijke ligging is het gebied ook interessant voor herontwikkeling en stedelijke verdichting, gedreven door zowel publieke als private belangen – een trend die we in veel steden terugzien.⁷⁵

In 2008 wisselden veel gebouwen in het gebied van eigenaar en gingen over van particuliere ontwikkelaars naar de gemeente. De herontwikkelingsplannen werden door de economische crisis echter in de wacht gezet. Hierdoor kreeg de creatieve scene in het Schiekadeblok de ruimte om meer dan tien jaar organisch te groeien en te bloeien, mede dankzij de voordelige huurcontracten die de stad aanbood. Hoewel deze tijdelijke contracten bijdroegen aan de ontwikkeling van het gebied, hebben ze ook geleid tot onzekerheid over de toekomst van dit creatieve cluster.⁷⁶ Uitgaansgelegenheden en multifunctionele plekken zoals Annabel⁷⁷, HipHopHuis⁷⁸, BIRD⁷⁹, Perron⁸⁰, POING⁸¹ en Roodkapje⁸² onderdeel zijn geworden van de community, diep verankerd zijn geraakt in het gebied en representatief zijn geworden voor het Rotterdamse uitgaansleven, de kunst- en muzikscene.

De herontwikkeling van het Schiekadeblok zal bestaan uit twee hoge multifunctionele torens met een mix van woningen, commerciële ruimtes en een 'culturele hub'. Hoewel twee locaties hun 24-uursvergunning behouden, worden andere bedrijfsvergunningen herzien, waardoor nachtelijk gebruik na 23.00 uur verboden wordt.⁸³ Deze veranderingen en de introductie van nieuwe functies, met name woningen, kunnen het karakter van dit creatieve cluster drastisch veranderen. Deelnemers aan het onderzoek vrezen dat creatieve plekken uit het gebied worden geprijsd en gedwongen

zullen zijn te verhuizen. De locaties die blijven, krijgen te maken met hogere huur- en exploitatiekosten, dure vergunningen en renovaties, zoals geluidsisolatie.

Ondanks dat uitgaansgelegenheden en creatieve ondernemers altijd hebben geweten dat er uiteindelijk woningen gebouwd zouden worden, laat het Schiekadeblok zien hoe kwetsbaar creatieve clusters zijn. Ze strijden om ruimte in het stadscentrum.⁸⁴ n worden vaak geconfronteerd met tijdelijke contracten. Nina Hooimeijer, manager van BIRD, waarschuwde voor de impact op Rotterdam en de uitdaging om stedelijke verdichting te combineren met het behoud van nachtleven en cultureel erfgoed:

"Zij zullen hun torens bouwen [Schiekadeblok]. We begrijpen dat de stad meer mensen in het centrum wil hebben, dat deze mensen meer huisvesting nodig hebben. Maar deze stedelijke ontwikkeling verdringt alle cultuur en clubs, het maakt het erg lastig te blijven. Het wordt er niet beter op, de stad is incompleet."

DEEL V:
AANBEVELIN-
GEN VAN
CREATIVE
FOOTPRINT

Rotterdam staat op een cruciaal punt. De stad moet samen met het nachtleven de uitdagingen aanpakken die in dit rapport zijn geschetst. De gemeente heeft de verantwoordelijkheid om gerichte stappen te zetten om de gefragmenteerde stakeholders samen te brengen en gecoördineerde, collectieve actie te stimuleren.

Dit vraagt om een gezamenlijke inzet van de gemeente, de Nachtdienst, N8W8 R'dam en de verschillende spelers in het nachtleven. Door deze strategieën te volgen, kan het experimentele hart van het Rotterdamse nachtleven nieuw leven worden ingeblazen. Dit zal niet alleen carrières en nieuwe plekken stimuleren, maar het nachtleven ook neerzetten als een belangrijk en gewaardeerd onderdeel van de creatieve cultuur, economie en identiteit van de stad – in lijn met andere culturele instellingen en makers van kunst, muziek en cultuur. Het nachtleven is een onmisbaar onderdeel van het culturele landschap van Rotterdam en wordt geconfronteerd met veel van dezelfde uitdagingen, zoals bezuinigingen, beperkte middelen en de noodzaak van beleidsverandering.

Op basis van de bevindingen uit de eerdere hoofdstukken zijn de aanbevelingen te verdelen in drie hoofdpunten:

1. **BENUT** het ongebruikte creatieve potentieel van Rotterdam door processen te versoepelen en relaties te versterken. Dit zorgt ervoor dat het nachtleven niet alleen kan groeien, maar ook kan bloeien.
2. **ERKEN** en **WAARDEER** de unieke waarde en het belang van de Rotterdamse nachtcultuur. Dit zorgt ervoor dat wat er al is behouden blijft.
3. **VERSTERK** de ontwikkeling van het Rotterdamse nachtleven door te investeren in bestaande en nieuwe ondersteunende infrastructuur.

Tijdslijn van de aanbevelingen

Korte termijn: (één jaar, beginnend in januari 2025)	Middellange termijn: (twee jaar)	Lange termijn: (drie+ jaar)
<p>Breng gemeentelijke afdelingen op de hoogte van de kernwaarden van het nachtleven en de bijdragen die het levert aan de stad.</p>		
<p>Versterk en verbreed het bereik van het team voor nachtcultuur (<i>Nachtdienst</i>).</p>		
<p>Versterk N8W8 R'dam als een onafhankelijke adviesraad en breid de organisatie uit.</p>		
<p>Neem het nachtleven, nachtcultuur en nachtmuziek (zoals techno) expliciet op in de toelatingscriteria voor subsidies, en informeer de uitgaanssector over de beschikbare financieringsmogelijkheden.</p>		
<p>Structureer en formaliseer bestaande subsidieondersteuningssystemen binnen de gemeente.</p>		
<p>Maak de sector professioneler door actoren uit het nachtleven te leren zelfvoorzienend te zijn in het gebruik van alle verschillende middelen die de gemeente en andere publieke en private bronnen ter beschikking stellen.</p>		
	<p>Steun onafhankelijke promotie en media.</p>	
	<p>Neem het nachtleven op in citymarketing en evenementenpromotie.</p>	
	<p>Ontwikkel een gestructureerde aanpak om buurtconflicten over lawaai te bestrijden, waarbij voorrang wordt gegeven aan bemiddeling boven bestraffing. In deze aanpak dient ook een evenwicht te worden gevonden tussen de behoeften van bewoners en uitbaters van uitgaansgelegenheden</p>	
	<p>Verbeter veiligheid en mobiliteit in de nacht, vooral in gebieden buiten het centrum, zodat Rotterdammers veilig naar en van het uitgaansleven kunnen komen.</p>	
	<p>Stel gemeentelijk vastgoed beschikbaar voor het nachtleven. Stimuleer daarnaast de samenwerking tussen actoren uit het nachtleven en gemeentelijk vastgoed bij het vinden van nieuwe plekken voor nachtleven.</p>	
	<p>Zorg ervoor dat bij de planning van creatieve clusters evenveel rekening wordt gehouden met de levensvatbaarheid en het voortbestaan van het nachtleven als met andere creatieve toepassingen. Dit geldt met name voor kleine locaties.</p>	
	<p>Verlaag de lasten van geluidsisolatie voor de kleinste locaties en organisatoren.</p>	
	<p>Ontwikkel een 'cultuur in gevaar'-benadering om producenten en plekken van nachtcultuur te ondersteunen.</p>	
	<p>Herclassificeer de zonering van nachtleven om te garanderen dat deze standaard wordt opgenomen in de planning voor gemengde stedelijke ontwikkeling, met hetzelfde prioriteitsniveau als andere culturele en recreatief gezoneerde functies.</p>	
	<p>Reserveer ruimte voor muziek en creatieve activiteiten gerelateerd aan het nachtleven binnen huidige en toekomstige broedplaatsen.</p>	

AANBEVELING

1

Benut ongebruikt creatief potentieel in Rotterdam door trajecten te versoepelen en relaties te ontwikkelen, zodat het nachtleven niet alleen kan groeien maar ook bloeien.

Deelnemers benadrukten vaak dat Rotterdam volop ruimte, geld en talent heeft om het nachtleven te laten floreren, maar dat dit potentieel onvoldoende wordt benut en niet voor iedereen even toegankelijk is. Er zijn plekken in de stad, waaronder gemeentelijke ruimtes, die geschikt zijn voor het nachtleven, maar veel van deze locaties staan nog leeg. Potentiële eigenaren worden geconfronteerd met obstakels die hen tegenhouden om deze kansen te benutten. De financiële risico's van het opstarten van een uitgaansgelegenheid worden als te groot gezien, vooral door het gebrek aan betaalbare locaties. Stedelijke ontwikkeling zet commerciële druk op eigenaars, waardoor het moeilijker wordt om het hoofd boven water te houden. Creatieve, multifunctionele plekken voelen zich gedwongen om ruimtes te verhuren, wat vaak niet strookt met hun oorspronkelijke community-gerichte ethos.

Nieuwe exploitanten moeten een balans vinden tussen het aanbieden van experimenteel nachtleven en het overleven binnen een onhoudbaar bedrijfsmodel. De deelnemers weten dat er financieringsmogelijkheden zijn op lokaal, nationaal en internationaal niveau (zie meer over internationale financieringsmogelijkheden in Aanbeveling 3), van kleine subsidies tot grote projecten. Maar degenen die deze steun het hardst nodig hebben, missen vaak de kennis en netwerken om hiervan gebruik te maken.

Verstevig werkrelaties voor de ontwikkeling van het nachtleven, inclusief publiek-private partnerschappen, partnerschappen tussen stakeholders uit het nachtleven onderling en partnerschappen tussen stakeholders uit het nachtleven en andere culturele producenten. Het versterken van werkrelaties tussen het nachtleven, publiek-private partnerschappen en andere culturele actoren is essentieel. Hoewel actoren uit het nachtleven in Rotterdam hun toegang tot beleidsmakers hoger beoordelen dan in andere steden, is deze toegang vaak ongelijk en lastig te navigeren. Deelnemers

ervaren een kloof tussen wat de gemeente zegt te bieden en wat er daadwerkelijk beschikbaar is, met name in de communicatie en samenwerking tussen verschillende gemeentelijke afdelingen. Hoewel er mogelijkheden zijn voor burgerinspraak via directe consultaties, ontbreekt het vaak aan transparantie over hoe deze bijdragen in beleid worden omgezet. Door directe communicatie tussen de gemeente en nachtlevenactoren te verbeteren, kunnen positieve werkrelaties worden opgebouwd die leiden tot wederzijds vertrouwen. Dit is de basis voor alle andere aanbevelingen en acties in dit hoofdstuk.

- **Breng gemeentelijke afdelingen op de hoogte van de kernwaarden van het nachtleven en de bijdragen die het levert aan de stad.** Efficiënte communicatie en samenwerking tussen departementen draait

in de eerste plaats om een gedeeld begrip van het nachtleven als sociale, culturele en economische troef. Het aanpakken van deze kenniskloof zal leiden tot sterkere partnerschappen en duidelijkere communicatie tussen de gemeente en andere stakeholders uit het nachtleven. Deze voorlichting en training kan intern worden gegeven door de relevante departementale actoren (d.w.z. bestaande leden van de Nachtdienst) of extern plaatsvinden (d.w.z. door N8W8 R'dam en andere stakeholders uit nachtleven). Dit zal de gemeente, de *Nachtdienst* en N8W8 R'dam klaarstomen om stakeholders uit het nachtleven zo goed mogelijk bij te scholen over de mogelijkheden en middelen die voor hen beschikbaar zijn (dit proces is in detail behandeld in *Aanbeveling 3*).

Sleutelspelers: Afdeling Cultuur, departementen die verantwoordelijk zijn voor stedelijke ontwikkeling en veiligheid, de Nachtdienst, N8W8 R'dam, het Havenbedrijf en andere grootschalige vastgoedeigenaren
Tijdspad: korte termijn (en wanneer nodig als nieuwe afdelingen worden toegevoegd aan de *Nachtdienst*)

Verbeter de toegang tot bestaande kunstsubsidies en -financiering door diegenen te bereiken die de steun het hardst nodig hebben. Ondanks dat er financiering beschikbaar is, ervaren veel nachtlevenactoren obstakels bij het aanvragen van subsidies. Vooral opkomende initiatieven missen kennis over het opstellen van aanvragen en begrotingen. Subsidies zijn vaak gericht op 'elitaire' kunst en cultuur, waardoor nachtlevenprojecten niet altijd in de bestaande richtlijnen passen. Dit ontmoedigt hen om gebruik te maken van fondsen die wel beschikbaar zijn en die vaak al door meer ervaren spelers worden gebruikt. Het gebrek aan duidelijke communicatie vanuit financieringsinstanties over welke subsidies geschikt zijn voor het nachtleven, belemmert

de toegang tot waardevolle kansen. (zie pagina 51 voor meer over *Totale financiering voor muziek en nachtleven*).

- **Neem het nachtleven, nachtcultuur en nachtmuziek (zoals techno) expliciet op in de toelatingscriteria voor subsidies, en informeer de uitgaanssector over de beschikbare financieringsmogelijkheden.** Dit zorgt ervoor dat nieuwe spelers in het nachtleven zich erkend voelen door de gemeente en weten dat bestaande kunst- en cultuurfondsen ook voor hen toegankelijk zijn. Kunstvormen en muziekstijlen die uniek zijn voor het nachtleven hebben vaak een commerciële component die traditionele kunstvormen niet hebben. Door de toelatingscriteria aan te passen en het nachtleven als niet-traditionele kunstvorm te omarmen, krijgen creatieve talenten in Rotterdam meer toegang tot financiering. Een goed startpunt zou bijvoorbeeld Projectsubsidies Cultuur kunnen zijn.⁸⁵

Sleutelspelers: Afdeling Cultuur
Tijdspad: korte en middellange termijn

- **Structureer en formaliseer bestaande subsidieondersteuningssystemen binnen de gemeente.** en centrale, regelmatig bijgewerkte website kan alle beschikbare financieringsopties en ondersteunende diensten overzichtelijk presenteren, waardoor culturele actoren eenvoudig toegang hebben tot relevante informatie (de financieringskalender van MusicNSW⁸⁶ biedt hiervoor een goed voorbeeld). Daarnaast kunnen regelmatige subsidiewerkshops en 'inloopuren' (waar het publiek virtueel of fysiek in contact kan komen met gemeentelijke experts) de drempel verlagen, vooral voor mensen die voor het eerst een aanvraag doen. Hoewel N8W8 R'dam hier al aan werkt door informatie over financiering te delen en Inloop Avonden te organiseren, beperkt een tekort aan personeel het bereik van dit initiatief. Als dit geïntegreerd wordt binnen

de gemeentelijke structuren, bijvoorbeeld in samenwerking met N8W8 R'dam, zou de beschikbaarheid en toegankelijkheid beter gewaarborgd kunnen worden. Maak het reguliere spreekuur, waar beleidsadviseurs van de afdeling Cultuur een half uur beschikbaar zijn, herkenbaar en toegankelijk voor spelers uit de nachtcultuur. Dit kan vooral waardevol zijn voor nieuwkomers.⁸⁷

Sleutelspelers: Afdeling van Cultuur, N8W8 R'dam
Tijdspad: korte en middellange termijn

Verminder de belemmeringen voor de vestiging van nieuwe plekken voor nachtleven, vooral voor kleinere locaties. Zorg er daarbij voor dat nieuwe kansen voor de ontwikkeling van nachtleven voor iedereen toegankelijk zijn. De gemeente heeft 15 locaties aangewezen die in aanmerking komen voor een 24-uursvergunning, wat een kans biedt voor onmiddellijke uitbreiding van het nachtleven. Deelnemers gaven echter aan dat het vergunningsproces momenteel duur en complex is, wat de creativiteit en de toetreding van nieuwkomers belemmert. De betaalbaarheid van deze en andere locaties was ook een belangrijk aandachtspunt. Maak bestaande ondersteuningskanalen, zoals het e-mailadres nacht@rotterdam.nl en horeca gebiedsadviseurs, beter zichtbaar om het proces overzichtelijker te maken en de toegankelijkheid te verbeteren, vooral voor nieuwe aanvragers.

- **Stel gemeentelijk vastgoed beschikbaar voor het nachtleven. Stimuleer daarnaast de samenwerking tussen actoren uit het nachtleven en de gemeente bij het vinden van nieuwe plekken voor nachtleven.** Breng gemeentelijke vastgoedeigenaren en stakeholders uit het nachtleven samen, om beter inzicht te krijgen in het potentieel van het nachtleven op stedelijke plekken als een cultureel en economisch waardevolle activiteit. Onderzoek daarnaast het potentieel van vastgoed in stadsbezit

om het nachtleven te huisvesten. Focus vooral op kleinere plekken om hun aantal in de stad te vergroten. Antwerpen en Amsterdam bieden beide succesvolle voorbeelden van deze samenwerking: Antwerpse Ampere, Het Bos, Trix, Kavka in Antwerpen en De School (nu Tilla Tec), Club 11 en het voormalige Trouw in Amsterdam. Door clubuitbaters zelf renovaties en andere structurele verbeteringen te laten regelen, kunnen de huurprijzen laag worden gehouden.

Sleutelspelers: gemeentelijke departementen die verantwoordelijk zijn voor vastgoed en stedelijke ontwikkeling

Tijdspad: middellange en lange termijn

- **Zorg ervoor dat bij de planning van creatieve clusters evenveel rekening wordt gehouden met de levensvatbaarheid en het voortbestaan van het nachtleven als met andere creatieve toepassingen. Dit geldt met name voor kleine locaties.** Het creëren van creatieve clusters in de stad waar het nachtleven ruimte krijgt – vooral kleinere locaties die zich richten op opkomend en experimenteel talent – biedt een belangrijke kans voor groei. Dit maakt het nachtleven toegankelijk voor een nieuw publiek en brengt nieuwe wijken in contact met de dynamiek van de uitgaanscultuur. Nu de grondprijzen stijgen, is het cruciaal om te voorkomen dat spelers uit het nachtleven verdrongen worden uit de wijken waarin ze juist zo'n positieve impact hebben. Vooral kleinere locaties lopen het grootste risico om te verdwijnen. Daarom is het van belang dat zij gerichte steun en kansen krijgen om te blijven bestaan.
- Ondersteun deze kleinere ruimtes met de beschikbare gemeentelijke middelen, zodat zij de overgang kunnen maken van een tijdelijke naar een permanente status. Dit helpt hen niet alleen om te groeien, maar ook om een duurzame toekomst op

te bouwen. Een mogelijke oplossing is het aanwijzen van 'creatieve free zones' waar flexibele vergunningen en zonering gelden. De culturele geluidszone (Kulturljudzon) in Malmö, Zweden, is hier een inspirerend voorbeeld van. Gelegen in een industriële wijk, laat deze zone een hoger geluidsniveau toe voor culturele activiteiten, waaronder het nachtleven. Net zoals in Malmö, is het in Rotterdam belangrijk dat locaties in nieuwe creatieve clusters betaalbaar en toegankelijk blijven voor stakeholders in het nachtleven. Dit zal bijdragen aan een levendige, inclusieve uitgaanscultuur die ruimte biedt aan innovatie en groei.

Sleutelspelers: gemeentelijke departementen die verantwoordelijk zijn voor vastgoed, stedelijke ontwikkeling en veiligheid

Tijdspad: middellange en lange termijn

AANBEVELING

2

Erken en waardeer de unieke waarde en het belang van de Rotterdamse nachtcultuur en zorg daarmee voor behoud van wat de stad al heeft.

Deelnemers aan het onderzoek erkennen de legendarische status van Rotterdam als muziekstad, een plek waar unieke geluiden en gemeenschappen zijn ontstaan, zoals gabber, de introductie van 'voguing' in Nederland en muzikale tradities uit migrantencommunity's. Toch leeft het gevoel dat deze bewegingen en de mogelijkheden voor nieuwe, creatieve generaties tot het verleden behoren. Volgens de deelnemers worstelt Rotterdam de laatste jaren met het vinden van een nieuwe identiteit voor het nachtleven. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de gemeente en het grote publiek het nachtleven anders behandelen dan andere culturele sectoren. Het nachtleven wordt niet gezien als een motor voor creatieve cultuur en economische groei, zoals dat wel het geval is voor andere culturele instellingen. Hoewel de gemeente de laatste jaren het belang van het nachtleven begint te erkennen, blijkt dit nog niet uit de lage *promotiescore* (3,80/10). Ook werd het 'tweede stad-syndroom' genoemd, een reëel probleem voor Rotterdam.

Vergroot de publieke zichtbaarheid van het nachtleven en specifieke evenementen.

Het nachtleven in Rotterdam moet, net als in andere Nederlandse steden, erkend worden als een waardevolle culturele en economische kracht. In communicatie en promotie verdient het dezelfde aandacht als de grote festivals en culturele trekpleisters. Door het nachtleven en de creatieve gemeenschappen in de stad meer zichtbaar te maken, kan het publiek beter worden betrokken bij de meest experimentele en innovatieve evenementen. Dit draagt bij aan het voortbestaan van kwetsbare locaties met hooggewaardeerde programmering.

- **Steun onafhankelijke promotie en media.** Onafhankelijke media spelen een cruciale rol in het nachtleven. Ze helpen niet alleen om de reputatie van het nachtleven te versterken, maar maken het ook toegankelijker voor zowel bewoners als bezoekers. Deze mediakanalen zijn al verbonden met het Rotterdamse nachtleven en worden gebruikt voor promotie en vertegenwoordiging. Voor een breder publiek zijn deze kanalen echter nog niet

altijd zichtbaar. Inspirerende voorbeelden zijn het Amsterdamse Aa Magazine⁸⁹ of BASH Social⁹⁰.

- **Neem het nachtleven op in citymarketing en evenementenpromotie.** Meer 'mainstream'-marketingkanalen op stadsniveau, zoals UitAgenda⁹¹ of Rotterdam Partners⁹², moeten meer aandacht geven aan het nachtleven. Door het nachtleven net zo belangrijk te maken als architectuur en musea, kan Rotterdam zijn nachtleven op de kaart zetten als een wezenlijk onderdeel van de stedelijke identiteit. Dit zal niet alleen de aantrekkelijkheid van de stad vergroten, maar ook een nieuwe trots op de huidige muziekcultuur aanwakkeren, naast de trots op het verleden.

Sleutelspelers: Afdeling van Cultuur, Afdeling van Communicatie, gemeentelijke diensten verantwoordelijk voor stedelijke ontwikkeling en veiligheid, Nachtdienst, N8W8 R'dam, Rotterdam Partners, Uitagenda, Make it Happen, Open Rotterdam, RTV Rijnmond, Vers Beton.
Tijdspad: middellange termijn

Bescherm kleine locaties voor specifieke community's die onder druk staan vanwege problemen zoals woonconflicten. Deelnemers benadrukten het belang van locaties voor specifieke community's en hun bijdrage aan de creatieve economie. Uit het onderzoek bleek dat juist deze locaties, met de hoogste scores voor community en creatieve focus, onder druk staan door stijgende kosten, vastgoedprijzen, onzekere vergunningen en nieuwe woningbouw in de buurt (zie pagina 39-41 in Deel IV voor meer toelichting). Bovendien zijn kleine locaties ondervertegenwoordigd in het Rotterdamse nachtleven. Deze druk, zoals besproken in Deel IV: Bevindingen community en programmering, maakt het voor hen moeilijk om experimentele en innovatieve programmering aan te bieden. Door strategieën te ontwikkelen om deze

problemen aan te pakken, kan een golf van sluitingen worden voorkomen.

- **Verlaag de lasten van geluidsisolatie voor de kleinste locaties en organisatoren.** Naarmate de woningbouw steeds dichter bij bestaande uitgaanslocaties komt (en geliefde locaties steeds schaarser worden), wordt geluidsisolatie steeds crucialer. Echter, de kosten voor geluidsbeheer en isolatie kunnen vooral voor kleine locaties een zware last zijn. Naar het voorbeeld van het Berlijnse *Schallschutzfonds*⁹³ of het geluidsisolatiefonds van Montreal⁹⁴, zou de gemeente kunnen overwegen een deel van de bestaande subsidies specifiek in te zetten voor geluidsisolatie bij locaties onder een bepaalde grootte. Ook zouden aanvullende fondsen kunnen helpen om de financiële druk te verlichten. Dit is vooral belangrijk in de opstartfase, bijvoorbeeld bij

het opstellen van geluidsrapporten voor een vergunning voor versterkt geluid, iets wat vaak onbetaalbaar is voor kleine locaties. Daarnaast kan deze steun nuttig zijn om conflicten met omwonenden te voorkomen of op te lossen. Met deze aanpak ondersteunt de gemeente Rotterdam de cultuur van kleine, multifunctionele uitgaanslocaties, terwijl ook de doelen van woningdichtheid en leefbaarheid in het stadscentrum worden nagestreefd.

Sleutelspelers: Afdeling van Cultuur, gemeentelijke departementen die verantwoordelijk zijn voor stedelijke ontwikkeling

Tijdspad: middellange en lange termijn

- **Ontwikkel een gestructureerde aanpak om buurtconflicten over lawaai te bestrijden, waarbij voorrang wordt gegeven aan bemiddeling boven bestraffing. In deze aanpak dient ook een evenwicht te worden gevonden tussen de behoeften van bewoners en uitbaters van uitgaansgelegenheden.** Richt een gratis gemeentelijke dienst op die helpt om bewoners en uitbaters van uitgaansgelegenheden samen tot oplossingen te laten komen, nog voordat een officiële klacht ingediend wordt. Dit helpt niet alleen om geschillen te verminderen, maar vergroot ook de cohesie in de buurt. Het bevorderen van positieve relaties tussen bewoners en locaties is in ieders belang. Een succesvol voorbeeld is MEND (Mediating Establishment and Neighborhood Disputes) NYC⁹⁵, waar de stad als bemiddelaar optreedt tussen bewoners en bedrijven om problemen op te lossen.

Sleutelspelers: Afdeling van Cultuur, gemeentelijke afdelingen die verantwoordelijk zijn voor veiligheid, wijk- en dorpsraden

Tijdspad: middellange termijn

Ontwikkel een ‘cultuur in gevaar’-benadering om producenten en plekken van nachtcultuur te ondersteunen. Door een casemanagementaanpak te ontwikkelen voor uitgaansgelegenheden kan de gemeente helpen bij het aanpakken van uitdagingen waarmee locaties worden geconfronteerd. Dit helpt ervoor te zorgen dat deze plekken behouden blijven en geworteld blijven in hun community. Als verplaatsing onvermijdelijk is, kan de gemeente helpen bij het vinden van alternatieve locaties en het ondersteunen van deze transitie. Een goed voorbeeld hiervan is het *Culture and Community Spaces at Risk Office* in Londen⁹⁶ dat één-op-één begeleiding biedt aan uitbaters, van contact met lokale autoriteiten tot advies over bedrijfsvoering. Ook de NGO Clubcommission Berlin bemiddelt tussen locaties en vastgoedeigenaren⁹⁷ en brengt potentiële exploitanten in contact met beschikbare plekken in de stad via haar werkgroep AK Raum.

Sleutelspelers: Afdeling van Cultuur, gemeentelijke departementen die verantwoordelijk zijn voor stedelijke ontwikkeling en veiligheid, Nachtdienst, N8W8 R'dam

Tijdspad: middellange en lange termijn

Herclassificeer de zonering van nachtleven om te garanderen dat deze standaard wordt opgenomen in de planning voor gemengde stedelijke ontwikkeling, met dezelfde prioriteit als andere culturele en recreatief gezonde functies. Dit is een belangrijke stap om meer fysieke locaties voor het nachtleven veilig te stellen. Door het herzien van de classificatie in gemeentelijke bestemmingsplannen kan het nachtleven beter worden opgenomen in de stedelijke planning. Op dit moment is het nachtleven voornamelijk toegestaan binnen de bestemmingen ‘horeca’ of ‘gemengd gebruik’. Vanwege de hoge mate van gebruik en bezetting in combinatie met het sociale en recreatieve karakter, moet het nachtleven in bredere zin worden beschouwd binnen amusement en recreatie

(in de zoneringscategorieën Kwetsbare objecten en Bijzondere objecten). Dit kan een betere opname in de planning mogelijk maken. Rotterdam zou het voorbeeld kunnen volgen van een aantal andere plaatsen die onlangs de beperkingen voor het nachtleven hebben herzien. In Austin, Texas, is in 2023 een bestemmingsplanwijziging doorgevoerd waardoor er in de hele stad 2.000% meer ruimte vrijgekomen is voor livemuziekpodia⁹⁸. Duitsland besloot in 2021 om clubs opnieuw te classificeren als culturele locaties onder de nationale bouwwetgeving⁹⁹. Toronto heeft ervoor gekozen om nachtclubs vanaf 2025 toe te staan in commerciële zones door de gehele stad, binnen nieuwe zoneringscategorieën.¹⁰⁰⁻¹⁰¹ Rotterdam moet het nachtleven in overweging nemen bij het plannen van functionele mixzones.¹⁰² Dit kan op eenzelfde manier als bij de planning van retail, in de hoedanigheid van een belangrijke maar niet-primaire functie, waardoor het bestaan naast andere functies in de stedelijke omgeving mogelijk is. In het SITE-rapport dat later dit jaar verschijnt, wordt dieper ingegaan op deze vraagstukken.

Sleutelspelers: gemeentelijke departementen die verantwoordelijk zijn voor stedelijke ontwikkeling, Gemeenteraad Rotterdam

Tijdspad: middellange en lange termijn

PHOTO CREDIT : RAYMOND VAN MIL, PHILOU LOUZOLO BIJ MAASSILO

AANBEVELING

3

Versterk de ontwikkeling van het Rotterdamse nachtleven door meer in te zetten op bestaande en nieuwe ondersteunende infrastructuur.

Versterk en verbreed het bereik van de Nachtdienst. De Rotterdamse *Nachtdienst*, opgericht in 2023, is een multidisciplinair team dat wordt gesteund door de Afdeling Cultuur, het cluster voor Stadsontwikkeling en de Directie Stedelijke Veiligheid. Wat de *Nachtdienst* uniek maakt, is dat de teamleden zelf betrokken zijn bij het nachtleven, wat zorgt voor waardevolle netwerken en persoonlijke ervaring. Deze combinatie maakt de *Nachtdienst* een uitzonderlijke speler in het nachtbestuur wereldwijd en bevordert de samenwerking tussen verschillende disciplines. Hoewel er plannen zijn om het team uit te breiden met twee leden van de afdelingen economische ontwikkeling en vastgoed, zijn er veel meer gemeentelijke afdelingen die relevant zijn voor het nachtleven, zoals communicatie en openbare ruimte. De *Nachtdienst* heeft tot nu toe goede resultaten geboekt door de eerste stappen te zetten in het nachtbestuur en nieuwe verbindingen te creëren, maar er is nog ruimte voor groei. Op korte en langere termijn kan de *Nachtdienst* zichtbaarder worden gemaakt in de uitgaanssector en bij de relevante stakeholders. Op dit moment heeft het team beperkte tijd, wat het bereik en de impact beperkt. Als het budget en de impact het toestaan:

- *Breid de Nachtdienst uit zodat alle relevante afdelingen vertegenwoordigd zijn.*
- *Maak het contract van ten minste één medewerker parttime, zodat er meer tijd is om aandacht te besteden aan nachtelijke kwesties en ondersteuning van de sector.*
- *Blijf werken aan de zichtbaarheid van de Nachtdienst voor actoren in het nachtleven. Dit is met name belangrijk voor nieuwkomers in de sector en opkomende actoren. (N8W8 R'dam kan hier als brug dienen.)*
- *Blijf regelmatig participatief overleg voeren met actoren uit het nachtleven en betrek hen rechtstreeks bij de besluitvorming inzake nachtelijk bestuur.*
- *Overweeg samenwerking met andere actoren uit de publieke en private sector die relevant zijn voor het nachtleven, zoals*

citymarketing, eigenaren van openbare grond voor huisvesting en bedrijvigheid, banken en projectontwikkelaars.

- *Zorg ervoor dat de Nachtdienst genoeg personeel en middelen heeft, zodat het aankomende Nachtplan geïmplementeerd kan worden.*

Het doel is om het nachtleven beter te integreren in het gemeentebestuur en de waardering ervoor te vergroten. Dit leidt tot betere communicatie en effectievere processen voor uitgaansgelegenheden, evenementen en bedrijven. Structuren voor nachtbestuur hebben de meeste impact wanneer de sector zelf actief betrokken is. De expertise en ervaring van zowel gevestigde als nieuwe actoren in de sector kunnen de gemeente helpen om het belang van goed nachtbestuur te erkennen. Succesvolle modellen zoals Clubcommission Wenen¹⁰³ en de Clubcommission Berlijn¹⁰⁴ laten zien dat nachtbestuur het best werkt wanneer macht gedeeld wordt en het nachtleven zeggenschap krijgt. Het nachtleven is meer dan een bedrijfstak; het is een passie en een cruciaal onderdeel van de creatieve sector.

Sleutelspelers: Afdeling Cultuur, gemeentelijke afdelingen die verantwoordelijk zijn voor stedelijke ontwikkeling, onroerend goed, veiligheid, economische ontwikkeling, openbare ruimte, communicatie en alle andere afdelingen die relevant zijn voor het nachtleven

Tijdspad: korte en middellange termijn

Ontwikkel een cultureel fonds voor kleine locaties om nieuwe en bestaande exploitanten bij te staan. Uit dit onderzoek blijkt duidelijk dat er een dringende behoefte is om ruimte te bieden voor nieuwe, kleine en experimentele locaties én om deze te beschermen. Een cultureel fonds kan hierin een sleutelrol spelen. Dit fonds helpt uitbaters, zowel nieuwkomers als gevestigde partijen, bij de verschillende processen en kosten

die gepaard gaan met het runnen van een locatie. Daarnaast kan het worden ingezet om onroerend goed, zowel gemeentelijk als privé, toegankelijk te maken voor nieuwe locaties. Stichtingen voor cultureel vastgoed kunnen zo bijdragen aan de carrière van gemotiveerde ondernemers in het nachtleven. Na een aanvraagprocedure kunnen fondsen worden toegekend, waarbij de gemeente ook ondersteuning kan bieden. Rotterdam kan hierbij leren van andere steden. In Austin, Texas, stelt de Cultural Venue Trust van de gemeente geld beschikbaar voor het behoud van bestaande plekken. Ze doen dit door de grond zelf te kopen of langlopende huurovereenkomsten te financieren om verplaatsing te voorkomen.^{105 106} Het Londense Music Venue Trust is een voorbeeld van een overheid die samenwerkt met burgeractoren (in dit geval een non profit) om met name lokale, kleinschalige plekken te behouden.¹⁰⁷

- **Reserveer ruimte voor muziek en creatieve activiteiten gerelateerd aan het nachtleven binnen huidige en toekomstige broedplaatsenprogramma's.** Zorg ervoor dat het nachtleven wordt opgenomen in het Atelier- en Broedplaatsenbeleid 2023-2030¹⁰⁸ van de Gemeentelijke dienst voor Cultuur. Net zoals andere cultuurmakers, moeten ook actoren uit het nachtleven profiteren van plannen om betaalbare ruimte te behouden en uit te breiden. Zo wordt gewaarborgd dat deze sector niet achterblijft en onderdeel blijft van de creatieve en culturele groei van Rotterdam. Dit zou een primeur zijn: geen enkele andere stad heeft het nachtleven opgenomen in programma's voor cultureel vastgoed of broedplaatsen.

Sleutelspelers: Afdeling Cultuur, SKAR (Stichting Kunstaccommodatie Rotterdam), gemeentelijke diensten die verantwoordelijk zijn voor stedelijke ontwikkeling, vastgoed en economische ontwikkeling
Tijdsfad: middellange en lange termijn

Versterk N8W8 R'dam als een onafhankelijke adviesraad en breid de organisatie uit. De ervaring van dit onderzoeksteam toont aan dat de meest effectieve nachtbestuurstructuren bestaan uit een combinatie van publieke verantwoordelijkheid en een onafhankelijke entiteit voor de community of het bedrijfsleven. Dit model maakt duurzame actie mogelijk, zowel top-down als bottom-up. In Rotterdam heeft het Nachtburgemeesterschap al zijn nut bewezen. Hoewel deze functie, zoals vervuld door wijlen Jules Deelder, effectief was, biedt een raad als N8W8 R'dam meer consistentie. Sinds 2020 is N8W8 R'dam de belangrijkste partner van de gemeente en de Nachtdienst voor belangenbehartiging, onderzoek, community outreach en andere ondersteuning. Door meer personeel aan te nemen en nieuwe diensten te ontwikkelen, zoals vaardigheidstrainingen en inloopspreekuren,

kan N8W8 R'dam zijn langetermijndoelen verwezenlijken. Rotterdam kan kijken naar de aanpak van de Clubcommission Wenen en de Clubcommission Berlijn, die hun middelen inzetten voor geluidsisolatie, *Tag der Klubkultur* (Dag van de Clubcultuur), *Awareness Akademie* en andere geestelijke gezondheidszorg, gratis open-airs, en andere diensten.¹⁰⁹

- **Maak de sector professioneler door actoren uit het nachtleven te leren zelfvoorzienend te zijn in het gebruik van alle verschillende middelen die de gemeente en andere publieke en private bronnen ter beschikking stellen.** Bouwen aan en verbeteren van het nachtbestuur vanuit de gemeente is slechts één stap in het veranderen van de richting van de ontwikkeling van het nachtleven in Rotterdam. Deze cultuuromslag steunt op partnerschap en wederzijds begrip tussen de stad en haar inwoners. Het leunt op de motivatie van belanghebbenden in het nachtleven om alle mogelijkheden voor financiering, hulp, samenwerking en communicatiekanalen te leren kennen die beschikbaar zijn om succes te behalen. Door het bereik en de efficiëntie van N8W8 R'dam op deze manier te versterken, kan de gemeente investeren in een vertrouwde partner om maatregelen te implementeren die leiden tot een bredere en diepere professionalisering in de sector. Belangrijke potentieel onbenutte bronnen zijn de verschillende financieringsmogelijkheden voor opkomende en gevestigde kunstenaars op het niveau van de Europese Unie, zoals het European Solidarity Corps¹¹⁰ (voor kunstenaars tussen de 18 en 30 jaar oud), Creative Europe¹¹¹, European Social Fund Plus¹¹² and Erasmus+.¹¹³ Mogelijke financieringsmogelijkheden voor locaties zijn onder andere Culture Moves Europe¹¹⁴, European Regional Development Fund¹¹⁵, New European Bauhaus¹¹⁶ en Horizon Europe¹¹⁷. De gemeente kan er ook baat bij hebben om het potentieel voor financiering en middelen te onderzoeken via Interreg¹¹⁸ en URBACT¹¹⁹.

Sleutelspelers: Afdeling Cultuur,
Nachtdienst, N8W8 R'dam
Tijdspad: korte en middellange termijn

Verbeter veiligheid en mobiliteit in de nacht, vooral in gebieden buiten het centrum, zodat Rotterdammers veilig naar en van het uitgaansleven kunnen komen. Rotterdam scoorde laag op de *Beleidskader-indicator openbaar vervoer in de nacht (4,81/10)*. Dit onderzoek toont aan dat experimentele locaties voor specifieke community's vaak moeilijk te bereiken zijn met het OV (zie Figuur 10 voor OV- en locatiedichtheid). Deelnemers spraken hun zorgen uit over nachtelijke mobiliteit en veiligheid (zie pagina's 55-56 voor verdere bespreking). Deze aspecten zijn niet alleen cruciaal voor uitgaanspubliek, maar ook voor de veiligheid en het welzijn van medewerkers van het nachtleven.

Deze aanbevelingen sluiten aan bij het Coalitieakkoord 2022-2026,¹²⁰ dat een aantal welkome toezeggingen doet om de mobiliteit en veiligheid 's nachts te verbeteren. at beloftes bevat om de nachtelijke mobiliteit en veiligheid te verbeteren. Zo wordt er bijvoorbeeld gewerkt aan een nachtmetro naar Rozenburg en meer middelen en training voor horecastewards die 's nachts verantwoordelijk zijn voor de openbare veiligheid. Verdere actiestappen kunnen zijn:

- Op korte en middellange termijn: herstel het BOB Nachtbus-netwerk.
- Onderzoek andere vormen van nachtelijke micromobiliteit, vooral voor wijken die slecht bereikbaar zijn.
- Op lange termijn: breid het nachtbusnetwerk uit om slecht bediende delen van de stad, omliggende gebieden en nieuwe nachtlevenlocaties beter bereikbaar te maken. Zorg ervoor dat nachtbusen ook buiten het stadscentrum komen en nieuwe locaties verbinden, wat hun levensduur en succes zal bevorderen.
- De nachtelijke metrodiensten verlengen tot 3.00 uur 's nachts, zodat ze samenvallen

met de sluitingstijden van bars en uitgaansgelegenheden.

- Investeren in andere maatregelen voor de openbare veiligheid 's nachts, zoals straatverlichting. Hoewel dit rapport zich niet erg heeft gericht op deze aspecten van het stedelijk weefsel, kan verder onderzoek en burgerparticipatie belichten in welke gebieden het gebrek aan bewegwijzering, zichtbaarheid en veiligheidsmaatregelen 's nachts het meest acuut wordt ervaren (zie pagina 55-56 voor meer toelichting over mobiliteit en veiligheid in de nacht).

Sleutelspelers: gemeentelijke afdelingen die verantwoordelijk zijn voor openbaar vervoer, mobiliteit en veiligheid, regionale en nationale vervoersautoriteiten

Tijdspad: middellange en lange termijn

ACTIEPLAN 'DE EERSTE 100 DAGEN'

Om deze aanbevelingen snel te realiseren, moeten de volgende stappen in de komende maanden worden genomen. Dit zal ervoor zorgen dat de voorgestelde verbeteringen op lange termijn effectief worden geïmplementeerd.

- N8W8 R'dam moet met leden van de *Nachtdienst* en hun respectieve gemeentelijke afdelingen om tafel gaan om de eerste ideeën en plannen af te stemmen. Bepaal welke nieuwe afdelingen aan de *Nachtdienst* moeten worden toegevoegd en welke ambtenaren hierbij betrokken moeten zijn.
- Organiseer een netwerkevenement voor exploitanten van kleine community-locaties in Rotterdam, waarbij ook leden van de *Nachtdienst* en gemeentelijke vertegenwoordigers aanwezig zijn. Zo kunnen nieuwe persoonlijke relaties worden opgebouwd tussen de stad en de uitgaanssector.
- Breng N8W8 R'dam samen met vertegenwoordigers van toerisme, marketing en bedrijfsontwikkeling om de zichtbaarheid van het Rotterdamse nachtleven te vergroten.
- Breng alle gemeentelijke afdelingen en instanties samen die een rol spelen bij het openen van nieuwe uitgaanslocaties en begin met het ontsluiten van mogelijkheden.
- Stel een vragenlijst op en verspreid deze onder gemeentelijke vastgoedeigenaren om een overzicht te krijgen van beschikbare panden voor cultureel of uitgaansgebruik, inclusief informatie over geluidsbeperkingen.
- Onderzoek het beschikbare budget voor de komende jaren en bepaal uit welke budgetten de eerste stappen gefinancierd kunnen worden.

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, TRISHA AGIA BIJ CLOUD8 AT ANNABEL

DEEL VI: CONCLUSIE

De Rotterdamse uitgaanscommunity is al ruim tien jaar in beweging door de sluiting van talloze locaties, het verdwijnen van experimentele podia en de versplintering van uitgaansgelegenheden onderling en hun relatie met de gemeente.

Ondanks een aantal positieve veranderingen blijven er nog steeds hindernissen voor de groei van het nachtleven: er is een kloof tussen de steun die het nachtleven ontvangt en wat er daadwerkelijk nodig is, de risico's die gepaard gaan met het openen van nieuwe locaties zijn groot, en nieuw talent worstelt om zowel financiering als een podium te vinden. Toch heeft de gemeente de afgelopen vijf jaar een aantal belangrijke stappen gezet door beleidshervormingen, nieuwe vergunningen en toezeggingen. De Nachtdienst, in samenwerking met N8W8 R'dam, heeft aangetoond een belangrijke schakel te kunnen vormen tussen het nachtleven en de stad. Met het aankomende Nachtplan, gebaseerd op de bevindingen uit dit CFP-onderzoek, ligt er een kans om een duidelijke richting voor de toekomst te bepalen.

Dit onderzoek laat zien dat het tijd is om deze inspanningen te versterken en gezamenlijk met alle betrokkenen uit het nachtleven te handelen. Er is behoefte aan een aanpak met heldere doelstellingen en communicatielijnen, zodat iedereen verantwoordelijkheid kan nemen. Gemeente en bewoners moeten het belang van het nachtleven voor de identiteit, het imago en de creatieve economie van de stad erkennen. Deelnemers benadrukten de noodzaak om het nachtleven te integreren in stedelijke ontwikkelingsplannen, zodat verdichting, stijgende grondprijzen en andere bedreigingen niet ten koste gaan van dit essentiële deel van de stad. Rotterdam onderscheidt zich van andere CFP-steden door haar innovatieve muziek, unieke nachtleven, de rauwe, non-nonsense cultuur, arbeidersklasse-tradities en een bloeiende undergroundscene. Toen deelnemers werd gevraagd naar hun ideale toekomstbeeld, deelden ze wat ze graag zouden willen behouden, wat ze liever zien veranderen en wat ze meer of minder zouden willen ervaren:

"Ons DNA. Wij zijn het beste in de stad Rotterdam zijn."

"[Meer] erkenning van de waarde van informele en onconventionele cultuur, meer onconventionele plekken."

"[Minder] verkoop van maatschappelijk vastgoed."

"Vieze en rauwe locaties. We willen geen schone, nieuwe plekken waar gentrificatie in de lucht hangt."

"Onze unieke identiteit, niet te vol zijn van onszelf."

"Nieuwe plekken met nieuwe eigenaren en een nieuwe programmering... het is tijd voor nieuwe energie in Rotterdam, een nieuwe start!"

"Bescherming, garantie of een 'eerlijk proces' bij klachten uit de buurt en sluitingen van locaties."

"[Veranderingen:] talent krijgt gemakkelijk toegang tot financiering, podia en repetitieplekken."

"[Veranderingen:] duidelijk definiëren en begrijpen van het nachtleven en de nachtcultuur."

"[Meer:] gefinancierde plekken om experimenten op basisniveau mogelijk te maken."

"Gebrek aan geloofwaardigheid van nachtcultuur binnen de gemeente Rotterdam; verschuiving in begrip is nodig."

"Ontbrekende plekken om te experimenteren - de verantwoordelijkheid van grotere instellingen om plekken te bieden aan jongere/opkomende organisatoren."

PHOTO CREDIT: RAYMOND VAN MIL, MAASSILO

Referenties

1. Creative Footprint: www.creative-footprint.org/
2. Creative Footprint Berlijn: www.creative-footprint.org/berlin/
3. Creative Footprint New York: www.creative-footprint.org/new-york/
4. Creative Footprint Tokio: www.creative-footprint.org/tokyo/
5. Creative Footprint Stockholm: www.creative-footprint.org/stockholm/
6. Creative Footprint Montreal: www.creative-footprint.org/montreal/
7. Creative Footprint Sydney: <https://www.creative-footprint.org/sydney/>
8. PennPraxis: www.design.upenn.edu/pennpraxis/
9. The Rotterdam Way (2019): <https://en.rotterdampartners.nl/app/uploads/2019/09/IAB-Final-Report-PDF.pdf>
10. A Tale of Two Cities: Rotterdam, Amsterdam and Their Immigrants (2019): <https://typeset.io/papers/a-tale-of-two-cities-rotterdam-amsterdam-and-their-1xwyiy10ty>
11. Internationaal filmfestival Rotterdam: <https://iffr.com/en/>
12. Rotterdam Unlimited Zomercarnaval: <https://www.rotterdamunlimited.com/engels>
13. Eendracht Festival: <https://eendrachtfestival.nl/>
14. Jazzing Up the Netherlands. How American Mass Culture Shook Up Dutch Society (2024): <https://www.the-low-countries.com/article/jazzing-up-the-netherlands-how-american-mass-culture-shook-up-dutch-society>
15. Reimagining Rotterdam's Nightlife (2021): https://www.researchgate.net/publication/357578150_Reimagining_Rotterdam's_Nightlife
16. Jazzcafé Dizzy: <https://dizzy.nl/>
17. Reimagining Rotterdam's Nightlife (2021): https://www.researchgate.net/publication/357578150_Reimagining_Rotterdam's_Nightlife
18. The Surinam Soul Scene: https://www.sirshambling.com/articles/surinam_soul/index.php
19. The Music of the Netherlands (2011): <https://worldmusic.net/blogs/guide-to-world-music/the-music-of-the-netherlands>
20. A Rotterdam Collection - Various Bands From Rotterdam: <https://dieordiy2.blogspot.com/2017/10/a-rotterdam-collection-various-bands.html>
21. A Brief History of Gabber: <https://artsandculture.google.com/story/a-brief-history-of-gabber-the-netherlands-institute-for-sound-and-vision/ugXxcmEzFVvjKQ?hl=en>
22. Reimagining Rotterdam's Nightlife (2021): https://www.researchgate.net/publication/357578150_Reimagining_Rotterdam's_Nightlife
23. All work, no play? How the city of Rotterdam can balance a liveable city with facilitating its cultural nightlife (2019): <https://thesis.eur.nl/pub/55997/Drost-W..pdf>
24. HipHopHuis trekt in bij Melly (2024): <https://www.versbeton.nl/2024/03/hiphophuis-trekt-in-bij-melly-dit-is-goed-dit-past/>
25. Urban Surveillance, the struggle between safe and exciting nightlife districts (2012): https://www.researchgate.net/publication/261295945_Urban_Surveillance_the_struggle_between_safe_and_exciting_nightlife_districts
26. Safe'R Spot: veilige plek bij het uitgaan (2024): <https://www.rotterdam.nl/safer-spot-veilige-plek-bij-het-uitgaan>
27. Metropoolregio Rotterdam Den Haag: <https://mrdh.nl/>
28. Statistieken Nederland: <https://www.cbs.nl/nl-nl>
29. The Rotterdam Way (2019): <https://en.rotterdampartners.nl/app/uploads/2019/09/IAB-Final-Report-PDF.pdf>
30. Walking the Walk' Rather Than 'Talking the Talk' of Superdiversity: Continuity and Change in the Development of Rotterdam's Immigrant Integration Policies (2019): https://www.researchgate.net/publication/329219109_Walking_the_Walk%27_Rather_Than_%27Talking_the_Talk%27_of_Superdiversity_Continuity_and_Change_in_the_Development_of_Rotterdam%27s_Immigrant_Integration_Policies_The_Case_of_Rotterdam
31. Educations.com: <https://www.educations.com/institutions/erasmus-school-of-history-culture-and-communication-erasmus-university-rotterdam-2/international-bachelor-history>
32. Rotterdam 2020: Bridging the Gap of Inequality: https://www.rsm.nl/fileadmin/Corporate/About_RSM/Positive_Change/SDG_Cases/Rotterdam_2020_-_Bridging_the_Gap_of_Inequality.pdf
33. Rotterdam households poorest in NL; Bloemendaal wealthiest (2023): <https://nltimes.nl/2023/11/03/rotterdam-households-poorest-nl-bloemendaal-wealthiest>
34. The Rotterdam Way (2019): <https://en.rotterdampartners.nl/app/uploads/2019/09/IAB-Final-Report-PDF.pdf>
35. City Ratings 2024 - Rotterdam: <https://cityratings.peopleforbikes.org/cities/rotterdam-south-holland>
36. Rotterdam Urban Traffic Plan 2017-2030 (2017): https://tda-mobility.org/wp-content/uploads/2018/11/Rotterdam_Urban-Traffic_Plan.pdf
37. Rotterdam Bicycle Policy: <https://www.polisnetwork.eu/wp-content/uploads/2021/06/Rotterdam-Make-it-happen-Rotterdam-by-Bike.pdf>
38. Rotterdam Urban Traffic Plan 2017-2030 (2017): https://tda-mobility.org/wp-content/uploads/2018/11/Rotterdam_Urban-Traffic_Plan.pdf
39. BAR: <https://www.instagram.com/barrotterdam/>
40. Rotterdam opens independent Night City Council (2020): <https://mixmag.fr/read/rotterdam-conseil-de-nuit-independent-news>
41. Visiedocument N8W8 R'dam: https://www.n8w8rdam.nl/wp-content/uploads/2020/06/N8W8_visiedocument_2020-BinnenwerkWEB-Booklet.pdf
42. Reimagining Rotterdam's Nightlife (2021): https://www.researchgate.net/publication/357578150_Reimagining_Rotterdam's_Nightlife
43. N8W8 R'dam - Fietsavedemonstratie: https://www.n8w8rdam-nl.translate.google.com/translate?_x_tr_sl=nl&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc
44. N8W8 R'dam - Open Night: <https://www.n8w8rdam.nl/open-night/>
45. N8W8 R'dam - Kennissessie: <https://www.n8w8rdam.nl/kennissessie/>
46. N8W8 R'dam - Het nachtleven borgen in het Rotterdam van morgen: <https://www.n8w8rdam.nl/nachtlevens-borgen-in-het-rotterdam-van-morgen/>
47. Coalitieakkoord 2018-2022: <https://rotterdam.groenlinks.nl/sites/groenlinks/files/downloads/newsarticle/Coalitieakkoord%20Nieuwe%20energie%20voor%20Rotterdam.pdf>
48. Wijkagenda 2019-2022: <https://www.watdoetdegemeente.rotterdam.nl/begroting2019/wijken/wijkagenda-centrum/Wijkagenda-Rotterdam-centrum.pdf>
49. Beleidsvisie Pop 2019-2030: <https://www.poplive.nl/wp-content/uploads/2019/10/Beleidsvisie-Pop-2019-2020-Rotterdam.pdf>
50. Omgevingsvisie 2021: <https://gemeenteraad.rotterdam.nl/Agenda/Document/3a44829e-efdf-4974-8747-486cfa3b87a?documentId=8b35aeca-627a-49e5-b754-01281f7b56c3&agendaItemId=f61da08f-fd66-4d4c-af0a-daaff55ffa85>

51. Centrumvisie 2021: <https://rotterdam.notubiz.nl/document/10934814/2>
52. Coalitieakkoord 2022-2026: https://openrotterdam.nl/wp-content/uploads/2022/06/Coalitieakkoord-2022-2026_Een-Stad_Rotterdam.pdf
53. Uitvoeringsplan 2022: <https://www.rotterdam.nl/horecabeleid>
54. Cultuurplan 2025-2028: <https://www.cultuurconcreet.nl/media/gzpj5cfm/voorstel-upn-25-28.pdf>
55. Nightlife as a source of social wellbeing, community-building and psychological mutual support after the Covid-19 pandemic: <https://doi.org/10.1080/11745398.2021.1964991>
56. *Opmerking:* In het gehele rapport worden locaties in categorieën aangeduid. De volgende worden gebruikt: klein (<100 m²), klein-middelgroot (101-500 m²), middelgroot-groot (501-1000 m²) en groot (>1000 m²).
57. *Opmerking:* In het kader van dit onderzoek is een ruimte voor multifunctioneel gebruik een locatie met meer dan één reguliere bestemming en/of functie.
58. *Opmerking:* Een locatieladder beschrijft de mix van ruimtes, van kleine lokale gelegenheden tot stadions of arena's. Het beschrijft de locaties die aanwezig moeten zijn in een stad, zodat een artiest zich er doorheen kan bewegen naarmate zijn of haar carrière momentum en populariteit ontwikkelt. Opkomende artiesten hebben kleine ruimtes nodig om te experimenteren en een publiek op te bouwen; naarmate artiesten groeien, zijn er steeds grotere ruimtes nodig. Het is essentieel dat deze mix van ruimtes aanwezig is, zodat deze trajecten geaccommodeerd kunnen worden.
59. Peperdure cultuurcampus op Zuid van tafel: <https://www.rijnmond.nl/nieuws/1859503/peperdure-cultuurcampus-op-zuid-van-tafel>
60. Maaspodium: <https://www.maastd.nl/nl/>
61. MONO: https://www.instagram.com/mono_rotterdam/?hl=e
62. POING: <https://poing-rotterdam.myshopify.com/pages/contact>
63. Rotterdam's POING CLUB to close in February: <https://ra.co/news/79515>
64. How the chosen family at House of Vineyard changes lives: <https://www.thesocialhub.co/blog/how-the-chosen-family-at-house-of-vineyard-changes-lives/>
65. House of Vineyard: <https://www.instagram.com/houseofvineyard/>
66. House of Vineyard: <https://www.instagram.com/houseofvineyard/?hl=en>
67. Ballroom History: <https://www.vanvoguejam.com/ballroom-history>
68. Amber 'Ambiance' Vineyard: <https://www.instagram.com/ambervineyard/?hl=en>
69. Elejandro Martinez: <https://www.instagram.com/legitelly/?hl=en>
70. Deep in Vogue: Celebrating Ballroom Culture. Exhibition: https://www.kunsthall.nl/en/plan-your-visit/exhibitions/deepinvogue_en/
71. Redevelopment of the Maassilo (2017): <https://repository.tudelft.nl/record/uuid:b2aa79aa-28c0-4dcb-84d3-d8da6a3914c7>
72. The spatial value of live music: Performing, (re)developing and narrating urban spaces (2020): <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016718520302426>
73. Exploring the Depths: Understanding the Key Difference Between High Culture and Popular Culture (2023): <https://medium.com/@alexandernabutovsky99/exploring-the-depths-understanding-the-key-difference-between-high-culture-and-popular-culture-8f20f5d184f5>
74. Managing Building Adaptation: Module 2 - Schieblock: https://prod-edxapp.edx-cdn.org/assets/courseware/v1/a5da4547efafb9389233e3b518576196/asset-v1:DelftX+MBA1.0x+3T2017+type@asset+block/Reading_Material_Module_2_Schieblock.pdf
75. Managing Building Adaptation: Module 2 - Schieblock: https://prod-edxapp.edx-cdn.org/assets/courseware/v1/a5da4547efafb9389233e3b518576196/asset-v1:DelftX+MBA1.0x+3T2017+type@asset+block/Reading_Material_Module_2_Schieblock.pdf
76. Schiekadeblok: afgechreven, maar niet weerloos: <https://wederopbouwrotterdam.nl/artikelen/schiekadeblok-afgeschreven-maar-niet-weerloos>
77. Annabel: <https://www.instagram.com/annabelrotterdam/?hl=en>
78. HipHopHuis: <https://www.instagram.com/hiphophuis/?hl=en>
79. BIRD: <https://www.instagram.com/birdrotterdam/?hl=en>
80. Perron: <https://www.instagram.com/cultuurpodiumperron/?hl=en>
81. POING: https://www.instagram.com/poing_club/?hl=en
82. Roodkapje: https://www.instagram.com/roodkapje_rotterdam/?hl=en
83. All work, no play? How the city of Rotterdam can balance a liveable city with facilitating its cultural nightlife (2019): <https://thesis.eur.nl/pub/55997/Drost-W..pdf>
84. All work, no play? How the city of Rotterdam can balance a liveable city with facilitating its cultural nightlife (2019): <https://thesis.eur.nl/pub/55997/Drost-W..pdf>
85. Gemeente Rotterdam - Subsidies: <https://www.rotterdam.nl/subsidies>
86. MusicNSW's Funding Calendar: <https://www.musicnsw.com/funding/funding-calendar/>
87. Gemeente Rotterdam - Spreekuur: <https://www.rotterdam.nl/kunst-en-cultuur>
88. Malmö Municipality - Sofielund: <https://malmoe.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Sofielund.html>
89. Rotterdam. First class second city: <https://www.erasmusmagazine.nl/en/2016/04/29/rotterdam-first-class-second-city/>
90. Aa Magazine: <https://www.instagram.com/doubleamagazine/>
91. BASH: <https://www.instagram.com/bash.social/>
92. Uitagenda: <https://www.uitagendarotterdam.nl/>
93. Rotterdam Partners: <https://en.rotterdampartners.nl/about-us/>
94. Clubcommissie Berlijn - Schallschutzfonds: <https://en.schallschutzfonds.de/>
95. Montreal's small venues to receive \$1.4 million for soundproofing (2022): <https://montrealgazette.com/news/local-news/montreals-small-venues-to-receive-1-4-million-for-soundproofing>
96. Mediating Establishment and Neighborhood Disputes (MEND) NYC: <https://www.nyc.gov/site/oath/conflict-resolution/mend-establishment-neighborhood-disputes.page>
97. The London Assembly - Support for culture and community spaces at risk: <https://www.london.gov.uk/programmes-strategies/arts-and-culture/space-culture/cultural-infrastructure-plan-and-toolbox/support-culture-and-community-spaces-risk>
98. Protesters and Politicians Rally to Protect Berlin's Clubs: <https://www.nytimes.com/2020/01/24/arts/music/griessmuehle-berlin-club-closures.html>
99. Live Music Venue and Creative Space Definitions (2023): <https://services.austintexas.gov/edims/document.cfm?id=414704>
100. Persbericht van het Forum voor Clubcultuur en Nachtleven (2021): <https://www.livemusikkommission.de/pressemitteilung-des-forums-clubkultur-und-nachtleben/>
101. The City of Toronto - Night Economy: <https://www.toronto.ca/business-economy/industry-sector-support/tourism/night-economy/>
102. The City of Toronto - Night Economy Town Hall (2024): <https://www.toronto.ca/wp-content/uploads/2024/02/92e5-2024-Night-Economy-Town-Hall->

- [Presentation-AODA.pdf#page=\[19\]](#)
103. Gemeente Rotterdam - Bestemmingsplan Schiekadeblok: https://www.planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0599.BP1108Schiekadebl-va01/t_NL.IMRO.0599.BP1108Schiekadebl-va01.html#_2.3_Gemeentelijkbeleid
 104. Clubcommission Wenen: <https://www.viennaclubcommission.at/>
 105. Clubcommission Berlijn: <https://www.clubcommission.de/>
 106. Austin Cultural Trust: <https://www.austinedc.org/cultural-trust>
 107. Hole in the Wall dodges closure, secures 20-year lease with \$1.6M from city (2023): <https://www.austinmonitor.com/stories/2023/08/hole-in-the-wall-dodges-closure-secures-20-year-lease-with-1-6m-from-city/>
 108. Music Venue Trust: <https://www.musicvenuetrust.com/>
 109. Uitvoeringsnota ateliers en broedplaatsen 2023-2030: <https://gemeenteraad.rotterdam.nl/Agenda/Document/9ca5f70a-be23-41a5-a64c-8ba085e4cf62?documentId=36d32f11-a34a-4954-a5a2-01de639bc355&agendaItemId=d4b358b8-d30e-46a1-b67f-0dd9fb6d5ed4>
 110. The Rise of Night Mayors: Managing Economy, Culture Security and Climate Change after Dark (2024): <https://www.archdaily.com/1018657/the-rise-of-night-mayors-managing-economy-culture-security-and-climate-change-after-dark>
 111. Clubcommission Berlijn: <https://www.clubcommission.de/>
 112. European Solidarity Corps: https://youth.europa.eu/solidarity_en
 113. Creative Europe: <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/about-the-creative-europe-programme>
 114. European Social Fund Plus: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en>
 115. Erasmus+: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/erasmus-programme-guide>
 116. Culture Moves Europe: <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/creative-europe-culture-strand/culture-moves-europe>
 117. European Regional Development Fund: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/erdf_en
 118. New European Bauhaus: https://new-european-bauhaus.europa.eu/get-involved/funding-opportunities_en
 119. Horizon Europe: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
 120. Interreg: <https://www.interregeurope.eu/>
 121. URBACT: <https://urbact.eu/>

122. Coalitieakkoord 2022-2026: https://openrotterdam.nl/wp-content/uploads/2022/06/Coalitieakkoord-2022-2026_Een-Stad_Rotterdam.pdf

Datasets gebruikt voor kwantitatieve analyse:

1. Alle Rotterdamse locatiegegevens, waaronder de 71 geselecteerde locaties en hun bijbehorende geografische informatie, kenmerken en ranglijsten, zijn verkregen via CFP-onderzoek en lokale workshops in 2023 en 2024.
2. Geografische gebiedsgrenzen (kaart van Groot-Rijnmond, Wijken, Buurten) zijn afkomstig uit open datasets van PDOK. <https://service.pdok.nl/cbs/wijkenbuurten/2021/atom/index.xml>
3. Vervoersgegevens, waaronder de locaties van de ingangen van treinstations in 2024, zijn verkregen uit de kaartlaag ArcGIS Online Featured van kennisluids SO_rotterdam. De gegevens zijn vrijgegeven op 20-04-2023 en gewijzigd op 01-02-2024.

Deze gegevens werden vergeleken met kaarten en andere open bronnen van ret.nl om de nauwkeurigheid van het aantal en de locatie van de stations te bevestigen.

4. Demografische gegevens zijn verkregen van de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek voor de jaren 2016 en 2021. <https://www.cbs.nl/nl-nl/reeksen/publicatie/kerncijfers-wijken-en-buurten>
5. Referenties naar planningsinitiatieven in Rotterdam hebben betrekking op de volgende documenten:
 - Gemeente Rotterdam. (2022). Coalitieakkoord 2022-2026: Eén stad. Rotterdam: gemeente Rotterdam.
 - Gemeente Rotterdam. (2023). Nationaal Programma Rotterdam-Zuid (NPRZ) Uitvoeringsplan 2023-2027. Rotterdam: gemeente Rotterdam.
 - Gemeente Rotterdam. (2025). Uitgangspunten voor het Rotterdams cultuurbeleid 2025-2028. Rotterdam: gemeente Rotterdam.

Bijzondere dankbetuigingen

We willen iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan de focusgroepen en interviews van Creative Footprint en heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit rapport: zonder jullie onschatbare kennis en inzichten over het Rotterdamse nachtleven was dit project niet mogelijk geweest.

Aleksandra Stoichkova

Amara van der Elst

Amber Bas

Andre Marques

Aniek de Rooij

Aria Cyberfairy

Arianne van der Waal

Arjûn Elgersma

Armand Kain

Aziz Yagoub

Ben van Loon

Bo Zwemmer

Camilo Silva Jiménez

Cedric Ponson

Charlien Adriaenssens

Chris O'riordan

Daniel de Keizer

David Vunk

Dimitri Versendaal

Doris Bagijn

Eef de Wit

Elejandro Martinez

Epifania Queta

Franky Sticks

Frans Dietvorst

Frederik Teixeira

Hans Melissen

Henrietta Muller

Hubrecht Hauzer

Idelette Rocha

Immanuel Spoor

Jacqueline Monteiro

Jacqueline Onyenze

Janpier Brands

Jeff van Hoek

Jermaine Berkhoudt

Joan Nunnely

Joris Strijbos

Juliana Bruinsma

Kelly Vincent

Khalil Ryahi

Kim Nguyen

Koen Frenz

Kris Fraanje

Lara de Moor

Laurens van der Werken

Lennert Kok

Lodewijk van Dijk

Marchiano van Campenhout

Mark van Gogh

Marloes de Vries

Mart Sanders

Mats van der Poel

Mauke Rodermond

Melanin Kris

Miguel Neiva

Mike van Gaasbeek

Mina Morkoç

Mitchel Sam Sin

Nathalie Cijntje

Nina Hooimeijer

NoBiggie

Ofra Beenen

Olympia Reynolds

Onno Lorenz

Oscar van der Pluijm

Pearl Yazhangil

Philip Powel

Raymon de Graaf

Rob Ittmann

Roeland Bouwman

Rosie Okhionkpamwionyi

Ruth Fraanje

Said Kasmi

Sam Wullems

Sebastian Harris

Shirin Mirachor

Sophie Balch

Steven Pieters

Teun de Booij

Thys Boer

Tiago Prata

Tijn de Kok

Tim Kind

Tim Wes

Tom Westerwoudt

Vincent van Gorkum

Yasmin Ben Azouz

Zena-Rae Borst

Lutz Leichsenring (hij/hem)

Projectleider en consultant

Lutz is medeoprichter van VibeLab en woont en werkt in Berlijn. Sinds 2009 is Lutz woordvoerder en bestuurslid van de Clubcommission Berlijn en is hij lid van de Muziekraad en de Kamer van Koophandel van de stad. In deze rollen heeft hij onvermoeibaar gestreden voor de rechten van de uitgebreide clubscene van de Duitse hoofdstad, onder meer door protesten te organiseren en in het openbaar zijn stem te laten horen.

TEAM VAN CREATIVE FOOTPRINT

Mirik Milan (hij/hem)

Projectleider en consultant

Mirik is een voormalig promotor van het nachtleven en een van de eerste nachtburgemeesters ter wereld. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld in de omvorming van het Amsterdamse nachtleven tot een van de meest levendige en economisch robuuste ter wereld. Miriks unieke eerste aanstelling als Nachtburgemeester van Amsterdam in 2012 heeft sindsdien navolging gekregen in grote steden over de hele wereld, van New York tot Parijs en Londen. Tegenwoordig is Mirik voorvechter van het nachtleven. Hij was een van de medeoprichters van VibeLab en auteur van het artikel 'Governing the Night-time City: The Rise of Night Mayors as a New Form of Urban Governance After Dark'. In januari 2020 publiceerde het tijdschrift Urban Studies deze eerste kwalitatieve studie naar nachtburgemeesters over de hele wereld.

Amir Alexander Salem (hij/hem)

Projectmanager en onderzoeker

Amir is in Londen geboren, woont in Berlijn en is van Zweedse, Egyptische en Duitse afkomst. Hij is werkzaam als interdisciplinaire stadsonderzoeker, projectmanager en schrijver. Als projectmanager en onderzoeker voor VibeLab werkt hij aan onderzoeksprojecten die het belang van muziek en het nachtleven vertalen naar besluitvormers wereldwijd. Door middel van beschouwend en betrokken onderzoek streeft Amir naar een rechtvaardige toekomst voor ondervertegenwoordigde community's in de muziek en het nachtleven. Amir heeft een BA in Geografie van King's College London en een PGDip met onderscheiding in Urban Studies van University College London.

Maarten van Brederode (hij/hem)

Hoofdonderzoeker

Maarten is een onderzoeker die gelooft in de kracht van belangenbehartiging en betrokkenheid aan de basis om zo echte beleidsveranderingen te bewerkstelligen voor bloeiende muziek-, kunst- en cultuurscenes. Hij is geboren en getogen in Seattle en woont sinds begin 2020 in Berlijn. Maarten heeft de dubbele Amerikaanse/Nederlandse nationaliteit. Hij heeft ook in New York gewoond en in Amsterdam gestudeerd. Hij behaalde een BA in Geografie aan de Universiteit van Washington en een MSc Urban Geography aan de Universiteit van Amsterdam. Maarten is sinds 2022 werkzaam bij VibeLab.

Diana Raiselis (ze/hun)

Adviseur onderzoek en rapportage

Diana is onderzoeker, schrijver en cultureel manager en werkt nauw samen met VibeLab, Clubcommission Berlijn en verschillende kunst- en stedelijke organisaties in Europa en Noord-Amerika. Diana heeft ervaring in het ontwerpen van non-profitprogramma's, het onderwijzen en faciliteren van burgerleiderschap en theaterregie met een focus op queer-verhalen. Diana heeft gewerkt bij Creative Impact Research Centre Europe, Salzburg Global, Alexander von Humboldt Foundation, Coro Fellowship in Public Affairs en Steppenwolf Theater Company. Diana heeft diploma's in stadsstudies, theater en maatschappelijke betrokkenheid.

www.dianaraiselis.com

Kerronia Thomas (ze/haar)

Onderzoeksassistent

Kerronia is geboren in Jamaica en woont momenteel in Montreal, Canada. Ze heeft een BSc in Toxicologie van de Universiteit van Guelph en een MSc in Milieuwetenschappen van de Universiteit van Toronto. Ze heeft meer dan 3 jaar ervaring in beleidsonderzoek naar klimaatveranderingsstrategieën op nationaal niveau, met bijzondere aandacht voor gender mainstreaming en andere intersectionele overwegingen. Ze maakte kennis met het innovatieve werk van VibeLab tijdens de lancering van Creative Footprint - Montreal. Dit inspireerde haar om haar waardering voor het ondergrondse nachtleven te onderzoeken. Ze bestudeerde het als een microkosmos van de samenleving, die bevorderlijk is voor inclusieve en vooruitstrevende, door community's gedreven activiteiten.

Xiixin Tang (hij/hem)

Datawetenschapper

Xiixin is een toegewijd onderzoeker bij PennPraxis. Hier speelt hij een sleutelrol in het verzamelen en ordenen van demografische en socio-economische data voor Rotterdam en Kopenhagen. Zijn werk wordt geleid door een diepe toewijding voor het behoud en de promotie van muziekcommunity's en cultureel erfgoed. Naast zijn onderzoekswerk is Xiixin medeoprichter van de Free Jam Club. Dit initiatief ondersteunt internationale studenten in Changsha (China), Seattle en Philadelphia bij het ontdekken en genieten van hun muzikale culturen. Xiixins passie voor muziek blijkt verder uit zijn rol als drummer en bandleider. Zo blijft hij bijdragen aan de levendige muzieksceen. Xiixin is ook zeer geïnteresseerd in stedenbouw, analyse van ruimtelijke data en de ontwikkeling van community's. Zijn expertise en toewijding tracht hij te gebruiken om verschillende community's positief te beïnvloeden en deze te ondersteunen, waarbij hij zijn kennis gebruikt om groei en verbetering te stimuleren.

Michael Fichman (hij/hem)

Leidinggevend datawetenschapper

Michael Fichman is universitair hoofddocent Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening aan de Weitzman School of Design van de Universiteit van Pennsylvania en senior onderzoeksmedewerker bij PennPraxis. Hij is tevens één van de opstellers en editors van het Global Nighttime Recovery Plan (Wereldwijd nachtelijk herstelplan). Sinds 2017 leidt hij de onderzoeksonderdelen stedenbouw en ruimtelijke data van het project Creative Footprint. Michael is organisator van en muzikant in het nachtleven. Ook is hij lid van de Taskforce Kunst en Cultuur van de gemeenteraad van Philadelphia. Hij is al meer dan 20 jaar actief als DJ, produceert muziek, toert en promoot muziekevenementen.

Richard Foster (hij/hem)

Copy editor

Richard is adviseur marketing en communicatie voor de directie van WORM in Rotterdam. Hij schrijft regelmatig over cultuur en popmuziek voor The Quietus, The Wire, Caught By the River en Louder than War. Tussen 2004-2015 was hij een van de redacteurs van Incendiary Magazine. Richards werk over de geschiedenis van de Nederlandse post-punk is gepubliceerd door Routledge, Cambridge Scholars en Intellect Books. Zijn debuutroman, Flower Factory, werd in 2022 uitgegeven door Ortac Press. Zijn nieuwe boek, The Punk Rock Birdwatching Club, verschijnt in februari 2025 en wordt wederom uitgegeven door Ortac Press. Hij beheert het Museum voor Fotokopieën.

**Creative Footprint Rotterdam is in 2024
uitgevoerd door VibeLab in opdracht van
N8W8 R'dam en financieel ondersteund
door de gemeente Rotterdam.**

www.creative-footprint.org

**N8W8
R'DAM**

N8W8 R'dam
Aert van Nesstraat 45
3012CA Rotterdam
Nederland

www.n8w8rdam.nl

**Gemeente
Rotterdam**

Gemeente Rotterdam
Coolsingel 40
3011 AD Rotterdam
Nederland

www.rotterdam.nl

vibelab

VibeLab
Rapenburg 97-2
Amsterdam 1011 TW
Nederland

www.vibe-lab.org

R